

TARTALOM

TANULMÁNYOK

DR. LAJTÁR ISTVÁN 5
Mediáció a büntetőeljárásban

DR. BARABÁS A. TÜNDE 17
A mediáció jövője Magyarországon
(Az alapok megteremtése)

DR. ELEK BALÁZS 25
A pszichológus szakértő egyes alkalmazási lehetőségei
a tanúvallomások értékelésében a büntetőeljárásban

DISPUTA

DR. FÜLÖP ÁGNES – DR. KISS ANNA 35
Beszámoló az óvadék témakörében 2007. szeptember 13-án
megtartott kerekasztal-beszélgetésről

FIGYELŐ – EGYESÜLETI HÍREK

Az Ügyészek Országos Egyesületének 2006. évi beszámolója 43
(részlet)

DR. FAZEKAS GÉZA 45
Az egyesület nagykövete
(interjú dr. Venczl Lászlóval)

FIGYELŐ – ÜGYÉSZI HÍREK

Bizalmi Index 49

FIGYELŐ – OKRI FIGYELŐ

DR. LIGETI MIKLÓS 53
Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás
Magyarországon 1993-2003 között – V. rész

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

DR. MISI LÁSZLÓ 59
Európai mérce a büntetőeljárásban – IV. rész

THAN ALEXANDRA KATALIN 71
Az elektronikusan ellenőrzött büntetés-végrehajtás Svájcban,
különös tekintettel Basel Kantonra

JOG ÉS IRODALOM

DR. KÖVÉR ANDRÁS 81
Jog és zene

KÖNYVAJÁNLÓ

SÜMEGINÉ DR. TÓTH PIROSKA 87
Válogatás a szakirodalomból

A MEDIÁCIÓ A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Az Országgyűlés 2006. február 13-i ülésnapján elfogadta a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényt (Be.) módosító 2006. évi LI. törvényt, s ez 2007. január 1-jei hatállyal megteremtette a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői eljárás lehetőségét. Ezzel a magyar törvényhozás eleget tett az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (99) 19. számú, a tagállamok számára a büntetőügyekben alkalmazott mediáció tárgyában elfogadott azon ajánlásának, amely felhívta a nemzeti jogalkotó figyelmét az elkövető és a sértett közötti megállapodás és az így létrejött jóvátétel súlyának megfelelő elismerésére a büntetőeljárásban. Az ajánlás arról is szól, hogy büntetőügyekben mediáció alkalmazásának csak akkor lehet helye, ha a felek ahhoz szabad akaratukból járulnak hozzá. Kíváncsinos továbbá, hogy a mediáció a büntető igazságszolgáltatás folyamatában bármikor elérhető legyen, a felek az eljárás során bármikor visszavonhassák hozzájárulásukat, továbbá, hogy a mediáció alatt folytatott megbeszélések a későbbiek során ne legyenek felhasználhatók, kivéve, ha az érintett személyek másként rendelkeznek. Mivel a közvetítői eljárásra utalásról a büntető igazságszolgáltatás keretében eljáró hatóságoknak kell rendelkezniük, ezért az ajánlásban kifejtettek szerint az érintett személyeket teljes körűen tájékoztatni kell jogaikról és kötelezettségeikről.

A kodifikáció révén hazánk végrehajtotta az Európai Unió 2001. március 15-i kerethatározatának [2001/220/IB] 10. cikkét. Ennek értelmében minden tagállamnak törekednie kell arra, hogy ösztönözze a sértett és az elkövető közötti közvetítést, illetve köteles biztosítani, hogy a közvetítés eredményeként létrejött megállapodások a büntetőügyekben figyelembe vehetők legyenek. A kerethatározat az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikke értelmében „kötelező a tagállamokra az elérendő eredményt illetően, de a nemzeti hatóságokra bízva a forma és a módszerek megválasztását”. A kerethatározat tehát nem közvetlenül hatályosul a tagállamok belső jogában; a mediáció

intézményi kereteit, eljárásának általános rendjét határozza meg. Előírja ugyanakkor, hogy rendelkezéseit a belső joggal összhangban kell alkalmazni, vagyis a részes államok kötelesek a belső joguknak megfelelő végrehajtási szabályok megalkotására a forma és a módszerek szabadon történő megválasztásával.

A közvetítői eljárás – közismert elnevezéssel a mediáció – a büntetőeljárással párhuzamosan folyó eljárás. A büntetőeljárással való kapcsolódási pontjait, azaz elrendelésének a feltételeit és az eredményes eljárás jogkövetkezményeit a Be., anyagi jogi alapjait a Btk. teremti meg, részletes szabályairól pedig – a Be. 221/A. §-ának (6) bekezdése alapján – a büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (Bkt.) rendelkezik. A közvetítői eljárás általános szabályai a Be.-nek a vádemelésre vonatkozó rendelkezéseket tartalmazó X. fejezetébe kerültek elhelyezésre [Be. 221/A. §], ezáltal is nyilvánvalóvá téve, hogy a mediálásra fő szabályként a vádemelést megelőzően van mód. A közvetítői eljárás szerkezeti elhelyezéséből azonban nem következik, hogy annak csak a vádemelést megelőzően lenne helye. A Be. ugyanis lehetővé teszi, hogy a mediációra a vádemelést követően, az eljárás bírósági szakaszában is sor kerülhessen annyi megkötéssel, hogy arra a büntetőeljárás során csak egy alkalommal van lehetőség.

A közvetítői eljárás célja, hogy a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását elősegítse. A közvetítői eljárásban arra kell törekedni, hogy a gyanúsított és a sértett között – a gyanúsított tevékeny megbánását megalapozó – megállapodás jöjjön létre [Be. 221/A. § (2) bekezdés].

A bűncselekmény elkövetése miatt megbomlott egyensúly helyreállításának három fő eleme tehát az áldozat, az elkövető és a közösség szempontjainak figyelembe vétele. A Bkt. 2. §-ának (1) bekezdése hangsúlyozza, hogy a közvetítői eljárás a bűncselekmény elkövetésével kiváltott olyan konfliktust kezelő eljárás, amelynek lényege a kommunikáció lehetősége a bűncselekmény terheltje és sértettje között. Erre a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg az ügyésztől független harmadik személy (közvetítő) bevonásával kerül sor.

A mediáció vélhető előnyei (célzott hatásai) az alábbiakban foglalhatók össze:

- a kisebb súlyú bűncselekményeket elkövetők és főleg a fiatalok elkerülhetik a hagyományos bírósági eljárást, a mediáció tehát a diverzió egyik formája;
- a közvetítői eljárásba bevont esetek meghatározó többsége megegyezéssel zárulhat;
- kevesebb és kevésbé súlyos bűncselekményeket követhetnek el azok, akik részt vettek mediációban;
- az elkövetők nagyobb valószínűséggel teljesítik a jóvátételi egyezségüket, mint a hasonló, de az áldozataikkal nem találkozó elkövetők;
- az áldozatok elégedettebbek lehetnek az eljárás eredményével, mint a hasonló ügyekben a bírói eljáráson keresztül ment áldozatok.

Közvetítői eljárásra a törvényben meghatározott konjunktív feltételek fennállása esetén csak akkor kerülhet sor, ha

- a) a Btk. 36. §-a alapján az eljárás megszüntetésének vagy a büntetés korlátlan enyhítésének lehet helye;
- b) a gyanúsított a nyomozás során beismerő vallomást tett, vállalja, és képes a sértett kárát megtéríteni vagy a bűncselekmény káros következményeit más módon a sértettnek jóvátenni;
- c) a gyanúsított és a sértett is hozzájárult a közvetítői eljárás lefolytatásához, valamint
- d) a bűncselekmény jellegére, az elkövetés módjára és a gyanúsított személyére tekintettel a bírósági eljárás lefolytatása mellőzhető, vagy megalapozottan feltehető, hogy a bíróság a tevékeny megbánást a büntetés kiszabása során értékelni fogja.

Amint arra az előzőekben már utalás történt, a közvetítői eljárás, jogi természetét tekintve egyaránt anyagi és eljárásjogi intézmény. Anyagi jogi alapja a Btk. 36. §-ában szabályozott tevékeny megbánás, amely szerint nem büntethető, aki a személy elleni, közlekedési vagy vagyon elleni, három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek közvetítői eljárás keretében megtérítette, vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette [Btk. 36. § (1) bekezdés]. A Btk. a büntetés korlátlan enyhítésére nyújt lehetőséget az említett bűncselekmények esetében, ha az elkövető az öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek, közvetítői eljárás keretében megtérítette vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette [Btk. 36. § (2) bekezdés]. A törvényben meghatározott három bűncselekmény-csoport kiválasztását a miniszteri indoklás szerint elsősorban jogpolitikai indokok támasztják alá, az a meggyőződés, hogy ezekben az esetekben a sértett kárának megtérülése olyan kiemelt érdek, amely mellett – az ügyészi mérlegelés folytán – a jogrend megsértése miatt bekövetkezett kár másodlagos. E körben is irányadó a Be. 601. §-ának (5) bekezdésében megfogalmazott azon rendelkezés, amely szerint, ahol e törvény a jogkövetkezményeket a törvényben meghatározott büntetéshez fűzi, ezen a Btk. Különös Részében meghatározott büntetési tételkeret felső határát kell érteni, tehát figyelmen kívül kell hagyni a Btk. Általános Részének a felső határt felemelő (például halmazati büntetés) előírásait.

Hangsúlyozni szükséges, hogy a Btk. 36. §-ának (1) bekezdésében meghatározott bűncselekmények közül csak azon bűncselekmények elkövetése esetén nyílik meg a közvetítői eljárás lehetősége, amelyeknek akár természetes, akár nem természetes személy sértettje van, így nem kerülhet sor a mediációra például a Btk. 326. §-ába ütköző orgazdaság bűncselekménye esetén még akkor sem, ha az alapügy elkövetője ismeretlen marad, illetőleg vele szemben lehetőség nyílik a közvetítői eljárás lefolytatására. Hasonló módon nincs törvényi alapja a Btk. 188. §-ának (1) bekezdésébe ütköző ittas járművezetés vétsége miatt indult büntetőeljárásban sem a közvetítői eljárásnak, biztosított azonban ennek lehetősége a Btk. 188. §-ának (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő súlyos

testi sértést okozó ittas járművezetés büntette miatt, illetve a b) pont szerint minősülő maradandó fogyatékoságot, súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget okozó ittas járművezetés büntette miatt indult büntetőeljárás során. Azonos a helyzet a Btk. 189. §-ának (1) bekezdése és a (2) bekezdés a), illetve b) pontja esetében is. Az ismertetett jogi szabályozás akár azzal a következménnyel is járhat, hogy a társadalomra sokkal nagyobb veszélyt jelentő, személyi sérülést okozó ittas vezető adott esetben büntetlenséget élvez, míg az eredménnyel nem járó ittas járművezetés vétségét megvalósító elkövetővel szemben az egzisztenciáját is érzékenyen érintő büntetést – járművezetéstől eltiltást – alkalmaz a bíróság. A fenti, ellentmondásosnak tűnő helyzet csak jogszabálymódosítás útján oldható fel, illetve oly módon, ha a Be. 221/A. §-a (3) bekezdésének d) pontjára figyelemmel az ügyész vagy a bíróság mellőzi az ügynek közvetítői eljárásra utalását.

A közvetítői eljárás „főszereplői” a bűncselekmény terheltje és sértettje. A Be. 51. §-ának (1) bekezdése szerint „sértett az, akinek jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.” A (2) bekezdés a sértett büntetőeljárás jogairól rendelkezik. A közvetítői eljárás alanya sértettként nemcsak természetes személy, hanem jogi személy (vagy más szerv) is lehet. Ezt a megállapítást támasztja alá a Bkt. 11. §-ának (5) bekezdése, amely szerint a nem természetes személy sértett esetében a képviselőre feljogosított személy jár el a közvetítői eljárás során. Úgy gondolom azonban, nem hagyható figyelmen kívül a kerethatározat 1. cikkének a) pontja, amely szerint a kerethatározat alkalmazásában a „sértett” természetes személy, aki olyan károsodást szenvedett, ide értve testi vagy szellemi épségének sérelmét, érzelmi szenvedését vagy gazdasági veszteségét is, amelynek közvetlen oka olyan cselekmény vagy mulasztás, amely valamely tagállam büntetőjogi szabályainak megsértésével valósult meg. Az ügy közvetítői eljárásra a törvényben meghatározott bűncselekmények körében is tehát elsősorban akkor utalható, ha annak természetes személy sértettje van.

A Be. 51. §-ának (3) bekezdése értelmében „ha a sértett akár a büntetőeljárás megindítása előtt, akár azt követően meghalt, helyébe egyenes ági rokona, házastársa, élettársa vagy törvényes képviselője léphet, és gyakorolhatja a (2) bekezdésben meghatározott jogokat”. Kérdésként merülhet fel, hogy alkalmazható-e a fenti rendelkezés a mediáció során, azaz ha a sértett meghal, a közvetítői eljárásban jogosult-e eljárni a Be. 51. §-ának (3) bekezdésében meghatározott személy. A vonatkozó szabályozás alapján nem zárható ki, hogy a sértett halála esetén – különösen, ha az a közvetítői eljárás megindulása után következik be – helyébe a Be. 51. §-ának (3) bekezdésében meghatározott hozzátartozója lépjen, a mediáció céljával azonban vélhetően ellentétes lenne, ha a sértett személyét ért joghátrány jóvátétele más személynél jelenne meg. A gyakorlatban problémát okozhatna továbbá, hogy a törvényben felsorolt hozzátartozók közül ki legyen a közvetítői eljárás során a sértett jogutódja. A mediáció egyik további – a közvetítői eljárás másik főszereplőjéhez, az elkövető személyéhez kötődő – alapfeltétele a gyanúsított beismerő vallomása. Amennyiben a gyanúsított a hallgatás jogával

élve nem tesz vallomást, a közvetítói eljárásra utalás lehetősége – az egyéb törvényi feltételek fennállása ellenére – nem nyílik meg. A mediációhoz azonban – bár ettől eltérő álláspontok is ismertek – elegendő a terhelt (releváns tényekre kiterjedő) ténybeli beismerő vallomása, a bűnösség elismerése nem szükséges.

További értelmezést igénylő kérdést vet fel a terhelték és a bűncselekmények száma. Egy terhelt egy cselekménye nem okozhat problémát, ilyenkor az ügy – a feltételek fennállása esetén – közvetítói eljárásra utalható. Eltérő jogértelmezések váltak azonban ismertté a több terhelt, illetve több bűncselekmény esetén követendő eljárás helyességét illetően. A Legfőbb Ügyészség által a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről kiadott és 2007 januárjában módosított „Emlékeztető”-ben kifejtett álláspont szerint, ha a terhelttel szemben több olyan bűncselekmény miatt folyik az eljárás, amely miatt közvetítói eljárásra utalás szóba jöhet, annak csak akkor van helye, ha a közvetítói eljárás feltételei valamennyi bűncselekmény tekintetében hiánytalanul fennállnak. Nincs mód közvetítói eljárásra, ha az ügyben a terhelttel szemben olyan bűncselekmény miatt is eljárnak, amely miatt a törvény elvileg sem teszi lehetővé a közvetítói eljárást. Nem kerülhet sor elkülönítésre azért, hogy a terhelt egyes cselekményei tekintetében az ügyet közvetítói eljárásra utalhassák, amikor mások vonatkozásában vádemelés történik.

A fentiekől eltérő álláspont szerint a mediáció lehetőségét cselekményenként, terheltenként és sértettenként külön-külön kellene vizsgálni, és amennyiben az elkülönítést a törvény lehetővé teszi, mód nyílna a közvetítói eljárásra utalásra. Ezen álláspont képviselői szerint az alaki halmazat kizárja a jogintézmény alkalmazását, anyagi halmazatnál azonban cselekményenként kell vizsgálni a közvetítói eljárás feltételeit. Amennyiben a halmazatban álló cselekmények közül egy vagy több bűncselekmény vonatkozásában fennállnak a közvetítói eljárás lefolytatásának a feltételei, önmagában az a körülmény, hogy a terhelt több bűncselekményt követett el, nem zárja ki a mediációs eljárást. Ezen álláspont képviselői is elfogadják azonban, hogy önmagában a Be. 221/A. §-a (3) bekezdésének a)-c) pontjaiban írt feltételek fennállása sem eredményezheti a jogintézmény alkalmazását, amennyiben a bűncselekmény jellege, az elkövetés módja és a gyanúsított személye azt nem teszi lehetővé. Így az ügyész a (3) bekezdés d) pontja alapján bármely ügy esetében mellőzheti a közvetítói eljárásra utalást.

A mediáció további elengedhetetlen feltétele a gyanúsított és a sértett hozzájárulása a közvetítói eljárás lefolytatásához. A közvetítói eljárás a felek rendelkezése alatt áll, lefolytatására csak hozzájárulásukkal kerülhet sor, amit az eljárás bármely szakaszában visszavonhatnak. Az önkéntesség elvénél tehát érvényesülnie kell, amely szükségképpen jelenti azt is, hogy sem a közvetítói eljárásra utalás alkalmával, sem a mediáció során a megegyezés létrehozása érdekében nem alkalmazhatók olyan eszközök, amelyek nyomásgyakorlásként értékelhetők. Amennyiben a hozzájárulás önkéntessége

tekintetében kétségek merülnek fel, erre nézve indokolt lehet az érintettek, esetleg tanúk meghallgatása. Ha a bűncselekmény folytán több sértett jogosult a jóvátételre, szükséges, hogy valamennyi sértett önként hozzájáruljon az ügy közvetítői eljárásra utalásához.

Az ügy közvetítői eljárása utalhatósága szempontjából a Be. 221. §-a (3) bekezdésének b) pontjában szereplő feltétel fennállásának megállapíthatósága okozhatja talán a legnagyobb nehézséget a jogalkalmazó számára. E rendelkezés alapján a közvetítői eljárásnak csak akkor lehet helye, amennyiben a nyomozás során beismerő vallomást tett gyanúsított vállalja, és képes is a sértett kárának megtérítésére vagy a bűncselekmény káros következményeinek jóvátételére. E körben szüükszerű kérdésként fogalmazódik meg, hogy a jóvátétel minden esetben egyenlő-e a kár megtérítésével, vagy lehet más is; vajon a kártérítés alatt mindig a teljes kár megtérítését kell-e érteni; milyen mélységig kell vizsgálnia az ügyésznek és a bírónak a terhelt teljesítési képességét stb. A fenti kérdések megválaszolása kapcsán, úgy gondolom, nem lehet elvonatkoztatni a Btk. 36. §-ának rendelkezésétől, miszerint a tevékeny megbánás akkor eredményezheti az elkövető büntethetőségének megszűnését, illetve a büntetés korlátlan enyhítését, amennyiben a bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek a közvetítői eljárás során megtérítette, vagy a bűncselekmény káros következményeit jóvátette. A törvény szóhasználatából is az következik, hogy a mediáció közvetlenül a bűncselekménnyel okozott káros következmények jóvátételének az érdekelt felek megállapodásán alapuló feltételeit hivatott megteremteni. A jóvátétel elsősorban tehát a kár enyhítésére vagy megtérítésére irányulhat, ahhoz kell igazodnia, és azzal lehetőleg arányban állónak kell lennie.

Több publikáció is hangsúlyozza azonban, hogy a mediáció során a sértettől nem vitatható el a lehetőség, miszerint befolyástól mentesen, szabad belátása szerint nyilatkozzon a tekintetben, hogy mit tekint kárnak, és milyen kárának a megtérítését kéri. Ez adott esetben elválhat attól a kár-fogalomtól, amelyet a büntetőeljárás során a törvény kárként enged figyelembe venni [Btk. 137. § 5. pont és Be. 54. § (2) bekezdés]. Továbbá, azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a feltételek fennállását az ügyésznek, illetve a bíróságnak kell-e megállapítania. E nélkül ugyanis nem lehet szó közvetítői eljárásra utalásról. Ugyanakkor magát a közvetítői eljárást egy másik szervezet bíróságtól és ügyészségtől független dolgozója folytatja le, és az egyezségfolyamat, az álláspontok alakulása, közeledése, távolodása, formálódása titkos, s csak a végeredmény, a megállapodás jelenik meg az ügyész és a bíróság előtt..

Összességében elmondható, hogy a sértetti igény, valamint a terhelti teljesítési készség és képesség olyan mélységű vizsgálata szükséges, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy a közvetítői eljárás feltételeinek fennállása kétséget kizárólag megállapítható legyen. A nyilatkozatnak tartalmaznia kell, hogy a terhelt milyen jóvátételt, milyen formában – és károkozás esetén – milyen fedezet birtokában kíván felajánlani. Amennyiben pedig a bűncselekménynek több jóvátételre jogosult sértettje van,

a terheltnek a jóvátételre irányuló szándékot valamennyi sértett irányában kifejezésre kell juttatnia. További kérdésként merült fel, hogy amennyiben az elkövető a közvetítői eljárásra utalást megelőzően önként megtéríti a sértett kárát, helye lehet-e mediációnak. Egyes álláspontok szerint ennek kizárása ugyanis méltánytalan lenne azzal a terhelttel szemben, aki belátva és megbánva az elkövetett bűncselekményt, önként, a hatóság beavatkozása nélkül megtéríti a sértettnek a bűncselekménnyel okozott kárt. A Btk. 36. §-a (1) bekezdésének szövege és a törvény ezzel kapcsolatos indokolása alapján egyértelmű, hogy a tevékeny megbánást megalapozó megállapodás közvetítői eljárás hiányában nem eredményezheti az eljárás megszüntetését, illetve a büntetés korlátlan enyhítését. Ennek a rendelkezésnek garanciális jelentősége van. Az esetleges visszaéléseket, a sértett befolyásolásának lehetőségét, a sértett helyzetének kihasználását lehet kiküszöbölni azzal, hogy csak és kizárólag a Be. szabályai szerint, illetőleg a Btk. alapján eljáró szervek felügyelete mellett folynak a tárgyalások a terhelt és a sértett között. Közvetítői eljárás tehát akkor sem jöhet szóba, ha a terhelt a bűncselekmény káros következményeit az eljárás korábbi szakában már jóvátette, vagy a kár lefoglalással, illetve más módon már megtérült. Ezt a tényt az eddigi gyakorlatnak megfelelően az ügy érdemi elbírálásakor szükséges figyelembe venni, és enyhítő körülményként értékelhető.

Nem lehet helye mediációnak akkor sem, ha a bűncselekmény folytán – akár, mert a bűncselekmény előkészületi vagy kísérleti szakban maradt, akár más okból – nem következett be jóvátételt igénylő eredmény.

A Btk. 36. §-ának (3) bekezdése nevesíti a közvetítői eljárást kizáró azon okokat, amelyek kapcsán az állam még a terhelt és a sértett megegyezése esetén sem mondhat le büntetőhatalmának érvényesítéséről. A tevékeny megbánásra vonatkozó szabályok nem alkalmazhatók, ha az elkövető

- a) többszörös vagy különös visszaeső;
- b) a bűncselekményt bünszervezetben követte el;
- c) bűncselekménye halált okozott;
- d) a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt, vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélté után a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetőleg próbára bocsátás vagy vádemelés elhalasztásának tartama alatt követett el.

Közvetítői eljárásra az ügyet a vádemelés szakaszában az ügyész hivatalból vagy a gyanúsított, a védő, illetve a sértett indítványára utalhatja. Ennek menete a következő: amennyiben az ügyész álláspontja szerint az ügy közvetítői eljárásra utalható, a feleket teljes körűen tájékoztatja jogairól, a folyamat jellegéről és a közvetítői eljárás sikerességének, illetve sikertelenségének lehetséges kihatásairól. Ezt követően a terhelt és a sértett meghallgatásával tisztázza azt, hogy az ügy közvetítői eljárásra utalásához hozzájárulnak-e. Ha az érintettek szabad akaratukból az ügy közvetítői eljárásra

utalását kéri, az ügyész köteles megvizsgálni, hogy ennek feltételei fennállnak-e. Az ügyész a terhelt nyilatkozata, a nyomozás során feltárt adatok, szükség esetén pártfogói vélemény beszerzése, illetve a pártfogó meghallgatása után mérlegeli, hogy a terhelt képes-e az általa kilátásba helyezett jóvátétel teljesítésére.

Amennyiben az egyéb törvényi előfeltételek is fennállnak, az ügyet az ügyész – az eljárásnak a teljesítéshez ésszerűen szükséges időtartamra, de legfeljebb hat hónapra történő felfüggesztése mellett – közvetítói eljárásra utalja. Az eljárás felfüggesztéséről és a közvetítói eljárás elrendeléséről az ügyész egy határozatban rendelkezik. Ez ellen nincs helye jogorvoslatnak. A határozat rövid indokolása tartalmazza, hogy az ügy közvetítói eljárásra utalásának valamennyi törvényi előfeltétele fennáll, s az ügy közvetítói eljárásra utalását az érintettek indítványozták, vagy ahhoz szabad akaratukból hozzájárultak.

A közvetítói eljárás tárgyában hozott határozatot a sértettel, a feljelentővel és a magánindítvány előterjesztőjével, valamint a közvetítói eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező megyei (fővárosi) igazságügyi hivatallal az ügyész késelem nélkül közli.

A közvetítói eljárást a közvetítők a 2006. évi CXXIII. törvény előírásai alapján folytatják le. A közvetítói eljárás befejezését követően annak eredményéről a közvetítő jelentésben tájékoztatja az ügyészt, aki a jelentés és az ahhoz csatolt megállapodás kézhezvételét követően, a Be. 216. §-ának (1) bekezdésében írt határidőn belül intézkedik a Be. 221/A. §-ának (7) bekezdése szerint az eljárás megszüntetéséről, a vádemelés elhalasztásáról, illetve a vádemelésről.

Az ügyész tehát a közvetítói eljárás eredményének függvényében

- a tevékeny megbánás – mint büntethetőséget megszüntető ok – esetén az eljárást megszünteti;
- a tevékeny megbánás – mint a büntetés korlátlan enyhítését lehetővé tevő ok – esetén vádat emel, és a jóvátételt a bíróság veszi figyelembe;
- amikor a közvetítói eljárás eredményeként létrejött megállapodás teljesítését a gyanúsított megkezdte, de a büntethetősége nem szűnt meg, az ügyész a három évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt az eljárás megszüntetése helyett a Be. 221/A. §-ának (7) bekezdése alapján a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre elhalaszthatja. Ahogy a fentiek szerinti első esetkörben az ügyész az eljárást megszünteti, a másodikban pedig vádat emel, a harmadikban pedig kettős kimenetelű lehet az elhalasztott vádemelés megítélése, mert annak eredményeként vagy az eljárás megszüntetésére, vagy vádemelésre kerül sor.

A jogalkotó – amint arról az előzőekben már esett szó – a mediáció lehetőségét nem kívánta a vádemelési szakra korlátozni, annak helye van az eljárás bírósági szakaszában is, a tárgyalás előkészítése során [Be. 263. § (4) bekezdés], a tárgyalás előkészítésének befejezését, illetőleg a tárgyalás kitűzését követően [Be. 275. § (1) bekezdés] vagy akár a tárgyalás megkezdése után is [Be. 287. § (1) bekezdés].

Értelmezést igénylő kérdésként merült fel azonban, hogy mód van-e közvetítői eljárásra a másodfokú eljárásban. A többségnek tűnő álláspont szerint a másodfokú eljárásban sem az eljárás mediáció céljából történő felfüggesztésének, sem a tevékeny megbánásra alapított eljárás megszüntetésnek nincs jogszabályi alapja; így a közvetítői eljárás lefolytatására az eljárás e szakaszában nem kerülhet sor. A Btk. 2. §-ának (1) bekezdésében meghatározott cél, elvileg a másodfokú eljárásban is megvalósítható lenne, mivel a sértett és a terhelt közötti konfliktus megállapodással történő rendezése még az eljárás e szakaszában is kedvezőbb megoldást eredményezhetne, mint a joghátrányt alkalmazó bírósági határozat. A közvetítői eljárás megindítására ugyanakkor – a Btk. 6. §-ának b) pontja alapján – csak a bíróságnak a büntetőeljárást felfüggesztő végzése alapján van lehetőség. Ilyen határozat hozatalára pedig a másodfokú eljárásban csak a Be. 359. §-ában írt okokból kerülhet sor. E rendelkezésektől eltérni akkor sem lehet, ha a másodfokú bíróság az ügyben tárgyalást tart. A Be. 373. §-a (1) bekezdésének I/a) pontja szerint a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az eljárást megszünteti a vádlott halála, elvölés vagy kegyelem miatt. A jogszabály sem a törvényben meghatározott egyéb büntethetőséget megszüntető okból, sem a tevékeny megbánás esetében nem teszi lehetővé hasonló határozat meghozatalát. E megszüntető okok körének bővítésére pedig törvényes lehetőség nincs.

Nem lenne kívánatos, ha a jogalkalmazó egy jogintézményt olyan helyzetben alkalmazna, amikor igénybevételének jogkövetkezményeit nem lehet érvényesíteni. Mindez természetesen nem képezheti akadályát annak, hogy a bíróság, illetve a másodfokú ügyész a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon történő jóvátételét a büntetés kiszabási körülmények között értékelje.

Értelmezést igénylő kérdéseket vet fel a mediáció külön eljárások körében történő alkalmazhatósága is. Ezzel összefüggésben az általános rendező elv tűnik követendőnek. E szerint, ahol a törvény nevesített kizáró rendelkezést nem tartalmaz, és a mediáció az adott eljárás jellegével nem ellentétes, ott elvileg sor kerülhet arra. Így például, amíg a Be. XXV. fejezetében szabályozott távollévő terhelttel szembeni eljárás kapcsán fogalmilag kizárt a mediáció lehetősége, addig a bíróság elé állítás során lehetséges annak indítványozása. Más kérdés, hogy a közvetítői eljárás lefolytatására ezen külön eljárás keretei között nincs mód, ezért az iratokat a Be. 523. §-ának (2) bekezdése alapján vissza kell küldeni az ügyésznek. Mindazonáltal úgy gondolom, hogy az egységes jogértelmezést itt is nagymértékben segítené, ha a jogalkotó ezekről a kérdésekről a törvényben egyértelműen rendelkezne. A törvényi szabályozás hiányossága merül fel annak kapcsán is, hogy az ügyészi szakban elrendelt és eredményes mediációt követő eljárás megszüntetése esetén viselendő bűnügyi költségről a jogalkotó nem rendelkezett. A Btk. 17. §-ának (1) bekezdése tartalmazza, hogy a közvetítői eljárás során felmerült költséget – amely bűnügyi költségnek nem tekinthető – eltérő megállapodás hiányában a terhelt viseli, a Be. azonban a sikeres közvetítői eljárás esetén viselendő bűnügyi költség kérdésének

rendezését elmulasztotta, így ez idő szerint az csak logikai következtetés útján válaszolható meg. A Be. 221/A. §-ának (7) bekezdése szerint „ha a közvetítői eljárás eredményes, és a Btk. 36. §-a (1) bekezdése alkalmazásának van helye, az ügyész az eljárást megszünteti”. Vagyis az eljárás megszüntetésére a Btk. 32. §-ának d) pontjában meghatározott büntethetőséget megszüntető okból kerülhet sor. A bírósági szakban a Be. 339. §-ának (4) bekezdése értelmében az eljárás megszüntetése esetén – ide értve az eljárásnak a Be. 332. §-a (1) bekezdésének f) pontja alapján történő megszüntetését is – a vádlottat kötelezni kell annak a költségnek a megfizetésére, amely az ő mulasztása folytán merült fel.

Mindezekre figyelemmel a törvényi szabályozásig a közvetítői eljárás sikere esetén az eljárás ügyészi megszüntetését követően sem lehet indokolt a bűnügyi költségről más tartalommal dönteni, mint amilyen döntésre a bírói szakban sor kerülne.

Magyarországon a felnőtt és fiatalkorúak büntetőügyeiben történő mediáció egyidejű bevezetésére került sor. A hazai jogi szabályozás a mediációra utalható bűncselekmények körét illetően nem tesz különbséget a felnőtt és fiatalkorú bűnelkövetők között, a sikeres mediációt jelentő megegyezés és a közvetítői eljárásban történő tényleges kártérítés vagy egyéb jóvátétel értékelésénél azonban relevanciával bír az életkor. A Btk. VII. fejezete tartalmazza a fiatalkorúakra vonatkozó azon rendelkezéseket, amelyek eltérnek a felnőtt korú elkövetőkre irányadó szabályoktól. Azokban a kérdésekben, amelyeket érintően a fiatalkorú elkövetőkre nézve nincs külön törvényi rendelkezés – a Btk. 107. §-ának (2) bekezdése értelmében – az általános szabályokat kell alkalmazni. A Btk. 36. §-ának (1) bekezdésében meghatározott tevékeny megbánásnak – mint büntethetőséget megszüntető oknak – a fiatalkorúakkal kapcsolatos eltérő szabályát a Btk. 107/A. §-a tartalmazza. A törvényi szabályozásból következően a felnőttekre irányadó rendelkezésekhez képest a fiatalkorúak esetében szélesebb körben kerülhet sor a jogintézmény alkalmazására, mivel arra minden olyan (a törvényben meghatározott) bűncselekmény esetén mód van, amelynek a büntetési tétele nem súlyosabb, mint öt év szabadságvesztés.

A Btk. 107. §-ának (2) bekezdésére figyelemmel a Btk. 36. §-ának (3) bekezdésében szabályozott, a közvetítői eljárást kizáró okok értelemszerűen a fiatalkorú elkövetőkre nézve is irányadóak.

A Be. 459. §-ának (4) bekezdése a fiatalkorú elleni büntetőeljárásban a közvetítői eljárás eredményes lezárása esetén minden esetben az eljárás ügyész általi megszüntetését írja elő. E körben tehát nincs jelentősége annak, hogy az a bűncselekmény, amely miatt a büntetőeljárás folyik, három évig vagy öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő-e. Amennyiben a fiatalkorú terhelt a közvetítői eljárás során létrejött megállapodás teljesítését megkezdte, de annak teljesítése a közvetítői eljárás tartama alatt még nem fejeződött be, akkor a vádemelés elhalasztásának van helye. A közvetítői eljárás feltételei a fiatalkorúak elleni eljárásban egyébként az általános szabályokkal egyeznek meg

azzal az eltéréssel, hogy az ügy közvetítői eljárásra utalását a fiatalkorú törvényes képviselője is indítványozhatja, akinek a részvétele az ilyen eljárásban – a fiatalkorú terhelt érdekeinek védelmében – minden esetben szükséges. A közvetítői eljárásra utalás feltételeinek vizsgálata céljából itt sem kötelező a gyanúsítottra vonatkozó pártfogó felügyelői vélemény beszerzése. [Be. 224. § (4) bekezdés] Amennyiben azonban a terhelt jóvátételre való hajlandóságának vagy az általa kilátásba helyezett jóvátételi képességének megítélése, illetve a Be. 221/A. §-a (3) bekezdésének d) pontjában meghatározott feltétel teljesülése e nélkül megalapozottan nem ítéltető meg, a pártfogó felügyelői vélemény beszerzése nem mellőzhető. Eltérő törvényi rendelkezés hiányában – az egyéb jogszabályi feltételek megléte esetén – nem képezi a közvetítői eljárás elvi akadályát, ha a fiatalkorú önálló keresettel (jövdelemmel) vagy vagyonnal ugyan nem rendelkezik, de vállalja, hogy a sértett által elfogadott – anyagi kártérítést is magába foglaló – jóvátételt az eljárásban részt vevő törvényes képviselőjének segítségével teljesíti.

Amennyiben az ügyész a közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás teljesítését megkezdett terhelttel szemben a Be. 459. §-ának (4) bekezdése alapján a vádemelést elhalasztja, és a pártfogó felügyelői véleményt az eljárás során már beszerezte, annak ismételt beszerzése iránt nem kell intézkednie. Ha a vádemelés elhalasztására a Be. 459. §-ának (4) bekezdésében meghatározott okból kerül sor, a vádemelésnek csak akkor van helye, ha a gyanúsított a közvetítői eljárás eredményeként létrejött megállapodás teljesítését a vádemelés elhalasztása tartamának lejártáig nem fejezte be. A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői eljárásra vonatkozó szabályozás ismeretében, valamint az alkalmazása óta eltelt néhány hónap tapasztalatai alapján látható, hogy a jogintézmény gyakorlata formálódóban van, és számos kérdés vár még értelmezésre. Ezek jelentős része vélhetően a jogalkalmazói interpretáció síkján megválaszolást nyerhet, míg mások megkerülhetetlenné teszik a jogi szabályozás kiegészítését, illetve pontosítását. Mindenesetre, a mediációval kapcsolatos eddigi adatok (az Igazságügyi Hivatal kimutatása alapján) biztatóak. Ezek szerint 2007. március 15-ig országosan összesen 156 közvetítői eljárásra utaló határozat érkeztetésére került sor, 186 terheltet – köztük 29 fiatalkorút – érintően. A 156 határozat közül 60 az ügyészségekről, 96 a bíróságokról érkezett. Egyes megyék aktivitása messze meghaladja az országos átlagot (például Veszprém, Baranya, Bács-Kiskun megye és a főváros), míg másutt némi visszafogottság tapasztalható a jogintézménnyel kapcsolatban.

A jövő egyik nagy kérdése, hogy a mediáció a büntetőügyek mindennapi gyakorlatában hogyan tölti be a jogalkotó által megfogalmazott célt, milyen gyakorisággal és hatékonysággal kerül alkalmazásra.

Felhasznált irodalom

- Belovics-Békés-Busch-Gellér-Margitán-Molnár-Sinku: Büntetőjog. Általános rész. HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2006.
- Bánáti-Belovics-Csák-Sinku-Tóth-Varga: Büntető eljárásjog. HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2006.
- Akácz-Berkes-Bócz-Katona-Kónya-Láng-Márki-Moldoványi-Soós: Büntető eljárásjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2006.
- Görgényi Ilona: Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben. HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2006.
- Barinkai-Bártfai-Dósa-Gulyás-Herczog-Horváth-Kutacs-Lovas-Molnár: A mediáció. A közvetítői tevékenység. HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2006.

A MEDIÁCIÓ JÖVŐJE MAGYARORSZÁGON

(Az alapok megteremtése)

A kriminológiai irányzatok között az egyik legfrissebb, a resztorativitás gondolatából kiindulva, a sértett kezébe igyekszik visszaadni a saját sérelmének orvoslása feletti döntési jogát. Az elmélet pozitív fogadtatását jól mutatja, hogy a common law alapokról induló mediáció hamar népszerűvé vált Európában is, és diverziós lehetőségként sorra jelent meg a kontinens országaiban is. Magyarország számára európai uniós csatlakozását követően szintén kötelezővé vált az egyezségi eljárás bevezetése az Európai Unió Tanácsa által hozott, 2001. március 15-én kelt kerethatározat 10. cikkelye alapján. A végrehajtáshoz szükséges jogi lépések meg is történtek, és 2007-től lehetővé vált a megegyezés a büntetőeljárásban. Eközben azonban Magyarországon is érezhetőek azok a tendenciák a népszerűség körében, amelyekre már több nemzetközi kutatásban is rámutattak. Ezek szerint a lakoságnak kevés fogalma van a bűnözésről és az igazságszolgáltatásról, és negatívan viszonyul a kriminálpolitikában időnként szükségszerűen bekövetkező változásokhoz. Ez a hozzáállás azután eleve kudarcra ítélné ezt az elterelést szolgáló lehetőséget. Az alábbi tanulmányban néhány olyan kérdést fogalmaz meg, amelyek tisztázása segíti a közvetítői eljárás sikeres működését a büntetőügyekben. Ahhoz, hogy egy új jogintézmény majdan jól működhessen a gyakorlatban, és azoknak az elvárásoknak feleljen meg, amelyeket vele szemben a jogalkotók támasztanak, több feltételnek is teljesülnie kell. Így van ez a mediáció esetében is. Bár e lehetőség egyelőre még bölcsőjében szunnyad, az már most bizonyosnak látszik, hogy pusztán a jogszabályi keretek megteremtése nem vonja maga után szükségszerűen a közvetítés alkalmazásának elterjedését. Ahhoz – a jogszabály kínálta keretből kiindulva – más intézkedések is szükségesek. A mediáció működésének sikere – véleményem szerint – több pilléren nyugszik. Ezek közül az első, értelemszerűen, a megfelelő jogi háttér kialakítása.

A mediáció büntető ügyekben történő alkalmazásáról több mint egy évtizede zajlottak/zajlanak viták Magyarországon. A mellette érvelő szakemberek körében is vitatott kérdés volt azonban, hogy a büntetőeljárás belülről, avagy azon kívül kell-e működni.¹ Ezeknek a vitáknak a végére tett pontot – a jareborgi offenzív büntető-igazságszolgáltatási politika szellemében² – a 2006. évi LI. számú törvény, amelyet 2006 februárjában, az előző kormányzati ciklus utolsó parlamenti üléseinek egyikén fogadtak el, szinte a finis előtti pillanatban, hiszen az EU Tanács határozata ennek a lehetőségnek a megteremtését 2006. március 22-i határidővel írta elő. E törvény tartalmazta azokat a büntetőeljárásról érintő módosításokat, amelyek azután lehetővé tették a bűncselekmény elkövetőjének és áldozatának megegyezését a büntetőeljárás belülről.³ E szerint az egyezségi eljárás (a mediáció) elsősorban a bírósági ügyszakot megelőzően, a vádemelésig lehetséges. Az eljárást az ügyész, a felek, illetve képviselőik egyaránt kezdeményezhetik, és amennyiben a törvényi feltételek fennállnak,⁴ valamint a sértett és a gyanúsított beleegyeznek, az ügyész legfeljebb 6 hónapra felfüggesztheti az eljárást a kiegyezés lebonyolítása céljából. Amennyiben azonban valamilyen okból a közvetítés lefolytathatóságának kérdése csak később, a bírói szakban merül fel, akkor ebben az eljárási szakaszban is lehetséges a mediáció. Ez a fajta jogi megoldás, amely a közvetítés lehetőségét viszonylag korai eljárási szakban, a vádemelést megelőzően teszi lehetővé, ám attól később, a bírói szakban sem zárkózik el, viszonylag tág teret nyitva ezzel a mediáció igénybeviteléhez, úgy gondolom, megfelelő kiindulási pont lehet e diverziós megoldás sikeres működtetéséhez. Kérdéses mindemellett, hogy

- 1 Az ellenzők érvei között szerepelt az, hogy a büntetőjog és jogalkalmazás szerepétől és céljától, a magyar lakosság, illetve a jogalkalmazók lelkületétől, vagy akár a magyar jogintézmények megoldásaitól a mediáció idegen. Amennyiben a büntetés célja a tetтарыыos megtorlás, úgy a kiegyezés kínálta „mentesülés” a további joghátrányok alól semmiképpen sem inkorporálható a büntető jogalkalmazásba. A tetтарыыosság szükségességének nézetét képviseli például Szabó András. Erről lásd: Szabó András párhuzamos véleménye a 23/1990. (X. 31.) AB határozatban. Idézi Kiss A.: Mediáció a büntetőeljárásban. In: Bizalom-társadalom-bűnmegelőzés. Bíbor Kiadó 2006. 258-263. o. A kiegyezési eljárás és a büntetőeljárás különválasztásának szükségességét képviseli Király Tibor. Erről legutóbb a Büntetőpolitika időserű kérdései c. konferencián elhangzott előadásában szolt, ahol a resztorativitás gondolata kapcsán kételyét fejezte ki, hogy vajon joga van-e a sértettnek, ill. az államnak lemondani a büntetőigényről a jóvátétel esetén.
- 2 A Nils Jareborg nevével fémjelzett igazságszolgáltatási politika modelljeit részletesen elemzi: Léway M.: A büntetőjog társadalmi szerepének változása Magyarországon. Magyar Jog 2006/12. szám 705-716. o.
- 3 A mediációt érintő eljárási kérdésekről lásd: Kiss A.: Mediáció a büntetőeljárásban. In: Bizalom-Társadalom-Bűnözés. V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 258-263.o.
- 4 2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szolt 1998. évi XIX. törvény módosításáról : 221/A. §. (1) A közvetítói eljárás a személy elleni (Btk XII. fejezet I. és III. cím), a közlekedési (XIII. fejezet), illetve a vagyron elleni (XVIII. fejezet), öt évi szabadságvesztéssel nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt indult büntetőeljárás tartama alatt, a gyanúsított vagy a sértett indítványára, illetve önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható eljárás. A (7) bekezdés szerint eredményes közvetítés esetén, ha az elkövető büntethetősége megszűnik, az ügyész az eljárást megszünteti, más esetben vádat emel. A három évet meg nem haladó büntetéssel fenyegetett cselekmény esetén a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre elhalasztja, ha a gyanúsított a teljesítést megkezdte.

a jogszabályi lehetőség mennyire hasznosul a gyakorlatban, hiszen a vádemelés elhalasztásának alkalmazása során a korábbi gyakorlat szerint az eddig is lehetséges bocsánatkérés, jóvátétel mint feltétel is csak viszonylag kisebb számban került elrendelésre.

A vádelhalasztás feltételeiről a Be. 225.§-a szól részletesen, ámde nem taxatíván (építve ezzel az ügyész és esetleg a közreműködő pártfogó kreativitására). Itt sorolja fel a törvényhozó a sértett részére történő kár részben vagy egészben történő megtérítését, vagy az egyéb adandó jóvátételt, a meghatározott célra történő anyagi juttatást, közcélú munkát, vagy a pszichiátriai és alkohol-függőséget gyógyító kezelést is. Tudni kell ehhez, hogy a jóvátétel lehetséges eseteiben az ügyész számára nehezítő körülményt jelenthet a Be. 225.§. (5.) mellett a 224.§. (2.) bekezdése, amely a 225.(2) bekezdésének a./ és b./ alkalmazása esetén – azaz a kárjóvátétel sértett részére történő elrendelésénél – a gyanúsított hozzájárulás mellett igényli a sértett hozzájárulását is. Ez alól kivételt csak az jelent a 224.§. (3). bekezdése szerint, ha a hozzájárulásról a sértett már korábban nyilatkozott. Ez a szabály tehát amellett, hogy a vádelhalasztó határozat ellen a sértett amúgy is panaszt emelhet, nehezítheti az ilyen megoldásokkal kapcsolatos alkalmazási kedvet.

Mint az a szakemberek bevonásával lefolytatott kerekasztal-megbeszélés során is kiderült, a 225. (2.) bekezdésének a-c. pontja nem tartozik a gyakran alkalmazott feltételek körébe.⁵ Hasonló tapasztalatokról számol be a már említett *Kerezi-féle* tanulmány is, amely a pártfogói felügyelet speciális magatartási szabályainak vizsgálata során jut arra a megállapításra, hogy e szabályok elrendelésénél a jogalkalmazó kevésbé figyel a sértett érdekeire.⁶ *Kerezi* megítélése szerint a sértett szempontjainak erősítése a speciális magatartási szabályok elrendelésével kiaknázatlan területe a hazai büntető jogalkalmazásnak.⁷

A Legfőbb Ügyészség jelentésében, amely a sértetti jogok érvényesülésének tükrében vizsgálja a jóvátétel kérdését, egyértelműen szerényebbnek nevezi e lehetőség elrendelését.⁸ Ennek több oka is felmerül. Így pl. a vagyon elleni bűncselekmények körében: a kár megtérítésének vagy más módon történő jóvátételének elrendelésére azért nem kerülhet sor, mivel a kár már a nyomozás során megtérült (előkerült a dolog, lefoglalták stb.). A testi épség elleni bűncselekmények egy részében is nehézkes az alkalmazása. Főleg a családi konfliktusoknál: a sértetti felróható magatartás esetében, vagy akkor, amikor a felek megbocsátanak egymásnak.

5 Jagusztin Tamás: A vádemelés elhalasztásának tapasztalatai. In: *Ügyészek Lapja* 2006/3. szám 27-32. o.

6 Kerezi K. – Kó J.: A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. IM, Budapest 2006. 14. p. 57- p. E kutatás szerint 481 fiatalkorú pártfogolt esetében mindössze 4,2 százalékban írták elő, hogy térítse meg az okozott kárt, bár a minta több mint 55%-a vagyon elleni bűncselekményt követett el. Ugyanezen feltételt a felnőttkorúak eseteiben sem alkalmazták lényegesen gyakrabban a vizsgált alapján, itt ugyanis összesen 7,9%-os arányban rendelték el a sértettnék okozott kár megtérítését.

7 Kerezi K. – Kó J., i.m. 57. o.

8 Összefoglaló jelentés 2005.

Az ügyek egy részében a gyanúsított személyi, illetve a bűncselekmény elkövetése körüli körülmények teszik indokolatlanná a jóvátétel elrendelését. További probléma a gyanúsítottai és sértetti elképzelések jelentős különbsége a kártérítéssel kapcsolatban. Végül okként merül fel, hogy a vádelhalasztáshoz képest kedvezőbb lehet az elkövető számára pl. egy csekélyebb összegű pénzbüntetés, vagy pártfogó felügyelet nélküli próbára bocsátás alkalmazása.

Mint látható tehát, igen széles azon indokok palettája, amelyek nemcsak a jóvátétel, hanem akár a vádelhalasztás alkalmazásával szemben is felhozhatók. A felhozott érvek másik része inkább technikai jellegűnek tűnik. Így nyilvánvalóan problematikus lehet a kárról, a jóvátételről való döntés, ha az álláspontok eltérnek. És ahogyan azt a jelentés megfogalmazza: az ügyintézési tapasztalatok azt vetítik előre, hogy a nehézkes eljárás végeredménye korántsem biztos. Mindez érthetővé teszi, hogy miért nem kedvelt lehetőség a jóvátétel feltételének alkalmazása.⁹ Ehhez képest mindenképpen könnyítést jelenthet a mediáció lehetőségének igénybevétele. Ennek során ugyanis megfelelő szakember közreműködésével lehet a felek közötti vitás kérdést rendezni, és csak ennek létrejötte vonja maga után a jogi konzekvenciát.

A felek közötti közvetítést hivatásos mediátor végzi. E szerepe miatt véleményem szerint ő az a kulcsfigura, akinek működése a közvetítés sikerének másik alappilléreként tekinthető. Büntetőügyekben jelenleg mediátorként az Igazságügyi Hivatal erre a feladatra átképzett pártfogó felügyelője jár el, 2008. január 1-jétől pedig ezt a tevékenységet ügyvéd is végezheti a büntetőügyekben alkalmazott közvetítői tevékenységről szóló törvény 3. §-a alapján.¹⁰

Ez a törvény egészen új, hiszen azt az új parlament éppen a 2006. évi utolsó ülésének egyikén fogadta el. Immár második esetben tűnik fel a mediációval kapcsolatos döntéseknek ez az utolsó pillanatra tartogatása, vagy halogatása. Lehet azonban, hogy ez pusztán azt jelzi, hogy a közvetítéssel kapcsolatos javaslatok viszonylag érdektelenekek, és így mindig a törvénykezés utolsó pillanataira maradnak. Talán éppen ennek köszönhetőek a mediátor személyével kapcsolatos hirtelen változások is. Szemben ugyanis azzal, hogy a Büntetőeljárásról szóló törvény 2006. februári módosítása szerint ezt a tevékenységet pártfogó felügyelő végzi, valamint a közvetítői törvény előző változatait, amelyek szintén kizárólag a pártfogó kezébe helyezték a mediálás lehetőségét, a 2006. decemberi jogszabály „karácsonyi meglepetése” volt az ügyvédek körébe való bevonása. (Itt kell megjegyezni azt is, hogy a közvetítői tevékenységről szóló törvény ezen aprónak tűnő változása ismét szükségessé teszi a Büntetőeljárásról szóló törvény 221/A szakasza 6. bekezdésének módosítását, mivel az változatlanul a

9 A vádelhalasztás és a jóvátétel alkalmazásáról részletesen lásd: Barabás, T.: A vádelhalasztások számának alakulása a magyar büntetőeljárásban. Kriminológiai Tanulmányok 44. szám, Budapest, 2007. 190–225. o.

10 A 2006. december 18-án alkotott 2006. évi CXXIII. számú, a büntetőügyekben alkalmazott közvetítői tevékenységről szóló törvény 3. §-a alapján

pártfogókat jelöli közvetítőül.) Ez az engedmény nyilván az ügyvédi kar jelentős lobby tevékenységének köszönhetően került be végül a jogszabályba azzal, hogy a hatályba léptető rendelkezések értelmében ők csak egy évvel később, 2008. január 1-jétől járhatnak el közvetítőként. Ez a szabály, amely a korábbi tervekhez képest kiterjesztő, korlátozó is egyben. Megindokolthatatlan ugyanis, hogy az ügyvédek bevonása esetén a közvetítés lehetőségétől más szakmák képviselőit miért fosztják meg, szemben számos nemzetközi példával.¹¹ A szakképesítéshez kötöttséget – amely igény a pártfogók átképzése során érvényesült is – ugyanakkor nem tartalmazza a jogszabály. Igaz, hogy szintén a hatályba léptető rendelkezések körében található a büntetés-végrehajtásért felelős miniszter felhatalmazása arra, hogy rendeletben állapítsa meg a közvetítői tevékenységet végző pártfogó felügyelők képzési követelményeit (24.§.3.bek.). Az ügyvédekkel szemben ilyenről szó sem esik, még utalás-szerűen sem. Az ő esetükben a követelmény pusztán a közvetítői tevékenység végzésére való bejelentkezés (ui. 3.§.). Az Ügyvédi Kamara elnökének nyilatkozatai némi önmérséklettről tettek tanúbizonyságot, amikor pl. arról szólt, hogy az ügyvédek, kellő tapasztalatok birtokában, a későbbiek során kapcsolódnak majd be ebbe a tevékenységbe, egyebek közt a jogszabályi előírásnak köszönhetően.¹² A képzés kötelezővé tétele pedig mindenképpen üdvözlendő lenne. A nemzetközi gyakorlatban egyébként sem jellemző az ügyvédek ilyen fokú térnyerése a közvetítői szakmában. A képzést illető két jellemző, ám igen eltérő megoldás közül az egyik a laikus közvetítői irányzat, amely elsősorban a skandináv országokban elterjedt. Ez azon az elven alapul, hogy mivel a közvetítő szerepe semleges, segítő jellegű, ezért ehhez semmilyen szakirányú végzettség sem szükséges. Elég az élettapasztalat és bölcsesség, amihez az önként jelentkezők közül kiválasztottak csak egy 4-5 napos felkészítő tréningen vesznek részt. A másik irányzat viszont – pl. Nyugat-Európában – a mediátorokat szakmai képzésben részesíti, mégpedig valamilyen előképzettségre építve. Bármelyik út választható, az viszont kétségeket vet fel, hogy képzés nélkül, ugyanazok az ügyvédek, akik eddigi praxisukban a peres ügyeket az egyik fél érdekeit képviselve intézték, éppen a korábbi gyakorlatokra hivatkozva fognak majd befolyásmentesen és semlegesen közvetíteni az ellenérdekű felek között. Egyes szerzők hangsúlyozzák a „homo mediátor” szerepének fontosságát a felek közti bizalom megteremtésében.¹³ A mediáció során ugyanis nem a győzelem a cél, hanem a konfliktus megoldása. Az ellenérdekű feleknek abban a meggyőződésben kell a közvetítésben közreműködniük, hogy az ott elhangzott információ a későbbiek során a bírósági eljárásban nem kerül ellenük felhasználásra. Enélkül az eljárás nem fog eredményre vezetni.¹⁴ Tudni kell mindehhez, hogy a mediátor a közvetítői eljárásban

11 Lásd pl.: Miers, D – Williemsens, J (eds): Mapping Restorative Justice. Leuven, 2004.

12 Lásd Bánáti János nyilatkozatai a médiában 2006. decemberében (pl. Inforádió, 2006. december 19-20-án)

13 Cremer, K.: Die Vertraulichkeit der Mediation. Schneider Verlag Hohengehen, Baltmannsweiler 2007. 27p., illetve az idézett homo mediátor kifejezés: Duss-von Werdt, J.: Homo mediator. Gesichte und Menschenbild der Mediation, Stuttgart, 2005.

sajátos pozíciót foglal el. Bár nem főszereplő, nélküle nincs eljárás. Közműködése elősegíti a megfelelő megoldás megtalálását, zálogul szolgál arra, hogy a felek egyike se használjon erőfölényt a megállapodás kikényszerítéséhez, ne legyen aránytalan, méltatlan vagy jogtalan az egyezkedés és eredménye. Szerepe azonban korántsem itt kezdődik, maga az eljárás sokkal inkább koronája hosszas munkájának.¹⁵ A mediátor ismerteti az érintettekkel a megegyezés lehetőségét, annak előnyeit, és előfordulható hátrányait mindkét fél szempontjából, feladata azonban nem a rábeszélés. Ezt követően, a felek hajlandósága esetén rá vár a feladat, hogy az ügyet velük megbeszélje, mindenki ismertethesse saját elképzelését a történetekről, valamint az esetleges jóvátételről. Itt különös hangsúlyt kap a jó kommunikációs készségen túl a közvetítő pszichológiai képzettsége, amely a megfelelően tapintatos esetfeltáráshoz, valamint a gyakran előforduló indulatok kezeléséhez is szükséges. Emellett jogi és egyéb szakmai felkészültsége segíti abban, hogy a sértett által elvártakat, illetve a tettes által kínáltakat jogos, méltányos és arányos keretek között tartsa.

Az előkészítő megbeszéléseket követően kerülhet csak sor a tettes-áldozat egyezség gyakorlati lebonyolítására, amikor is az eddig meglehetősen aktívan közreműködő mediátor csendesebb, első-sorban megfigyelői jellegű pozíciót foglal el. Az ügy sikeres lezárásához vezető egyezség megkötése és írásba foglalása azonban ismét aktívabb szerepvállalásra készíti. Összességében tehát olyan új szereplővel találkozhatunk a közvetítői eljárás során, aki hol inkább, hol kevésbé aktívan vesz részt a közvetítés folyamatában, és az ő sokoldalú szakértelme és közbenjárása nélkül a közvetítés nem vezet eredményre.¹⁶ Ha a fenti folyamat egyes lépései kimaradnak, az könnyen vezethet a mediáció sikertelenségéhez. Amennyiben pedig formális eljárás eredményeként az egyezség tartalma bizonytalan, aránytalan, teljesíthetetlen stb., az a teljesülésnek lesz majd akadálya.

A családi, a polgári és a munkajogi eljárásokban már évek óta lehetséges a közvetítői út igénybevétele a közvetítői eljárással kapcsolatos 2002. évi LV. törvény alapján. Mivel ebbe a jogszabályba képzési elvárások nem kerültek be, a civiljogi ügyekben bármilyen felsőfokú végzettséggel, és ehhez kapcsolódó öt éves gyakorlattal rendelkező személy eljárhat, amennyiben eleget tesz annak a feltételnek, hogy mint mediátorként működni kívánó, magát az Igazságügyi- és Rendészeti (korábban

14 Barth, B. -Böhm, B.: Mediativer Umgang mit Konflikten in der Moderne. In: Cremer, K.: Die Vertraulichkeit der Mediation. Schneider Verlag Hohengehen, Baltmannsweiler 2007. 5-7.p.

15 A mediátorokat érintő minimum elvárásokról, ill. azok hiányáról lásd: Görgényi I.: A büntetőügyekben történő mediáció távlatai. In: Bizalom-Társadalom-Bűnözés. V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 223-243. o.

16 Minderről részletesen: Barabás A. T.: Kulcsszereplő a mediátor – közvetítés büntetőügyekben, In: Bizalom-Társadalom-Bűnözés. V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006. 264-270. o., valamint Delattre, G.: "Efficient ways of training legal professionals in the field of restorative justice". Presentation on Meeting of COST A21 – Restorative Justice Developments in Europe, Working Group 2 – Policy oriented research, 28 October 2005. Maastricht

Igazságügyi) Minisztérium közvetítői névjegyzékébe felveteti. És bár eredetileg itt is tervben volt a képzésben való feltétel kötelező tétele, az a törvényszövegbe a mai napig nem került be.¹⁷ Részben talán ez is szerepet játszhatott abban, hogy ezeken a jogterületeken nem vált elfogadottá az egyezség lehetőségének igénybevétele. Azzal, hogy a jogszabály a közvetítés végzését a polgári ügyekben az ügyvédek és a közjegyzők számára is lehetővé tette, gyakorlatilag a jogi szakmák kezébe adta a mediálást, eddig viszonylag kevés eredményt felmutatva.

Szemben az eddigiekkel, a büntetőügyekben közvetítésre feljogosított pártfogók túlnyomórészt nem jogi végzettségűek. Sok közöttük a pedagógus, illetve az egyéb humán végzettségű szakember (pl. pszichológus). Ők, a mediátorkénti eljárásuk érdekében 2006-ban speciális képzésben részesültek. Talán éppen ez lehet az egyik kulcsa a mediáció sikeresebb alkalmazásának a büntetőeljárársban. E pillér szereplői köre azonban remélhetően a jövőben – az ügyvédeken túlmenően is – tágulni fog, és más szakmák képviselői is bekapcsolódhatnak a közvetítő tevékenységbe. Fontos, hogy ennek feltétele legyen a valamilyen szervezett képzésben való részvétel.

A mediáció sikeres alkalmazásának harmadik, kihagyhatatlan feltétele – véleményem szerint – a közvetítés lehetőségének elfogadtatása az érintettekkel: a magyar állampolgárokkal és a jogalkalmazói szakmák képviselőivel. Számomra úgy tűnik, hogy ez a pont a legkényesebb jelenleg a közvetítés sikerét illetően. Eddig ugyanis az új lehetőség elfogadtatása érdekében hivatalosan nem sok lépés történt, bár az e kutatási területtel foglalkozó szakemberek az egyetemeken, illetve a szakmai továbbképzéseken már évek óta oktatják a mediáció alapkérdéseit. Így remélhető, hogy a szakma számára már nem idegen gondolat e lehetőség alkalmazása. Tény ugyanakkor, hogy a „köz véleményének” megismerése olyan hézag, amelyet már a jogszabály megalkotása előtt kellett volna információval megtölteni. Talán ez még most sem késő. Külföldön ismertek és alkalmazottak a lakosság körében végzett ún. attitűdvizsgálatok, amelyek a népesség büntetési attitűdjét, illetve annak változásait kísérik figyelemmel.¹⁸ Ezek a demokratikus jogállamban egyébként is fontosnak tekintendők, hiszen a törvénykezés nem öncélú folyamat. Néhány kutatás az elmúlt évek során érintette a mediációhoz való lakossági viszonyulás kérdéseit. Ezek azt az eredményt hozták, hogy a lakosság egésze, illetve a vizsgált területek polgárai bár nem utasítják el az egyezség gondolatát, mégis nagyfokú körükben a bizonytalanság.¹⁹

18 Changing Attitudes to Punishment, Public opinion, crime and justice. Ed by (University of Ottawa) and (South Bank University, Willan Publishing 2002.

17 Juhász, E.: Törvény a közvetítői tevékenységről. In: Pereskedni rossz! (Eörsi, M.-Ábrahám, Z. szerk), Budapest, 2003. 49-64. o.

19 Barabás, A.T.: Vélemények a büntetésről és a kiegyezés lehetőségéről. A mediáció esélyei a népesség körében végzett attitűdvizsgálatok alapján. Kézirat, 2007.

Az eredmények megerősítették azt a tényt is, hogy a sértettek megbocsátási hajlandóságát, a kárhelyreállítás mint „a büntetés helyettesítésének eszközének” elfogadását igen sok körülmény befolyásolja. Mindezek ellenére biztató jel, hogy a megkérdezetteknek csak körülbelül a fele utasítja el a resztoratív megoldást saját esetében. Elfogadása nélkül ugyanis a közvetítés, mi-ként az a korábbi civil jogi területeken, a büntető ügyekben is csak papíron létezik majd, és nem a valóságban.

A PSZICHOLOGUS SZAKÉRTŐ EGYES ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI A TANÚVALLOMÁSOK ÉRTÉKELÉSÉBEN A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

„Ez a remek pszichológus különben olyan segítőkésznek mutatkozott, hogy az ember hitt neki, mint ahogy a csodában is mindig akkor hiszünk, ha legnagyobb a baj.”¹ Csodára viszont a pszichológus sem képes, bár valóban leginkább akkor merül fel az igénybevétele a büntetőeljárásban, amikor egy bűncselekmény bizonyítása bajban van.

A vallomások értékelésével összefüggésben, a büntetőeljárásban gyakorlati szempontokból értékelhető pszichológiai ismeretek három nagy csoportba sorolhatók, így a vallomás kialakulásával (pld. a tanú eredeti tudomásszerzésével, a szerzett tudomás megőrzésével és közlésével) kapcsolatos ismeretek, a második csoportba azok, amelyek a szerzett tudomás feltárását, az igazságügyi szervek által történt megismerését teszik lehetővé, azaz a kihallgatási lélektan, végül külön csoportba sorolhatók azok az ismeretek, amelyek a vallomás kialakulásának, a vallomás értékének elbírálásával függnek össze, s általában a vallomás kialakulására konkrét esetben ható tényezők felderítését és hatásuk lemerését teszik lehetővé.²

A vallomások megbízhatóságának értékeléséhez szakértő igénybevétele nem gyakori a büntetőeljárásban. A bírói gyakorlat is csak elvétve alkalmaz pszichológiai szakértőt a tanú szavahihetőségének

1 Dürrenmatt, F: A gyanú. In.: Válogatott elbeszélések 2. Európa Könyvkiadó, Budapest 2003. 51. o.

2 Nagy L.: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 567-60. o.

egyres elemeinek, így az észlelő, az észleléseket megőrző, emlékebeidőző és azokat kifejező képességek megfigyelésével és megállapításával kapcsolatban. Ennek okait többen is keresték már.

Bárd a társadalomtudományi szakértők perbeli alkalmazásának a hiányát részben abban véli felfedezni, hogy a joggyakorlat és a törvényhozás attól fél, hogy az szétfeszítené az eljárás kereteit, a vita csak jogilag zárul le, de az elégedetlenség, a kétkedés, a bizonytalanság megmarad, így nehezebb a döntést is elfogadtatni.³ Kiss is a hagyományos igazságszolgáltatás ellen ható érvek között sorolja fel, hogy nehezen engedi be a mai jogalkalmazás a társadalomtudományi ismereteket, miközben nagy szerepet tulajdonít a bírói intuíciónak.⁴

A pszichológus egy sor olyan szakkérdésben tud véleményt adni, amiről a bírónak (az egyébként nem lebecsülhető) tapasztalata vagy megérzése lehet csak.

Jelenleg is helyállónak tartom azonban Nagy azon álláspontját, hogy „az alkalmazott pszichológia eredményei a tanúbizonyítás vonatkozásában még mindig csupán szűk körben érvényesíthetők, és eleve téves minden olyan tendencia, amely ennek a módszernek kizárólagos jelentőséget tulajdonít.⁵ Természetesen gyökeresen más a reális és a pszichológiai szituáció, a problematika és az ehhez alkalmazkodó taktika attól függően, hogy a terhelt vagy a tanú vallomásáról van-e szó. A tanú vallomásával kapcsolatosan a legfontosabb pszichológiai feladat a hamis vallomások felismeréséhez való segítségnyújtás.

A szakértő segíthet felismerni a betanítotttságot, főleg azokban az esetekben, amikor a vallomás felépítése és a vallomástevő egyéb területen megnyilvánuló gondolkodásmódja, színvonala között bizonyos ellentmondás figyelhető meg.⁶

Az emlékezetet és a bűnözői viselkedést kutatók rendszerint kétségbe vonják a szemtanúk vallomásának pontosságát.⁷ E vallomások megbízhatóságáról mondott szakértői vélemény használatának gyakorlata még gyerekcipőben jár, és a nézetek élesen eltérnek a pszichológusnak a tárgyalóteremben betöltött szerepét illetően.

Az angolszász ügyféli perben egyre elfogadottabb, hogy a szakértők meg tudják vitatni az emlékezet tudományát, áttekintik annak az irodalmát és tudományos hátterét. Véleményezni tudják a külső hatásokat az ún. elfojtott memóriára is, és azt is, hogy milyen faktorok vezethetnek a vallomásokban jelentkező hibákhoz. Adatokkal tudnak szolgálni a memória megbízhatóságáról és hajlítha-

3 Bárd K.: A büntető hatalom megosztásának buktatói. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 1987. 183. o.

4 Kiss A.: A közvetítői eljárásról. Kriminológiai tanulmányok. 43. (szerk.: Irk E) Budapest, 2006. 241-264. o.

5 Nagy (1966) i. m. 56-60. o.

6 Popper P.: A kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémia Kiadó, Budapest, 1970.

7 Hastie, R.: Notes on Psychologist Expert Witness Law and Human Behavior. Vol. 10, No. 1/2 The Ethics of Expert Testimony. Jun., 1986. 79-82. o.

tóságáról is.⁸ A pszichológus szakértő és a pszichiáter véleményt adhat arról, hogy mennyire hiteles, hihető a tanú. A szakértő elmagyarázza a bíróságnak az alapvető szabályait az emlékezet működésének, és vázolja a szemtanú azonosítással kapcsolatos vizsgálatokat, és azok eredményeit.⁹ Úgy vélem, hogy a hazai gyakorlatban sem lenne akadálya annak, hogy az eljáró hatóság a büntető per egyéb adatainak tisztázásához hasonlóan a vallomástételre ható egyes tényezők vizsgálatával kapcsolatban a szakértő közreműködését is felhasználhatja. Nem lehet azonban olyan szabályt felállítani, hogy a szakértői vélemény bizonyító ereje feltétlenül nagyobb, mint maga a vallomás. A szakértői vélemény természetesen csak támpontot, adatokat szolgáltathat a bíróságnak, de bizonyító ereje nem önmagában van. A szakértői vélemény végkövetkeztetései nem kötelezik a bíróságot, hanem a szakértő által észlelt adatok bizonyító erejét is végső fokon a bíróság állapítja meg.¹⁰ Az érzékszervek munkájának bonyolult kölcsönhatását, a környezeti tényezők szerepének sokoldalúságát, a vallomást befolyásoló összes szubjektív és objektív tényező szerepét a hatóság tagja nem ismerheti eléggé pontosan, ezért e jelenségek magas szintű ismeretének birtokában adott pszichológiai szakértői vélemény felhasználásával a bizonyítékok értékelése, végső soron a bírói mérlegelés is megalapozottabbá válhat.

Nem vitás azonban, hogy a bíróság nem fogadhatja el hitelt érdemlőnek, vagy utasíthatja el hamisként a vallomást kizárólag a kihallgatott személy szavahihetőségének szakértői véleményezése alapján. Ha ilyen kérdésben venné igénybe a szakértőt, akkor azért kerülne különös helyzetbe, mert azt kellene állítania, hogy képes annak a bizonyítási eszköznek és bizonyítéknak a mérlegelésére, amely azt a mérlegelési tevékenységet pótolja, és erre képtelennek érezte magát.¹¹

A büntetőperben pszichológus szakértőnek feltehető egyes kérdések

A szakértendő kérdések kompetenciájának általános felfogása arra irányul, hogy mely tudományok területén felmerülő kérdések haladják meg a bíró kompetenciáját, és tartoznak szakértő elé. Amikor a büntetőeljárásban eljáró hatóság elér egy tudományos igazság, illetve kompetencia határához, akkor mindenképp igénybe kell vennie szakértőt. A kirendelő nem nélkülözheti a más tudományoknak a megismerési eredményeit, módszereit, fogalmiságát.¹² Ez ahhoz is szükséges, hogy

8 Ernsdorff, G. M. – Loftus, E. F.: Let Sleeping Memories Lie? Words of Caution about Tolling the Statute of Limitations in cases of Memory Repression. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 84, No 1. Spring, 1993. 129-174. o.

9 Cutler, B. L. – Penrod, S. D. – Dexter, H. R.: The Eyewitness, the Expert Psychologist, and the Jury. *Law and Human Behavior*, Vol. 13, No 3. Sep. 1989. 311-332. o.

10 Nagy (1966.) im. 503. o.

11 Kertész I.: Diogenes lámpása, vagy elektronikus vallatópad. *Magyar Jog*, 1992. 11. sz. In: Kertész I.: Befejezhetetlen háború, helyzetjelentések a bűnözés elleni harcról a rendszerváltás éveiben. Szerk.: Finszter G., 2000. 49-63. o.

helyesen tudjon kérdezni a szakértőtől, bár ebben sokszor az adott szakterület képviselői sem értenek maradéktalanul egyet.

A büntetőeljárásban pld. a következő kérdéseket lehet a pszichológus szakértőnek feltenni:

- Menyire befolyásolható a sértett? Észlelhető-e elmondásában más személy ráhatása?
- A vizsgált személyt ért direkt vagy indirekt befolyásolásra utaló jelzések tapasztalhatóak-e?
- A sértett által elmondottak valós élmény alapján nyugszanak-e, az eseményeket a vele megtörténtek szerint adja elő, vagy az a képzelet, illetve valamilyen ráhatás eredménye?
- Jellemzi-e túlzott fantáziálás, kóros hazudozás, tények meghamisítása? Realitásérzéke megtartott-e, fantáziálásra, meseszövegre utaló jelzések vannak-e?
- Hajlamos-e arra, hogy fantáziával egészíti ki a valóságot, kimutatható-e konfabuláció?¹³
- Élményszerűen beszél-e a cselekményről?
- Az elmondottakkal kapcsolatos megnyilvánulásai, az érzelmi átélés hitelesnek tekinthető-e?
- Más helyzetben megélt élmény társul-e, és megjelenik-e (együttesen van-e jelen) a kiskorú előadásában, kimutatható-e ilyen életkori sajátosság? (Pld. életkorból adódó önkielégítés, az azzal összefüggő fantáziák vagy erőszakos filmek. Ez még nem kérdőjelezi meg a kóros hazudozás kizárását, adódhat az életkor fokozott fantáziatevékenységéből is.)
- Életkora vagy egyéb körülmények hatására képes lehet-e át nem élt (szexuális) bántalmazásra utaló történet kitalálására vagy ilyen betanulására, a bűncselekmény vonatkozásában beszámolója hitelesnek tekinthető-e?
- A gyermek által elmondottak részleteiben és összefüggéseiben valóságos háttérrel alapulnak-e, megtörtént eseményről szólnak-e?
- A kiskorú sértett életkorából adódó szexuális vágyfantáziáknak, vagy más körülménynek lehet-e esetleges szerepe a cselekmény valós lefolyása és szóbeli megjelenítése közötti ellentmondások feloldására? A gyermek életkori sajátosságainak milyen reagálás felel meg az őt ért abúzusra?
- Kötődött, illetve kötődik-e valamilyen formában a gyermek a terhelthez?
- Tárja fel az elkövetőhöz fűződő esetleges ellentmondásos érzelmi viszonyulást (pld. szeretem, de haragszom rá), és nyilatkozzon arról, hogy az ellentmondásos attitűdök ellentmondásossá tehetik-e a kognitív szintű megnyilvánulást is?
- Milyen a kapcsolata a terhelttel, szülővel stb a gyermeknek? Biztonságosan kötődik-e a gyermek édesapjához, édesanyjához stb.? Viszonyuk mennyire elégíti ki a gyermek életkori sajátosságainak

12 Márki Z.: Egy büntetőbíró gondolatai a perről és a szakértő szerepéről. Magyar jog, 1996. 5. sz. 269-273. o.

13 A konfabuláció azt jelenti, hogy a személy olyan történetről számol be, amely részben, vagy egészben az ő fantáziájában létezik, a valóságot színezi. Különösen gyermekeknél a szülő sugalló kérdéseire bővíülhet ki akaratlanul is a gyermek története.

megfelelő kötődési igényt, mennyire tudják a szülők biztosítani a gyermek optimális fizikai, pszichés, kognitív, erkölcsi stb. fejlődéséhez szükséges hátteret?

– Intellektusa az átlagtól eltérő-e?

– Végezzen pszichodinamikai elemzést, amely a sértett élményének feldolgozására, annak realitáshoz fűződő viszonyára utal a személyiségdiagnosztikai adatok felhasználásával. (A szakértői vizsgálat módszere ugyanis eltérő lehet. Lehet véleményt adni teljesítménydiagnosztikai, személyiségdiagnosztikai módszerrel, és e kettő alapján pszichodinamikai elemzést is lehet végezni. A teljesítménydiagnosztika az intellektuális teljesítmény alapján ad véleményt intelligenciateszteket alkalmazva. A személyiségdiagnosztika intelligenciatesztek segítségével a személyiséget vizsgálja. A dinamikai elemzés részletes exploratio, anamnézis, interjúk, élettörténet, bibliográfiai elemzések segítségével ad egy komplexebb véleményt. Lehet hogy közvetlenül csak az élményszerűség exploratív tartalmának, a cselekmény megtörténtének hitelességére koncentrálnak, de nem tér ki a sértett személyiségbeli összefüggéseire, a szituáció feltárására.)

– Milyen az értelmi képessége, rendelkezik-e korának, iskolázottságának megfelelő értelmi képességgel? Milyen intelligencia övezetbe tartozik?

– Van-e teljesítményszint csökkenés a bűncselekmény elkövetésének időpontja óta? Megfigyelhető-e kognitív képességeinek hanyatlása, ha igen, annak hátterében szervi, idegrendszeri károsodás tekinthető-e fel, vagy környezeti tényezőkkel magyarázható?

– A terhelt magatartása befolyásolta-e a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését? Ha befolyásolta, akkor az milyen mértékben és miben nyilvánul meg, vagy mik a várható hatásai?

– Gyermeknél a rajzesztek mire utalnak? (pld. szorongásra, feszültségre?)

– A gyermek családrajz ábrázolása milyen támpontokat adhat az eseménnyel kapcsolatban? A gyermek családrajz ábrázolása utal-e szorongásra, a családon belül húzódó feszültségek meglétére?

– Maradandó lelki sérülést okozott-e a sértettnek a terhelt cselekménye?

– A szociokulturális háttér hogyan befolyásolta a gyermek fejlődését?

– Milyen személyiségnek tekinthető a terhelt vagy a sértett, milyen a személyiségrajzuk? Vázolja fel a személyiségképüket. Megismerhető-e a vizsgált személy legfőbb jellemzője, tulajdonsága? Van-e kóros elváltozás a személyiségében? A sértett személyisége alapján elfogadható-e a történetek alatti viselkedése?

– Milyen az érzelmi, indulati élete (pld. sekélyes), kötődései (pld. felszínesek)? Milyen a személy érzelmi kapcsolatrendszere?

– Nem áll-e fenn elmebetegség színlelése, disszimulációs tendencia megfigyelhető-e?¹⁴

14 Disszimulációs stratégián azt a mechanizmust értjük, amelynek során a vizsgált személy bizonyos körülményeket elhallgat, valós élethelyzetét rejtgeti.

- Szexuális trauma megtörténtére utaló jel található-e?
- A teszteredmények szexuális traumatizációt jeleznek-e? Szorongás, gátoltság, szenzitivitás jellemzi-e, amely összefüggésbe hozható átélt eseményekkel?
- A sértett lelki életében bármifajta (szex) trauma nyomai jelen vannak-e, amit a vizsgálati anyagban rögzített bűncselekmény indokolhatna?
- Ha pszichoszexuális traumát jelzett a teszt, annak oka, eredője mi lehet?
- A sértettnél okozott-e a cselekmény pszichotraumát, pszichoszexuális fejlődésére, érzésére hatott-e károsítóan, lehet-e párkapcsolati problémák forrása?
- Lehet-e következtetni a gyermek primitív familiáris környezetére, családban előforduló brutalitásra, durva verbalizációra, kimutatható-e bármilyen veszélyeztetettség?
- Az indulati élet kontroll zavara fennáll-e?
- Szorongásra, belső feszültségre utaló jelek vannak-e, ezeknek mik az okai?
- A későbbiek során esetleg szükségessé váló, a kiskorú sértett és a terhelt közti szembesítés a kiskorú személyben okozhat-e félelmet, gyakorolhat-e rá bármilyen káros hatást, ennek milyen mértéke valószínűsíthető? Felléphet-e ennek következtében személyiségzavar, vagy egyszerűen is kezelhető?
- Szakértői szempontból javasolt vagy ellenjavalt a gyermekkorú személy eljárási cselekményeken való részvétele, folytatólagos kihallgatása, szembesítése a terhelttel vagy tanúkkal, az jelentene-e mély lelki megrázkódtatást?
- Az átélt traumát pszichésen fel tudja-e dolgozni, ahhoz szükséges-e szaksegítség?
- Szükséges-e a család pszichológiai támogatása a továbbiakban?
- Jellemző-e manipulatív viselkedés, együttműködő volt-e a vizsgálatok alatt?
- Nyilatkozzon a szakértő a bűncselekmény pszichés okairól és következményeiről, és a büntetés várható hatásairól az érintett személyeknél!
- Milyen szerepe lehet az elkövetett bűncselekményben? Milyen a viszonya társaihoz? Hogyan éli meg a bűncselekményben játszott szerepét?
- Jellemző-e dementalódási (elbutulási) folyamat, jelez-e a demencia index, ez lehet-e oka az időmúlás melletti vallomásmódosításnak?
- Szexuális aberráció jelei kimutathatóak-e? Megjelenik-e aberráció bármilyen formája?
- Mi jellemzi a szexualitását (pld. erős és belső tilalmak által kielégületlen ösztönvágyak), a belső tilalmi rendszer, gátak felszabadulása eredményezhet-e gátlástalan szexuális megnyilvánulást? Van-e a normálistól eltérő szexuális készletésre utaló jelzés?
- Fenn áll-e emlékezetkiesés színlelése?
- A szakértő egyéb észrevételei?

A személyiségvizsgálat

A pszichológus szakértőre nem hárítható át a vallomások végső értékelésének felelőssége, azonban lényeges és ügyszó adatokat szolgáltathat a terheltek, sértettek, tanúk személyiségének megismeréséhez, ami segítséget nyújthat a vallomásaik értékeléséhez.

A „személyiség” mibenlétét nem könnyű megfogalmazni. Valójában annak pontos jelentése elméletről elméletre más és más.

Néhány teoretikus szerint a személyiség mint olyan, nem is létezik, lényegében csupán egy olyan fölösleges szó, amit egyesek eléggé szerencsétlen módon alkalmasnak vélnék a viselkedés leírásához.¹⁵ A személyiségvizsgálat támpontot adhat az ún. valóságfunkció érvényesítéséről, pld. arról, hogy a vizsgált személy hogyan tájékozódik térben és időben. Magyarazatot adhat arra, hogy a személy miért számol be esetleg meg nem történt eseményekről.¹⁶

Különösen fontosak a személyiség vizsgálatnak a vallomástevő intelligenciájára és affektív életére vonatkozó adatai. Az intelligencia általános színvonala – kvalitatív intelligencia –, a vallomástevő absztrakciós, logikai és kombinatív készsége, realitás érzéke és ítélő képessége, műveltségi színvonala eleve meghatározza a vallomások, így a hamis vallomások jellegét is, a szándékos vagy akarattalan torzítások irányát, bonyolultságát vagy sztereotip voltát, rafináltságát stb.¹⁷

A gondolkodási folyamatok sajátosságai, a szintetikus vagy analitikus gondolkodás dominanciája, a fantázia világ, az érdeklődés, a befolyásolhatóság, a pszudologizálásra való hajlam stb. jelentenek fontos értékelési szempontot. Ezeknek az adatoknak az ismerete megkönnyíti a hamis, illetve nem valós vallomás leleplezését.

A vallomás élményszerűsége, a vallomástevő szavahihetősége

Sokszor felmerül, hogy a szakértő esetleg válaszolhatna arra a kérdésre, hogy a szóban forgó személy hazudik, vagy igazat mond-e. Ez a kérdéscsoport részben tudományos szempontból is hibás, mert nem lehet rá válaszolni, hiszen olykor a szavahihető ember is hazudhat, és a pszudológiára hajlamos is mondhat igazat.

Ehhez a kérdéscsoporthoz tartozik az élményszerűség kérdése. Ilyenkor a szakértőnek azt kell eldöntenie, hogy az elmondott történet életszerű-e, az megtörténhetett-e úgy, ahogyan azt az eseményről

15 Hjjelle, L. A.–Ziegler, D. J.–Allport, G.: A személyiség vonás elmélete. In: (szerk.: Szakács F. – Kulcsár Zs.) Személyiségelméletek. ELTE Eötvös Kiadó, 2001. 183-267. o.

16 Orosházi Józsefné: Pszichológus szakértő a rendőrség munkájában. Belügyi Szemle, 2004. 6. sz. 20-26. o.

17 Popper P. (1970) i m.

beszámoló vádlott vagy tanú elmondja.¹⁸ Az élményszerűségnek is lehet azonban valós, átélt élmény vagy valamilyen ráhatás, befolyás az alapja.

A tanú előadásának élményszerűségét a bírói gyakorlat a vallomás hitelt érdemlőségének egyik ismérveként kezeli. Ezt általában úgy érti a bírói gyakorlat, hogy valóban átélt eseményekről szerzett a tanú közvetlen tudomást. Az élményszerűség megállapítása azonban fokozott gondosságot igényel, mert az előadó képesség sajátosan szubjektív tényező, és lehet, hogy a tanú éppen fokozott képzelő tevékenysége következtében sok esetben csak elképzelt, de a valóságban át nem élt eseményt képes többszöri ismétlés után saját magát is meggyőzve olyan közvetlenséggel előadni, amely a bíróságban az élményszerűség benyomását kelt. Az élményszerűség megállapításánál ismét tekintetbe kell venni a tudattartalomra esetleg ható külső tényezőket, mint a félelem, vonzalom, rábeszélés, először mások előadásából merített és utóbb esetleg saját felismerésnek vélt ismeretek stb.¹⁹

A bírósági szakértői munkának fontos területe a szavahihetőség megállapítása.²⁰ Bizonyos keretek között a szavahihetőség egyes elemei pszichológus szakértő közbejöttével is ellenőrizhető, és az így elért adatok feltétlenül hozzájárulnak a tanúvallomás sokoldalú vizsgálatához, és annak eredményeként a hitelt érdemlőség ellenőrzéséhez.

Az eljárás tudománynak állandóan figyelemmel kell kísérnie az e téren kifejtett gyakorlati tevékenységet és eredményeket, hogy azokból levonhasson olyan tételeket, amelyeket hasznosítani tud. A szakértőnek a szavahihetőségről adott véleménye alapján, amely csak az egyik elem lehet a bíróság ténymegállapító tevékenységében, a bíróság az eset további összefüggéseit is figyelembe véve dönt arról, hogy a szakértőnek a tanú személyiségének egyes elemeire, köztük a szavahihetőséget az adott esetben befolyásoló tényezőkre vonatkozó megállapításai a konkrét esetben mennyire illeszthetők be az összes bizonyíték alapján kialakított tényállás megállapításba. A szakértő csak szakértelmét adja adott körülmény, a szavahihetőség egyes elemeinek felderítéséhez és megállapításához. A szavahihetőség kérdésében azonban mindig a bíróság dönt, még akkor is, ha véleményének kialakításánál a szakértői szemle eredményét felhasználja.²¹ Utalni kell arra, hogy bár feltétlenül szükséges, hogy a bíróságnak kellő lélektani tájékozottsága legyen a tudomás kijelentés tartalmi ellenőrzésével, a tanúvallomásban foglalt pszichikai elemek értékének mérlegelésével kapcsolatban, a bíróság belső meggyőződését kétségtelenül a tanúvallomás minden oldalú vizsgálata alakítja ki, amelyhez esetleg az orvos vagy pszichológus szakértő is megfelelő adatot szolgáltat, a szakértői vizsgálat segítséget adhat a bírónak a szavahihetőséggel kapcsolatos meggyőződése kialakításában.

18 Orosházi Józsefné (2004) i m. 20-26. o.

19 Nagy (1966) i m. 469. o.

20 Popper P (1970) i m.

21 Nagy (1966) i m. 513. o.

A szavahihetőség és a vallomás hitelt érdemlősége fogalmakon célszerű eltérő dolgokat értenünk. A tanú szavahihetősége a tanú személyéhez kapcsolódó és a vallomástételi folyamatban a szubjektív jellegű elemek által meghatározott személyi minőség, tehát egy adat a vallomás mérlegelésénél. A vallomás tartalmát a bíró számos más tényezővel, objektív és szubjektív adattal összefüggően mérlegeli. A mérlegelés eredményeként a bíróság megállapítja a vallomásnak az ésszerű bírói meggyőződés kialakítására alkalmas jellegét, bizonyító erejét, és elfogadja a tanú vallomását hitelt érdemlőnek, azaz ténymegállapítási alapnak, vagy amennyiben erre nem alkalmas, kizárja ezen adatok sorából.

A tanúvallomás hitelt érdemlőségének fogalma tehát nem azonos a tanú szavahihetőségének fogalmával, bár a gyakorlat és az irodalom ebben alig tesz különbséget. A szavahihetőség a tanú személyéhez kapcsolódó szubjektív tényezők által meghatározott sajátosság, és azt jelzi, hogy a tanú személyiségét meghatározó tényezők olyanok, hogy a tanú kijelentései általában megfelelnek az igazságnak, és az objektív valóságot tükrözik. Megeshet azonban, hogy a szavahihető tanú nyilatkozata nem tükrözi a valóságot. Ennek számos oka lehet (pl. befolyásolás), amelyek esetleg függetlenek a tanú szubjektív meggyőződésétől is. A hitelt érdemlőség ezzel szemben már a tanúvallomás tartalmának objektív jellegű sajátossága, aminek a szavahihetőség csak egy eleme. Ha a vallomásban foglalt adatok hitelt érdemlőek, akkor az ésszerű meggyőződést kiváltó tényezőknek, bizonyítéknak lehet elfogadni.²²

Számos vonatkozásban lehet tehát az alkalmazott pszichológia eredményeit hasznosítani a tanúvallomások értékelésénél is, azonban a tanúvallomás hitelt érdemlőségének mérlegelését és megállapítását célzó általános pszichológiai szakértői módszerről nem beszélhetünk. A lélektan tudománya mégis segíthet abban, hogy a vallomások értékelése a tapasztalati úton elsajátított és inkább intuitív, ösztönös tevékenységből a tudományos eredményekre támaszkodó, tudatos kritikai ellenőrző tevékenységgé váljék.

22 Nagy (1966) i.m. 483. o., 511-532. o.

BESZÁMOLÓ AZ ÓVADÉK TÉMAKÖRÉBEN, 2007. SZEPTEMBER 13-ÁN MEGTARTOTT KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSRŐL

Az Ügyészek Lapja az OKRI-val közösen, szeptember 13-án kerekasztal-beszélgetést szervezett. A disputa témája az óvadék jogintézménye volt.

A beszélgetést megelőzően célul tűztük ki, hogy az óvadék bevezetésének első három éve után módosított kényszerintézkedés alkalmazását megvitassuk, továbbá, hogy a beszélgetés végén javaslatokat fogalmazzunk meg, ezzel is segítve a hazai joggyakorlatot. Ennek elérése érdekében összehoztuk a témával kapcsolatban érdekelt szakembereket

A kerekasztal-beszélgetésen 4 ügyész (Csizmár János, Szabó Ákos, Szanka Ferenc, Zaránd Viktor) és két OKRI-kutató (Fülöp Ágnes, Kiss Anna) vett részt. A beszélgetés moderátora Fülöp Ágnes volt.

Az óvadék jogintézményének gyökerei

Az óvadék jogintézményét a jogi kultúra és a magyar büntetőjog több évszázada ismeri. A 18-19. században a büntetőügyekben az ügyészség a kezesi szerepvállalás elsődleges és meghatározó súlya mellett számos eljárásban engedélyezte, hogy a terhelt szabadlábra kerüljön, nem ritkán olyan formában, hogy a meghatározott összeg lerakását határidőhöz, a fogvatartás megszüntetését pedig mai értelemben vett „magatartási szabályok” teljesítéséhez kötötte.¹ 1896-tól a Bűnvádi Perrendtartás

¹ Kállay I.: Óvadék a 18-19. századi büntető joggyakorlatban. Jogtudományi Közlöny; 1996/9. 375-377. o.

162-168. § rendelkezett az ún. biztosíték intézményéről. E szabályok értelmében – hatályos jogunk azonos elnevezésű intézményétől eltérően – „az előzetes letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban lévő, vagy egyébként fogva tartott személyt szabadlábra kellett helyezni, ha helyette maga vagy más megfelelő biztosítékot adott, és ez, tekintettel a vád tárgyává tett cselekményre és a terhelt személyes körülményeire, megszökését valószínűtlenné tette. Biztosítékként elfogadtak készpénzt, értékpapírt vagy jelzáloggal biztosított kötelezettségvállalást.”² Az óvadék, illetve a kezesség természetű büntető eljárásjogi intézmény alkalmazását egy 1945-ös Kormányrendelet szüntette meg, majd fél évszázad elteltével az 1998-as XIX. tv. – az „új Be” – mint a kényszerintézkedések egyik formáját, ismét rendszerébe emelte.

Ténylegesen bevezetése csak 2003-ban, a II. számú törvénnyel történt meg, és – e korszak jogalkotási szokásaitól nem idegen módon – az eredeti jogszabályi szöveghez képest már kissé módosított formában. Az óvadék jogintézménye ismételt bevezetésének a szükséges, illetve megengedhető volta nem volt vita nélküli a jogásztársadalomban. Ugyanakkor tudomásul kell vennünk, hogy a XXI. században már nem hagyható figyelmen kívül az eddig megszokottaktól idegen törekvések megjelenése. Különböző – és nem rossz értelemben vett – érdekcsoportok harcolhatnak ki olyan új jogintézményeket, amelyek a meglévő büntetőeljárás kereteket tágtíják. (Pl. távoltartás, közvetítő eljárás, óvadék) Ugyanakkor az óvadékkal szembeni morális és jogelvi kifogásként mindenképpen megfogalmazható, hogy alkalmazhatóságának a feltétele bizonyos anyagi eszközök rendelkezésre állása, illetve igénybevételenek a lehetősége – amely miatt a szegények esélyegyenlőtlensége vitathatatlan. Alkalmazhatósági köréből egyes személyek szociális alapon rekesztődnek ki még akkor is, ha az egyediesítés viszonylag széles határait a jogszabály megteremti.

Ugyanakkor a jogállamban működő büntetőeljárástól nem várhatjuk el, hogy tekintettel legyen a terhelték közötti szociális különbségekre. Ez ugyanis nem feladata.

A leglényegesebb gyakorlati jogszempontú ellenérv mégis a következő volt: az óvadék bevezetése kedvezhet a tehetősebb bűnelkövetőknek, nem kizárhatóan kedvez a szervezett bűnözésnek is. Az intézmény bevezetését azonban ugyancsak nyomós érvek támogatták. Működésétől az előzetes letartóztatások számának jelentős csökkentését remélték, és a jogászok kellő biztosítékot láttak az eredeti szabályozás később hatályba nem lépett azon rendelkezésében, amely meghatározta az óvadék alkalmazását kizáró elkövetési körülményeket (pl. bűnszövetség, bűnszervezet, üzletszerű elkövetés).³ A szabadságelvönással járó anyagi és eljárásjogi intézmények alternatíváinak kidolgozása és bevezetése az egyik fő iránya annak a büntetőjogi reformszemléletnek, amely a nemzetközi jogelveken

2 Bárándy P. igazságügyi miniszter válasza országgyűlési képviselői – írásban benyújtott – kérdésre; 2002. november 15.

3 Népszava 2001. 08. 13. Elhalasztják az óvadék bevezetését.

és kötelezettség-vállalásokon⁴ keresztül, hazai büntetőjogunkban is egyre markánsabban érvényesül. Talán e döntő érv hatására, az óvadék 2003. július 1-jén a kényszerintézkedések rendszerébe lépett. A rá vonatkozó szabályok értelmezésével – sok esetben alkalmazásának technikai lehetőségeivel – kapcsolatban, nagyszámú gyakorlati probléma merült fel. Ezért a büntető kollégiumoknak terjedelmes értelmező szakmai anyagokat (állásfoglalásokat, beszámolókat)⁵ kellett készíteniük, és rövid időn belül néhány lényeges tartalmi kérdést érintő eseti döntés⁶ közzététele is szükségessé vált. A jogintézmény alkalmazhatóságának kiforrottlansága, a szabályozás hiányosságai miatt, jogalkalmazási szempontból igen rövid időszak, három év elteltével a szabályozás módosítása is szükségessé vált. A 2006. évi LI. tv. 2006. július 1-jei hatállyal lényegében újraírta az óvadék alkalmazásának több szabályát. A törvény indokolása szerint az „eltelt idő elméleti és gyakorlati tapasztalatai” tették indokolttá a jogintézmény „felülvizsgálatát és a szükséges módosítások elvégzését”. Az új szabályok részben néhány korábban felvetődött gyakorlati-technikai kérdésre reflektáltak. Felmerült pl. a kérelemnek tárgyaláson történő elbírálhatóságának lehetősége, illetve az előzetes letartóztatást elrendelő határozatban való egyidejű kimondása.

A módosítás ugyanakkor az intézmény több tartalmi kérdését is érintette. Ilyennek tekinthető többek között a felajánlás, az összecszerűség megjelölését is tartalmazó kezdeményezés lehetőségének megszűnése, a „kezesi” jelleg (más általi felajánlás) önálló és formailag is elismert intézményének megszűnése, valamint az előzetes letartóztatáshoz fűződő viszony szorosabbra vonása.

4 Emberi Jogok Európai Egyezménye 5. cikk.

5 Pl. Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának 2003. szeptember 22-én tartott ülésén a 2003. július 1-jén hatályba lépett 1998. XIX tv. egyes megvitatott kérdéseiről, A nyomozási bíró munkájának vizsgálata a másodfokú határozatokra is tekintettel (Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiuma El. IV. C. 1., Legfelsőbb Bíróság 2003. dec. 1-jén kelt El. II. C. 3./9 számú tájékoztatója)

6 BH. 2005. 381. A bíróság a felajánlott óvadék letételét nem engedélyezheti, és a terhelt előzetes letartóztatását nem szüntetheti meg, ha az előzetes letartóztatás fenntartásának oka – szökés, elrejtőzés veszélye – változatlanul fennáll, és sem az óvadék letétele, sem a lakhelyelhagyási tilalom elrendelése nem biztosítja a vádlottnak az eljárási cselekményeknél való megjelenését [1998. évi XIX. törvény 129. § (2) bek. b) pont, 1998. évi XIX. törvény 147. § (1) bek.]. BH2004. 312. II. Óvadék elfogadásának nincs helye, ha az előzetes letartóztatásnak több oka is fennáll [1998. évi XIX. törvény 129. § (2) bek., 147. § (1) és (3) bek.].

BH2004. 135. Az előzetes letartóztatás önálló feltétele, hogy a nem jogerős ítéletben kiszabott szabadságvesztés tartamára figyelemmel a vádlott szökésétől vagy elrejtőzésétől kell tartani. Ha az a feltétel megállapítható, az óvadék elfogadása iránti indítvány nem teljesíthető [1998. évi XIX. tv. 129. § (2) bek., 147. § (1) bek., 327. § (2) bek.].

BH 2004. 134. I. A terhelt előzetes letartóztatását óvadék ellenében megszüntető határozat ellen a terhelt terhére az ügyész és a pótmagánvádló élhet fellebbezéssel [1998. évi XIX. tv. 147. § (5) bek.].

III. A nem jogerős ítélettel kiszabott szabadságvesztés tartamára figyelemmel a vádlott szökésének vagy elrejtőzésének veszélye önálló letartóztatási ok, és a törvénnyel fogva kizárja az óvadék elfogadását a másodfokú eljárásban, és az erre irányuló indítvány elutasításáról a másodfokú bíróság tanácsülésein dönt [1998. évi XIX. tv. 129. § (2) bek., 147. § (3) bek., 327. § (2) bek.].

Módosítások váltak szükségessé más eljárási intézményekkel kapcsolatos új rendelkezések miatt. Így módosult az óvadék mellett alkalmazható kényszerintézkedések köre (kikerült a kiutazási tilalom alternatív elrendelhetősége),⁷ és megtörtént a pótmagánvádló fellebbezési jogának tételes rögzítése. Az összességűség fellebbezhetőségét a szövegkörnyezet egyértelművé tette.⁸

Az óvadék szabályozásának és gyakorlatának ügyészi jogalkalmazói tapasztalatai

Az óvadék bevezetését követő első hónapokban kérelmek sokasága érkezett a bíróságokhoz. Több eljárásban is alkalmazták ezt a jogintézményt. A TV/2 Tények című, 2003. szeptember 14-ei adásában elhangzott adat szerint: az óvadék bevezetésétől mintegy százan szabadultak óvadék ellenében. A hírműsor szerint minden napra jutott egy szabadulás.

Az óvadék kezdetben beváltotta a hozzá fűzött jogalkotói reményeket. Később ez megváltozott: az engedélyezések, összegmegállapítások száma jelentősen csökkent. A jogintézmény bevezetésétől 2007. július 31-ig nyomozási és vádemelési szakban összesen 1075 „felajánlás” történt. Ennek 40%-át fogadta el a bíróság, vagyis 428 esetben látott lehetőséget arra, hogy szabadságelvonás helyett ilyen formában biztosítsa a terheltnek az eljárási cselekményeknél való jelenlétét.⁹

Az ügyészségi vizsgálat szerint 2005-ben Budapest területén összesen 17 személynél látott a bíróság lehetőséget az óvadék alkalmazására.¹⁰ Ugyanakkor az első fokú bíróság ügydöntő határozatának meghozataláig 1089 előzetes letartóztatás volt folyamatban.¹¹ Ügyész kollégáink elmondták, hogy az óvadékkal kapcsolatos eljárások (felajánlások, indítványozások, illetve alkalmazások) kis száma miatt joggyakorlati tapasztalataik is korlátozottak.

Az indítványozások alacsony számának fő oka: elsődlegesen a terheltet általában jellemző rossz szociális körülmények. (Az elkövetők jelentős részénél nincs meg az óvadék letételének objektív feltétele.) A kezdeményezések csekély számát alakíthatja továbbá a Be. 129. § (2) bek. b/ pontjához való szoros jogszabályi kötöttség, és a hozzá fűzött gyakorlati értelmezés ugyancsak megszorító jellege. (Pl. Be 327. (2) bek. esetén az alkalmazás kizárt az itt elrendelt előzetes letartóztatás Be 129. § (2) bek. b) pontjától eltérő rendeltetésére tekintettel).¹²

7 Ugyanakkor a távoltartás – eltérő eljárási rendeltése miatt – az óvadék mellett nem alkalmazható.

8 A fellebbezési jog korlátozása csak az előzetes megszüntetésére vonatkozik, az összességűség vonatkozásban az ügyészi, terhelti, védői fellebbezés lehetősége adott; BH 2007. 219.

9 www.jogiforum.hu; Ügyészség: aktuális statisztikai adatok 2007. július 1.

10 A Fővárosi Főügyészség 2006. május 16. napján készült Ig. 128/2006 jelentése

11 A büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai 2004. év

A jelenlévők hangot adtak annak a véleményüknek is, hogy a maguk részéről több esetben látnának lehetőséget az óvadék alkalmazására, mint ahogy azt az arra jogosultak indítványozzák, illetve a bíróságok alkalmazzák. Az óvadék – mint az előzetes letartóztatást kiváltani képes jogintézmény – nagyobb számú alkalmazását eredményezhetné, ha a kezdeményezést az ügyész részére a jogszabály biztosítaná. A hatályos szabályozás kötött abban a kérdésben, hogy a kezdeményezés hivatalból nem történhet. Ez a terheltnek és a védőnek a joga.¹³

A jelenlévők véleménye szerint a vádemelésig az óvadék kérdésében az ügyész is dönthetne. Az eljárásnak ebben a fázisában ugyanis nagyobb lehetősége van az ügyésznek arra, hogy a terhelt személyi körülményeit (személyiségét), vagyoni helyzetét, az eljárás tárgyát képező cselekmény tárgyi körülményeit megismerje. Ezzel szoros összefüggésben szükséges lenne az is, hogy az óvadékot ne kényszerintézkedésként, hanem az előzetes letartóztatás megszüntetésének sajátos eseteként kezelje a jogalkotó. Ez lényegi változást a jelenlegi szabályozáshoz képest nem jelentene, hiszen az óvadék az előzetes letartóztatáshoz igen szorosan (mintegy járulékos jelleggel) kötődik. Megállapításának feltétele alapvetően annak egyik esetkörére korlátozódik. Alkalmazásának formai előfeltétele pedig az előzetes letartóztatás megszüntetése. Mivel az előzetes letartóztatást a vádemelésig az ügyész is megszüntetheti, (Be. 136. § (4) bek.) logikusan adódna a lehetőség, hogy ez a megszüntetés az általuk megállapított óvadék alkalmazásával történhessen. Ezzel csökkenne a nyomozóbírák munkaterhe, az óvadék letételének lehetőségeit pedig szélesebb körben aknázhatnák ki. Nem elhanyagolható szempont, hogy az ügyészi engedélyezés a magyar jogtörténetben főszabályként működött. Természetesen ennek megvalósulásához szükséges lenne az óvadék intézményének eltérő természetű eljárásjogi értelmezése és a jogszabályi háttér megteremtése.

Kollégáink a 2006-os módosítás rendelkezései között két jogi elem megszűnését is indokolatlannak tartották: a más általi felajánlás lehetőségének a kiiktatását, valamint azt a körülményt, hogy a terhelt formálisan nem nyilatkozik az óvadék általa vállalható, illetve vállalt mértékére. Az első problémakörrel kapcsolatban elmondták, hogy a letevő szoros értelemben és természetben úgy is mindig más személy. Az eljárásokból az is nyilvánvaló, hogy az összeget rendelkezésre bocsátó a legtöbb esetben nem a terhelt, hanem más személy(ek).

A jelenlévő ügyészek ismét hivatkoztak az óvadék típusú jogintézmények jogtörténeti jellegzetességeire, amikor a kezesi jelleg volt az alkalmazás meghatározó eleme: a szabadlábra helyezés

12 Megjegyezhető, hogy a jogintézményi cél szoros értelmezésének ellentmondani látszik az a tételes rendelkezés, amely szerint „szabadságvesztés kiszabása esetében az óvadékot akkor lehet visszaadni, ha a büntetés letöltését a terhelt megkezdte” (Be. 148. (3) bek., amely nem valamely eljárási cselekménynél való jelenlétet, hanem a kiszabott szabadságvesztés végrehajthatóságának a foganatosíthatóságát hivatott szolgálni.

13 „Óvadék megállapítását a terhelt vagy a védő indítványozhatja. A bíróság hivatalból nem állapíthat meg óvadékot, és annak megállapítását a felsoroltakon kívül más nem indítványozhatja.” CD Kommentár

lehetőségének vizsgálatánál komoly súllyal jött számításba a kezességét vállaló(k) személye. Ezek mintegy morális felelősséget vállaltak arra, hogy a terhelt a hatóság előtt meg fog jelenni, és ezt becsületük megtartása és természetesen, az óvadék elveszthetőségének veszélye miatt személyesen is biztosítani igyekeztek. A más általi felajánlás lehetőségének és az ehhez informálisan kötődő (eljárási) szerep visszaállításának különösen azért lenne jelentősége, hogy a fiatalok vagy fiatal felnőttek esélyei megnőjenek arra, hogy előzetes letartóztatásuk helyett velük szemben óvadékot alkalmazzon a hatóság. A más általi felajánlás lehetőségének újbóli intézményesülését, eljárási formalizálását indokolja az is, hogy a büntetőeljárásokban egyre inkább felértékelődik az ún. kinti szereplők, illetve az e személyekhez fűződő személyes viszony szerepe az elkövető életútjának az alakításában (pl. a közvetítői eljárások megvalósulási formái, a pártfogói eljárások széles körű alkalmazása). A kollégák természetesen megértéssel kezelték azokat az indokokat, amely a terhelt helyett más felajánló szerepének a megszüntetéséhez vezettek. E személyi eljárási szerepe a korábbi szabályozásban kérdéses, illetve függő jellegű volt.

A beszélgetésen elhangzott továbbá, hogy a másról származó óvadékok esetében az azt rendelkezésre bocsátó és a terhelt között „polgári jogviszony” jön létre. Az ügyészek szerint azonban a büntető-eljárás érdekeit tekintve a más felajánlónak a szerepe ennél intenzívebb lehet. Ezért szükség lenne a pozíció új szabályozására.¹⁴

Az ügyészek véleménye szerint – a korábban hatályos szövegben – a terhelt összecszerűsre tett „felajánló” nyilatkozata jól orientálta a terhelt személyi viszonyainak reális felmérését. A személyi vagyoni viszonyok reális ismerete ma is a mérték megállapításának egyik leglényegesebb szegmense. Az egyediesítés ténylegesen megjelenik a gyakorlatban. A cselekmény tárgyi súlya bár lényeges, de nem döntő súlyú meghatározó körülmény az óvadék összegének megállapításánál. Az elbíráláshoz azonban szükséges a vagyoni helyzet reális felmérése, megismerhetősége az elbíráló szempontjából. Ez a mai napig sok esetben – különösen az eljárás korai szakaszában – bemondás alapján történik, bár a terheltek, illetve védők néhány esetben csatolnak olyan dokumentumokat, amelyek valószínűsítik, hogy képesek óvadék lerakására. A vagyoni viszonyok valós felmérése érdekében szükséges lehet, hogy az óvadék iránti kérelmet elbíráló bíróság a vagyoni viszonyokra bizonyítást – szükség esetén tanúbizonyítást – vehessen fel. Ezt az eljárási szabályoknak lehetővé kellene tenniük.¹⁵

14 E más személy megnevezése történhet a jogtörténeti hagyományok alapján a „kezes” megjelöléssel, vagy akár a jelenleg hatályos eljárási rendbe illeszthető „egyéb érdekelt” pozíciójába illesztéssel, vagy tetszőlegesen újonnan nevesített megjelöléssel.

15 Jelen szabályozás ezt nem teszi lehetővé, így nem is juthatott más megállapításra a bíróság, mint arra, hogy az óvadék megállapítása tárgyában tartott ülésen csak az ügyész, terhelt és védő meghallgatására van lehetőség; BH 2007. 219.

A beszélgetésen elhangzott az is hogy a sértett bűncselekménnyel összefüggésben elszenvedett kárának megtérülése érdekében érdemes lenne átgondolni azt, hogy az óvadék összege ne járjon automatikusan vissza a letevőnek, hanem annak egy része a polgárjogi igény vagy az eljárás költségeinek biztosítására visszatartható legyen. Kétségtelen, hogy ez a megoldás nem egyezik az óvadék – mai felfogás szerint – szigorú keretek között tartott céljának érvényesítésével, ugyanakkor jól illeszkedik abba a büntetőjogi irányvonalba, amely újraértelmezi a sértetti pozíció jelentőségét, az ebből származóan preferálható igényeket és az ennek érvényesítésre szolgáló jogi intézmények működését. Az elgondolás gyökerei feltalálhatók a magyar jogtörténetben: „Az elveszettnek nyilvánított biztosíték elsősorban a sértettnek kártalanítására, és a bűnügyi költségeknek fedezésére fordítandó, a megmaradt összeg pedig az állampénztár javára esik. E tárgyban a vádtanács határoz. Nem indokolt, vagy túlzott követelés esetében a sértett polgári bírósághoz utasítandó. Az államkincstár csak a biztosíték fejében befolyt összeg erejéig felelős”¹⁶.

A jelenlévők felhívták a figyelmet arra is, hogy gyakorlati szempontból szükséges lehet, hogy az óvadék letételének engedélyezésével a teljesítés határideje is meghatározott legyen. Ennek hiánya ugyanis visszaélésre adhat lehetőséget. A jelenlegi szabályozás szerint bár az előzetes letartóztatást a bíróság megszünteti, a tényleges szabaddábra kerülés mégis csak az óvadék letétele után történik meg. A letételt, a végrehajtást felfüggesztő feltételnek tekintik, azonban lehetséges olyan, hogy az előzetes korábban megállapított határideje az engedélyezés és a letét között lejár, a terheltet pedig ilyenkor szabadítani kell. Ennek elkerülésére érdekében figyelemmel kell kísérni a letét megtörténtét. Szükség esetén, az előzetes meghosszabbítására tesznek indítványt.¹⁷ A fogvatartással kapcsolatos ügyészi feladatok teljesítését jelentősen megkönnyítené, ha az óvadék letételének lehetőségéből eredő „függő helyzet” csak ésszerűen meghatározott ideig állna fenn.

Továbbá a jogtudományra vár annak a kérdésnek a kidolgozása, hogy az óvadéket letevő személy milyen pozícióban szerepeljen a büntetőeljárásban. Az utóbbi időben megszoktuk, hogy a Be.-nek új szereplői születnek: pl. nyomozási bíró, mediátor. Tehát a meglévő alanyok mellett bővíthet még a kör. A beszélgetés résztvevői azzal búcsúztak, hogy a témát nem tekintik lezártnak, hanem az eljárás más szereplőivel – a bírakkal, ügyvédekkel – is megvitatják később ezeket a kérdéseket.

¹⁶ Büntető Perrendtartás 1896. XXXIII. tv. 168. §

¹⁷ Bár az óvadék letételéről az ügyész értesítik, a fogvatartás lejártát a BV intézet hivatalból figyeli. A hatóságok jelenlegi nagy leterheltsége mellett azonban előfordulhat, hogy a terhelt óvadék letétele nélkül szabadul.

AZ ÜGYÉSZEK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK 2006. ÉVI BESZÁMOLÓJA

(Részlet)¹

Az Egyesület tevékenységét az eltelt évben a folyamatosság jellemezte mind az országos működésében, mind pedig az egyes tagozatok életében.

A létszámot tekintve növekedés a jellemző, noha akadtak tagsági viszonyukat megszüntetők is.

A tagozatok száma: 24.

A taglétszám összesen, az ügyészeket, titkárokat és fogalmazókat együttevve 2006 decemberében 913 fő volt.

Az Egyesület szervezeti életét az országos választmányi ülésen, küldöttközgyűlésen és a tagozatok közgyűlésein keresztül gyakorolta. 2006-ban kétszer hívtunk össze választmányi ülést, és egyszer küldöttközgyűlést.

A választmányi üléseken az előre összeállított napirendi pontok alapján az ÜOE által eltervezett tevékenység megvalósításának lehetőségeit és módját vitattuk meg, és előkészítettük a küldöttgyűlést.

Az Egyesület tisztségviselői: a belső kapcsolatok alelnöke, nemzetközi kapcsolatok alelnöke, ügyvezető alelnök, gazdasági titkár és a szervező titkár.

Elnöki hatáskörbe tartozó feladat: az Egyesület képviselése. Ennek keretében több szerződést is kötöttünk: többek között a Complex Jogi és Tartalomszolgáltató Kft-vel az Ügyészek Lapjának közzétételére vonatkozóan, valamint a német küldöttség vendéglátásának biztosítására egy vendéglátó egységgel.

¹ A beszámoló teljes anyaga a szerkesztőségben elolvasható.

Hosszabb szervezés eredményeként az Euro Discont Club Kft-vel történt megállapodás alapján valamennyi egyesületi tag számára lehetővé vált az egyesületi tagkártyaként is használható kedvezményes vásárlási kártya használata.

A két mobiltelefon társasággal, a Vodafone-nal és a T-Mobillal fennálló szerződésünk felülvizsgálata is napirendre került 2006-ban.

2006. november 28–30. között a budapesti Európai Kongresszusi Központban 15. alkalommal rendeztük meg a Nemzetközi Biztonsági, Bűnmegelőzési, Bűnüldözési, Igazságszolgáltatási, Katasztrófavédelmi és Informatikai Konferenciát és Szakkiállítást. Egyesületünk mellett a rendezvény további szervezői a Legfőbb Ügyészség, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium és a Biztonságos Magyarorszáért Közalapítvány voltak.

2006-ban egyesületünk a fogalmazók részére próbatárgyalásos vetélkedőt szervezett. Ez az egész ország ügyészségét megmozgató rendezvény volt. Először a helyi szintű megyei versenyekre került sor, majd három megyében tartottunk regionális rendezvényeket (Bács-Kiskun, Fejér és a Somogy Megyei Főügyészség), végül pedig az innen kikerült első 3 helyezett részvételével, továbbá 3 bírósági fogalmazó, valamint 3 ügyvédjelölt bevonásával a próbatárgyalásos vetélkedő döntőjét 2006. november 30-án, a KRIMINÁLEXPO utolsó napján, Budapesten tartottuk meg.

A vetélkedő első helyezettje dr. Pál Andrea jászberényi, a második dr. Tóth Péter gödöllői, a harmadik pedig dr. Takács Péter bonyhádi fogalmazó lett.

Az egyesület sportélete is nagyon mozgalmas évet tudhat maga mögött. A tartalmas és sikeres szervezői tevékenységnek köszönhetően több sportágban is hirdethettünk eredményt.²

Aktív sportéletünk a nemzetközi kapcsolatok alakítására is kihatott, hiszen az egyesület delegációja 2006. március 22–26. között a Német Szövetségi Legfőbb Ügyészség meghívására Kalsruheba – a már hagyományosan megrendezett labdarúgó tornára – utazott.

A német delegáció vizontlátogatására szeptember 28–30. között került sor. Az egyesület egyik tagja február 15–17. között Hágában részt vett a Nemzetközi Ügyészi Egyesület 6. regionális konferenciáján. Egy másik regionális konferenciára Kijevben, szeptember 21–22 között került sor.

² Az idei sportversenyek győzteseinek névsora a 6. számban, az Ügyészi Hírek rovatban lesz olvasható.

AZ EGYESÜLET NAGYKÖVETE

(Interjú dr. Venczl Lászlóval)

Dr. Venczl László – a Katonai Főügyészség főosztályvezető-helyettes ügyésze, az Ügyészek Országos Egyesülete nemzetközi ügyek alelnöke – az Ügyészek Lapja 2007. évi 1. számában összefoglaló tanulmányt tett közzé az Ügyészek Nemzetközi Egyesülete (IAP) történetéről, annak magyar vonatkozásairól és a jelen törekvéseiről. Két fontos oka is van, hogy e témát továbbviszem. Az egyik örömteli, a másik – azt hiszem – nemcsak számomra érdekes. Elsődlegesen arról kell beszámolnom, hogy dr. Kovács Tamás legfőbb ügyész úr a Legfőbb Ügyészséget ez évben beléptette az IAP-ba, így tehát már két szervezeti tag képviseli a magyar ügyészséget. Ez volt az egyik stratégiai célja az egyesületünknek, amelyet – az IAP VB tagságra 1999-ben történt megválasztása óta – dr. Venczl László maga is folyamatosan szorgalmazott. A másik ok – amiért a kulturális rovatot is elindítottam – az emberi, a személyes történetek feltárása. Az én kérdéseim így tehát onnan indulnak, ahol az IAP-ról szóló beszámoló véget ért: ki is az, aki 1999 óta „utazó nagykövetként” képviseli az egyesületünket a nagyvilágban.

– Honnan datálódik az érdeklődésed, a kapcsolatod a nemzetközi ügyekhez, az ügyészi-egyesületi munkánk képviseletéhez?

– Nemzetközi ügyekben az aktivitásom a 90-es évek elejétől számottevő. Talán csak kéznél voltam, amikor az egyesületünk akkori vezetői – angolul írni-olvasni tudó egyesületi tagként felkértek a közreműködésre az ügyészek nemzetközi szervezetének gondolata megvalósításához. Ez az előkészítő munka – mint ahogy a cikkemben is utaltam rá – az 1990. évi havannai ENSZ kongresszustól, az 1991-es Kriminálinfón, az egyesületi vezetők nemzetközi kapcsolatfelvételén, valamint a Nemzetközi Kriminológiai Társaság 1993-as budapesti kongresszusán keresztül egészen 1995-ig tartott.

Ebben az időben – háttéremberként – a budapesti nagykövetségeket végigtelefonáltam a külföldi legfőbb ügyészek mint reménybeli partnerek adataiért, nekik angol nyelvű leveleket írogattam, s így visszaemlékezve, talán az itt általam hevenyészve papírra vetett szóösszetétel-fordítás (International Association of Prosecutors) gyökeresedett meg.

1995 forró tavaszán a katonai külügyi szálló (Hotel Hadik) izzasztó tanácstermében az első alapokmány-tervezetet megvitató nemzetközi értekezlet jegyzőkönyvét vezettem. Röviddel ezután Bécsben formálisan is megalakították 11 ország részvételével az IAP-ot, Hajdú Máriát ideiglenes elnökké választva. Innen hatalmas szervező munkával, de már egyenes út vezetett az első, 1996. évi budapesti (Hotel Hilton) rendes közgyűlés és az ügyészek szerepét napirendre tűző első konferencia megtartásához. Időközben lehetőségem volt az USA Hadsereg Jogi Szolgálatánál (JAG) ösztöndíjasként tanulni, majd a hazai katonai büntetőjogi nemzetközi kapcsolatokban is folyamatosan kaptam feladatokat. Tagja vagyok a dr. Kovács Tamás legfőbb ügyész úr elnökletével működő Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaságnak, illetve egyik szervezője vagyok a biennális budapesti katonai büntetőjogi konferenciáknak. A Brazil Katonai Ügyészség által alapított érdemrendet is megkaptam a kétoldalú kapcsolatok kezdeményezése és fejlesztésében történt közreműködésem miatt. Erre történetesen Dublinban, az ottani IAP konferencián részt vett brazil katonai főügyész figyelmét hívtam fel, akinek utódai is rendszeres résztvevői az említett biennális konferenciáknak. Az utóbbi időben Dél-Amerika több országa is érdeklődik a szervezet iránt. Argentína katonai főügyészét az argentin IAP VB tag barátom kommandálta Budapestre. Ezek tehát az ún. keresztzsocializáció „termékei”.

1999-ig Hajdú Mária elnök, illetve végrehajtó bizottsági tag kíséretében több IAP rendezvényen vettem részt. Az elnök asszony visszavonulását követően a VB tagságra történő jelölésemet az IAP közgyűlés elfogadta, s azóta három alkalommal újraválasztottak. Mandátumom 2009-ben jár le, így gyakorlatilag én vagyok jelenleg az IAP VB legrégebben hivatalban lévő tagja, amely a magyar szerepvállalás, az elődök múlhatatlan érdemeinek kétségtelen elismerése.

1999-ben – éppen az IAP VB tagsággal járó kötelezettségek miatt, az ÜOE szervezeti változásai keretében – nemzetközi ügyek alelnöki posztot hoztak létre, amelyben tisztségemet azóta is folyamatosan megerősítette a tagságunk. A nemzetközi kapcsolatok alakítása terén közösen dolgozom a nemzetközi bizottsággal és annak vezetőjével, Takácsné dr. Diófási Ágnessel. A feladatok megcsinálása miatt ez másként nem is volna teljesíthető.

– A nemzetközi szervezetben viselt tisztséged és az ezzel járó kötelezettségek és lehetőségek miként alakították át a személyes kapcsolataidat, illetve hatással volt-e mindez az ügyészi munkádra?

– Ezen mozgalmas, izgalmas évek eredményeként gyakorlatilag valamennyi földrészről vannak ismerőseim, barátaim, dolgozzanak akár ma már miniszterként vagy ügyészként a fronton, a tárgyalóteremben. Közhely, de igaz: konkrét ügyben, közvetlen telefonhívással, e-mail üzenettel juthatunk

a legkönnyebben információhoz a másik jogrendszeréről, elérhetőségéről, amely lényegesen lerövidíti, esetenként szükségtelenné teheti az egyébként kötelező formásokkal terhelt út bejárását.

A tanácskozásokon és a fehér asztal mellett szó szerint testközelből ismerhettem meg olyan bűnügyeket, amelyek a nemzetközi közösséget és közvéleményt néha évekig foglalkoztatták. Így például a skóciai repülőgép-robbantás, a Lockerbie-ügy ügyészeivel, a nemzetközi bíróságok ügyészeivel, az előttük fekvő emberiség elleni és háborús (pl. Srebrenica, Ruanda) bűncselekményekkel – e vonatkozásban a Legfőbb Ügyészség által kijelölt EU kontaktpont megbízatást is betöltök a hivatalban – és a legújabb, legveszélyesebb nemzetközi vonatkozású bűnözési formákról első kézből kaphatok információkat. Drámai gyorsasággal vált az idea valósággá, néhány ember kezdeményezése egy 130 országot, több százezer szakmabelit közös érdekek alapján összefogó hatékony szervezetté, amelynek megnyilvánulásai (pl. az Etikai Kódex) a nemzetközi jogban is megjelennek.

Nagyon sok felkérést kaptam, főleg kelet-közép-európai országokból, ahol volt szerencsém elmondani, leírni a magyar egyesület megalakulásának, tevékenységének lényegét, sok esetben azt mintának is tekintették a hazai hasonló egyesületek létrehozásakor, vagy felhasználták azokat a helyi viszonyok értékelésekor (Lengyelország, Ukrajna, Bulgária).

Az ÜOE nemzetközi kapcsolatai, sajnos, sok pénzbe kerülnek, hiszen a személyes megjelenés a tisztségek viselésének elengedhetetlen feltétele, ugyanakkor mindig arra törekedtem, hogy ezeket ne a tagság által fizetett tagdíjából fedezzék a számomra, hanem e költségeket mindenkor az ügyészség központi költségvetéséből származó céltámogatás, illetve a Kriminálexpó rendezvények eredményes gazdálkodása biztosítsa. Ez utóbbi megszervezését – ideiglenes jelleggel – az egyesületi vezetéváltást követően vállaltam el. Egyébként büszke vagyok arra, hogy ennek keretében sikerült stabil szervezőgárdát toboroznunk. Ekkoriban született meg egyesületi internetes honlapunk, s jelenleg viszonylag biztonságos gazdálkodást lehetővé tevő tőkére is szert tettünk.

A Kriminálexpót finanszírozó gazdálkodási területnek dr. Misi Mária alelnök személyében önálló felelőse van, így 2 éve az operatív szervezéstől is visszavonultam, amelyet egyesületi kollégáim megértéssel fogadtak, tekintettel arra, hogy időközben magasabb vezetői állást is betöltök a Katonai Főügyészségen. – *Hogyan látod a nemzetközi együttműködés továbbfejlődésének, illetve továbbfejlesztésének a lehetőségeit?* – Az alapok, a keretek és a méret már adott, a „forradalmi időszaknak” azonban már vége. Szóval a neheze most jön a nemzetközi egyesület életében: a minőség fenntartása, a profizmus – mivel nem elég profinak lenni, annak is kell látszani –, ez ugyanis a nemzetközi kapcsolatokban elengedhetetlen. Megújul és interaktívvá válik az IAP honlapja, tematikus bizottságok más nemzetközi szervezetekkel együttműködve vesznek részt nemzetközi (jogi) dokumentumok, programok (ENSZ modell BTK, szakosított intézmények, a nemzetközi bíróságokkal együttműködés, fejlődő világ támogatása), Európában ET (pl. legfőbb ügyész tanácsa) és EU (pl. Eurojust) kidolgozásában és működ-

tetésében. Miután önkéntes a részvétel, nehéz fenntartani a folyamatosságot és a tagdíjfizetést. Valószínűleg ismerősek ezek a szavak, kicsiben az ÜOE pontosan ezekkel a „betegségekkel” küzd. Nemzetközi kapcsolataink kialakultak, van gazdájuk, a Kriminálexpó ernyője a rendszerességet is lehetővé tenné, de a hazai rendezés, vendéglátás, az ilyen igények kezelése esetleges, mindig fedezet-függő. Évente 2-6 külföldi utazásra nyílik lehetőség, ezek zömét a Legfőbb Ügyészség önállóan vagy az ÜOE-vel társfinanszírozásban biztosítja, ÜOE önálló szervezésre csak a maradékból nyílik lehetőség. Az ÜOE vezetése természetesen ezeket a nemzetközi kapcsolatokat a Legfőbb Ügyészséggel egyetértésben alakítja.

Európában a szomszéd államok ügyészeivel való rendszeres kapcsolattartás tűzhető ki értelmes és megvalósítható célként az ÜOE számára. Ez azt jelenti, hogy keleti szomszédaink aktívabbak a nagy és rendszeres konferenciák szervezésében, nyugati irányban pedig a határmenti kapcsolatok a megyékben élénkebbek. Kis fantáziával itt mindkét irányban tehetünk értelmes gesztusokat. Meglátásom szerint a nemzetközi kapcsolatok szervezésében az utóbbi időszakban kikerültünk a fősodorból, és lassan felvesszük a „nyugati” stílust, ez azonban (talán) természetes (emberi) következménye intézményesült EU tagságunknak. Mintha ráültünk volna a babérjainkra.

Éppen hosszú szolgálati időm és lassan lejáró ÜOE és IAP mandátumaim mondatják velem, hogy fiatal kollégáinkra alapozva kellene megújítanunk nemzetközi aktivitásunkat.

– *A határokat, földrészeket átszelő kapcsolattartás nyilván személyes kalandok és élmények sorozata is egyben.*

– *Hogy mennyire így van, álljon itt a kedvenc esetem.*

A pekingi konferenciát megelőzően a helyi piacon, a repülőút fáradalmaival küzdve ismerkedtem a kínai gazdaság kínálatával, amikor legnagyobb megdöbbenésemre egy fekete bőrű ember magyarul kiabálva köszöntött, és nevemen szólított. Az illető ismerősöm Angolából érkezett, a jogot még Szegeden végezte külföldi hallgatóként, és ekkor éppen az angolai főváros, Luanda főügyészeként volt hivatalos ugyanarra konferenciára. Az eset jól példázza a „világfalut”, benne a szűkülő (szakmai) távolságokat. Az IAP VB-t mindenütt nagy megbecsülés övezi, így a testület tagjai sokszor olyan helyekre is eljutnak, ahová turistaként nem, vagy csak ritkán nyílna lehetőség. Nekem különös élményt jelentett a kínai Nagy Falon sétálni, a pekingi taxist dirigálni; a fokvárosi sziklán állva, két különböző színű, valamint hőmérő nélküli óceán találkozását megfigyelni, miközben egy bálna szelte át ezt a természeti határt. Kengurut és wombatot (ilyen állat pedig nincs, gondolhatnánk!) simogattam Sydneyben, medveboccsal játszottam az azeri Kaukázusban, elefánton utaztam a thai őserdőknél, és több államfővel is kezét fogtam. Legutóbb a chilei fővárosban ültem szemben egy tanácskozáson a filmhős (Anna és a király – I and the King c. angol film) thai uralkodó trónörökös unokájával, hiszen ő is az ügyészi állomány tagja. Köszönettel tartozom a bizalmukat belém helyezőknek mindezekért az élményekért. Utazásaim révén több tucatnyi országból személyes ismerősökre, értékes szakmai és baráti kapcsolatokra tehettem szert, és nagyon remélem, hogy mindezt az egyesület és a hivatásunk javára kamatoztathatom.

BIZALMI INDEX

Az év első hat hónapjában némileg változott az igazságszolgáltatás intézményei iránti társadalmi bizalom. A közvélemény valamelyes kétkedéssel reagált mind a móri büntetőeljárás félresiklására, mind a rendőrségi visszaélések hírére.

Az év első felében jelentősen ingadozott a jogi intézmények és fegyveres testületek iránti közbizalom. Ez alól egyedül a hadsereg jelent kivételt, ám a honvédség számára csak nagyon viszonylagos a győzelem, hiszen 2007 első felében minden hónapban kevesebb társadalmi megbecsülést tudott kivívni magának, mint a többi igazságszolgáltatási, rendészeti (vagy fegyveres) intézmény, azaz az Alkotmánybíróság, a bíróságok, az ügyészségek és a rendőrség. Ez utóbbi négy intézmény esetében azonban január és június között kisebb-nagyobb mértékben változott a társadalmi bizalom. A rendőrség iránti közbizalom némileg külön mozgott a másik három intézmény megítélésétől: igazán jelentősen a tavaly őszi zavargások nyomán zuhant a rendőrség bizalmi indexe, majd némi évkezdeti javulás után visszatért a korábbi szintre, hogy a március 15-ei, a sokak által megjósolt zavargások és brutalitás elmaradása nyomán átmenetileg ismét megerősödjön, míg végül a rendőrségi visszaélések hírére júniusban szinte sosem látott mélypontra esett vissza.

A bíróságok és az ügyészségek iránti közbizalom ezzel szemben lényegében csak egyszer csorbult jelentősen: március elején. Elképzelhető, hogy e két intézmény esetében egyszerű ingadozásról van szó, hiszen áprilisban az index visszatért a februári szintre. De elgondolkodtató, hogy a márciusi esés akkor következett be, amikor fordulat történt az évezred bűncselekményének nevezett móri ügyben, azaz felmerült, hogy valószínűleg mégsem a Kaiser Ede-Hajdú László páros gyilkolt Móron. Az mindenestre biztos, hogy a Medián napirend-kutatása szerint március elején a megkérdezettek a komoly konfliktusokat kiváltó egészségügyi reform mellett a móri ügyben bekövetkezett fordulatot

tartották a legjelentősebb közelmúltbeli eseménynek – mind az ad hoc, mind az előre megadott listából adott válaszok arányát tekintve. Most júniusban egyébként a két intézmény megítélésében látható különbség a szó statisztikai értelmében nem tekinthető jelentősnek.

Az Alkotmánybíróság megítélése az eddig tárgyalt intézményekétől eltérően alakult. A taláros testület iránti közbizalom ugyancsak érdemben változott, ám esetében nem jellemző a gyakori hullámzás és nagy esés, mint a rendőrség, sem a tavaszi bizalomvesztés, majd némi visszakapaszkodás, mint az a bíróságok és ügyészségek esetében látható. Ezzel szemben az AB iránti társadalmi bizalom korábbi, 70 pont felé hajló átlaga tavasszal – a bíróságokkal, az ügyészségekkel és a rendőrséggel együtt – csökkent (60 pontra), és onnan lényegében azóta sem sikerült elmozdulnia. Ugyanakkor az is igaz, hogy ebben az intézménycsoportban még mindig az alkotmány őrei kapták a legnagyobb bizalmat a közvéleménytől.

A júniusi felmérést 2007. június 1-je és 5-e között készítette a Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet az ország felnőtt népességét reprezentáló 1200 fő személyes megkérdezésével. A minta kisebb torzulásait a kutatók a KSH adatait felhasználva matematikai eljárással, úgynevezett súlyozással korrigálták, és így a minta jól tükrözi a szavazókorú lakosság nem, életkor, iskolai végzettség és településtípus szerinti összetételét. A közölt adatok hibahatára az adott kérdésre válaszolók számától függően ± 2 -5 százalék. A korábbi felmérések ezzel azonos módszertannal készültek.

*A jogi intézmények és fegyveres testületek iránti bizalom 2007 első fél évében -
átlagok százfokú skálán az érdemben válaszolók körében*

	Alkotmánybíróság	bíróságok	ügyészségek	rendőrség	hadsereg	ÁTLAG
2007. január	64	55	59	56	49	56
február	65	54	58	52	47	55
március	60	51	54	49	46	52
április	62	55	57	57	49	56
május	60	53	56	54	47	54
június	61	53	56	42	46	52

Jelentősen javult a rendőrség bizalmi indexe

Nemcsak az indexek, hanem a vizsgált intézmények többségének presztízse sem változott számottevően az elmúlt egy hónapban. Bár néhány esetben egytized-pontos emelkedést figyelhattunk meg, az ilyen mértékű változás nem haladja meg a statisztikai hibahatárt.

Intézmények bizalmi indexe (10-es skálán)			
	május	június	változás
Alkotmánybíróság	5,9	5,9	–
ENSZ	5,7	5,8	fel
Európai Unió	5,5	5,5	–
NATO	5,2	5,3	fel
Ombudsmanok	5,1	5,1	–
Bíróságok	4,9	5,0	fel
Köztársasági elnök	4,9	4,9	–
Civil szervezetek	4,5	4,8	fel
Rendőrség	4,0	4,6	fel
Önkormányzatok	4,5	4,5	–
Egyházak	3,9	4,1	fel
Kormány	3,1	3,2	fel
Parlament	3,1	3,2	fel
Politikai pártok	2,4	2,5	fel

Csupán két intézmény esetében regisztráltunk jelentősebb változást – két olyan intézménynél, amelyeknek a bizalmi indexe májusban nagyobb mértékben esett. A civil szervezetek bizalmi indexe 4,5-ről 4,8-re, míg a múlt hónapban csaknem egy egész pontos bizalomvesztést elszenvedő rendőrségé 4-ről 4,6-re nőtt. Úgy tűnik tehát, a rendőrséggel kapcsolatos botrányok elcsendesedése, illetve az elmúlt hetek fejleményei, ha teljesen helyre nem is állították, de jelentősen növelték a fegyveres testület iránti bizalmat.

A felmérést az NRC 2007. június 26–30. között végezte 1000 internet-használó online megkérdezésével. Az adatbázist az TNS-NRC InterBus kutatásának offline adataival súlyoztuk, így az a legfontosabb demográfiai ismérvek tekintetében reprezentatív a legalább hetente internetező 18–69 éves magyar lakosságra nézve.

BÜNTETŐ- ÉS KRIMINÁLPOLITIKA, ILLETVE BÜNTETŐJOG-ALKOTÁS MAGYARORSZÁGON 1993-2003. KÖZÖTT – V. RÉSZ

Btk.MIV.

A Btk. MIV. a fiatakorúak büntető anyagi jogát módosította. Tárgyalását azért tartom indokoltnak, mert a fiatakorú bűnözés elleni büntetőjogi fellépés alapjait és keretét meghatározó norma jogállami szempontú prezentálása nem hiányozhat a büntető anyagi jog utóbbi évtizedben lezajlott reformjainak elemzéséből. Külön aktualitást ad a témának a folyamatban lévő büntetőjogi kodifikáció. E kodifikációs munkák során – elsősorban Wienernél – felmerült annak határozott igénye, hogy a fiatakorú, valamint az anyagi jogi értelemben tételezett katona elkövetők büntetőjoga ne az új Btk. egységes szerkezetében, hanem külön törvényben kerüljön kodifikálásra.¹ Az egységes büntetőködex mint koncepció feladását leginkább az annak révén elérhető jogpolitikai előnyök indokolják. A hatályos Btk. megfogalmazásában a „fiatakorúval szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés célja elsősorban az, hogy a fiatakorú helyes irányba fejlődjék, és a társadalom hasznos tagjává váljék.”² Ezzel szemben a felnőttkorúak szankcionálásának célja a speciális és a generális prevenció büntetés által, míg a büntetés „a törvényben meghatározott joghátrány.”³ A két büntetőtörvényi cél alapjaiban

1 Wiener A. Imre: A Btk. Általános Része de lege ferenda, MTA JTI, Közlemények N. 17., Budapest, 2003. Megjegyezendő továbbá, hogy az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium égisze alatt jelenleg is folyamatban lévő „új Btk.” kodifikáció keretében – koncepció szintjén – önálló törvény készül a fiatakorúak elleni büntető-igazságszolgáltatás szabályairól.

2 Btk. 108. § (1) bekezdése.

tér el egymástól, a kettő közötti ellentét antagonisztikus. Az egységes kódex fenntartása a kétféle cél közötti különböztetést elenyészelteti azáltal, hogy a fiatalokkal szembeni szankciók különös céljait mintegy besorolja a büntetőtörvényi szankciók főcéljai alá. A külön törvényben történő kodifikálás jogpolitikai üzenete a speciális alannyal szemben rendelkezésre álló szankciók javítási / nevelési céljainak hangsúlyozása, egyértelművé tétele lehet.

A Btk.MIV. a Gyermekjogi Egyezményt⁴ állítja saját mércéjéül. A Btk.MIV.-et a Gyermekjogi Egyezmény és a magyar jogrendszer összhangba hozatalát előíró két országgyűlési határozatban⁵ megfogalmazott jogalkotási feladatok végrehajtásának eredményeként is felfoghatjuk. Vagyis a Btk.MIV. a bevezetőben írt büntető-kodifikációs tipológia szerinti B) pont alá sorolható, hiszen hazánk nemzetközi kötelezettségvállalására vezethető vissza. A Btk.MIV. – hivatkozva a Gyermekjogi Egyezmény 37. Cikk b./ pontjára – bevezette azt a máig élő szabályt, hogy a fiatalokkal szemben kiszabott büntetések és alkalmazott intézkedések közül a szabadságelvonással nem járót kell preferálni. Ezzel az új előírással válik koherenssé a már a Btk. hatályba lépése óta élő azon szabály, hogy fiatalokat büntetni csak akkor lehet, ha intézkedés alkalmazása nem célszerű. Vagyis a Btk.MIV. a fiatalokra nézve már 1995. szeptember 1-jén *ultima ratio*vá nyilvánította a szabadság tényleges elvonásával járó szankciókat. Ugyanez a felnőtt elkövetőkre még pusztán kriminálpolitikai célként is csak évekkel később, a Btk.MIII.-ban fogalmazódik meg, és anyagi jogi realizálása azóta is várta magára. A nem szabadságelvonó szankciók előnyben részesítése mögött természetesen az a felismerés húzódik meg, hogy a fiatalokat csak legvégső esetben szabad kizárni a környezetéből (ugyanaz a felismerés tiltotta meg a jogalkotóval a megfelelő családi viszonyok között nevelkedő fiataloknak azon helységekből való kitiltását, amelyben családjuk él).

Szintén a Btk.-val egyidős szabály értelmében a fiatalokat bármely cselekmény elkövetése esetén mód van próbára bocsátani. A bírói egyéniesítés és a fiatalokkal szemben meghatározott szankciócélú fokozottabb érvényesülése, valamint a „differenciáltabb elbírálás” érdekében a Btk.MIV. a próbaidő tartamának években és hónapokban történő meghatározását teszi lehetővé.⁶ Jelentősen módosult a korábban határozatlan tartamú intézkedésként szabályozott javítóintézetes nevelés. Mivel a Btk.MIV. hatályba lépése előtt is élt az a szabály, amely *ex lege* megszüntette a javítóintézetes nevelést a fiatalok tizenkilencedik életévé betöltésekor, az intézkedés végső soron ebben az időpontban véget ért. Ugyanakkor az intézkedés határozatlan tartama nem tette azt alkalmassá az előzetes

³ Btk. 37.§.

⁴ A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény, kihirdette az 1991. évi LXIV. törvény, Magyarországon hatályos 1991. október 7-től.

⁵ 47/1991 (IX. 15.) és 55/1992 (X. I.) Országgyűlési Határozatok

⁶ Btk.MIV. Részletes Indokolás 4.§.

fogvatartásban töltött időtartam beszámítására. Ez azzal a paradox következménnyel járt, hogy a büntetőeljárás során előzetes fogvatartásban lévő fiatalok számára előnyösebb volt a beszámításra alkalmas szabadságvesztés büntetés elszenvedése, mint az enyhébb szankciónak minősülő, de beszámításra nem alkalmas javítóintézeti nevelés intézkedés kiállása. Ilyen módon a fiatalok elleni szankciórendszer ismertetett struktúrája felborult, a célok érvényre juttatása lehetetlenült. Emiatt a Btk.MIV. az intézkedést egy évtől három évig terjedő tartamban maximálja, és ezáltal beszámításra alkalmassá teszi (a 19. életév mint generális felső korlát megmarad). Az intézkedés minden napjába az előzetes fogvatartás egy-egy napja számítható be.⁷ A szankció-célok és a határozott tartamúvá alakított javítóintézeti nevelés miatt változtak az összebüntetés fiatalokúra vonatkozó szabályai is: javítóintézeti nevelés és szabadságvesztés „találkozása” esetén a büntetést kell végrehajtani, amelynek a tartama legfeljebb egy évvel meghosszabbítható. Változnak a pártfogó felügyelet szabályai is: a vádhalasztás hatálya alatt álló fiatalok a törvény erejénél fogva pártfogó felügyelet alatt áll. A végrehajtásában próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés büntetést töltő, a feltételesen szabadságra bocsátott, a javító intézeti nevelésből ideiglenesen elbocsátott és a próbára bocsátott fiatalok korábban is a kötelezően pártfogoltak körébe tartoztak. A pártfogó felügyelet szabályait azért kellett módosítani, mert a Btk.MIV. 17.§-a bevezette a büntetőeljárásba a vádemelés elhalasztásának intézményét, amely a feltételes elítéléshez, illetve a feltételes szabadtáshoz hasonló függő helyzetet hoz létre.

A Btk.MIV. a fiatalok büntetőjoga Általános Részének módosításán túl a Btk. Különös Részének két tényállását is módosította, a gyermekek fokozottabb büntetőjogi védelmét célul tűzve. Bővült a kiskorú veszélyeztetése büntettének és a családi állás megváltoztatása büntettének elkövetési magatartása, valamint szigorodtak a tételkereteik is. Mindkét szigorítás a gyermekek kereskedelmével állott összefüggésben. Mint fentebb már láthattuk, a gyermekek védelme visszatérő kodifikációs hivatkozás, ami a Btk.MII. esetében egészen az emberölés minősítő körülményeinek átalakításáig, valamint az újszülött kitétele önálló tényállásba foglalásáig (és ezáltal tényleges szigorításáig), illetve az emberkereskedelem bűncselekményének kodifikálásáig jutott el. A gyermekek fokozottabb büntetőjogi védelme később is hivatkozási alap volt a Btk. módosításai alkalmával, így pl. 2002. április 1-jén megtörtént a tiltott pornográf felvétellel visszaélés büntettének kodifikálása. Bár a Btk.MIV. önnön létét és szükségességét elsősorban Magyarország nemzetközi kötelezettségeivel támasztja alá, módosításai túlmutatnak a Gyermekek jogi Egyezményen, és lefektetik a fiatalok büntetőjogának jogállami reformját. E reform végállomása kétségtelenül az önálló, külön törvényben kodifikált fiatalok büntetőjoga.

⁷ Btk.MIV. Részletes indokolás 3.§., 5-7.§

A bűnszervezet büntetőjogi megítélése – történeti vázlat és problémafelvetés

A hazai kriminológia és kriminalisztika először mintegy huszonöt évvel ezelőtt, a nyolcvanas évek elején észlelte a bűnözői szubkultúra bizonyos fokú szervezethez. A szervezetekben működő bűnözői köröknek azonban ekkor még vajmi kevés közük volt ahhoz a jelenséghez, amit a jelenlegi büntetőjogi szabályozás a tárgykörébe von. Jellemzően a korlátozó-beavatkozó kriminálpolitikai modell érve – egyben legitimációjának egyik forrása – a szervezett bűnözés elleni fellépés. A fellépés eszköze az egyre cizelláltabb és egyre szigorúbb büntetőjogi szabályozás. A büntetőjog-alkotás terén kiemelkedő problémát az ezzel összefüggő dogmatikai nehézségek jelentenek.⁸ A bűnszervezettel – valamint a jogi személlyel – kapcsolatos büntetőjogi felelősség sajátossága, hogy a bűncselekmény alanya többé nem a szervezet rendszerében anonimizálódó természetes személy elkövető, hanem maga a szervezet. További jellegzetesség, hogy ez a fajta büntetőjogi felelősség nem annyira a konkrét bűncselekmény elkövetésén, hanem az általában tételezett kriminális tevékenységen alapul. A bűnszervezetben részvétel büntetendővé nyilvánítása olyan sajátos előrehozott felelősség – sui generis előkészület – amelynek a megállapíthatósága nem függ az előkészített cselekmény tényleges véghezvitelétől. Ilyen módon a kontinentális büntetőjogban ismert, konkrét bűncselekményhez kötött elkövetői alakzaton és stádiumon nyugvó büntetőjogi felelősség kereti vérszenesen kitágulnak. A magyar büntetőjogi dogmatikában is megszokott, egyéniesített és a bűnösség elvén álló büntetőjogi felelősség szétfeszítése természetes következmény, hiszen a bűnszervezet büntetőjogi jogalanyisága jellemzően az angolszász típusú büntetőjogok sajátja. Ezt a tengerentúli kriminalizálási tendenciát a már hivatkozott korlátozó-beavatkozó kriminálpolitika közvetítette a kontinentális büntetőjogok felé.¹⁰ A bűnöző szervezetek büntethetősége megteremtésének igénye nagyon is gyakorlatias okokra vezethető vissza. Bár mind a polgári jog, mind pedig az igazgatási jog ismeri a nem-természetes személyek jogalanyiságát (a kollektív entitások jogalanyisága magánjogi kategória), az e jogterületek által rendelkezésre bocsátott felelősségi formák nem nyújtanak kellően hatékony beavatkozási lehetőséget a szervezetek által tisztességtelen úton szerzett vagyoni előnyök biztosítására. Egyedül a büntetőjogi felelősség valószínűsítése – az eljárási jog által tételezett kvalifikált (erős, alapos, megalapozott, minősített) gyanú – nyújt lehetőséget arra, hogy előzetes büntetőeljárási kényszerintézkedés keretében (bizto-

8 Szabó András: Új jelenségek a bűnözésben. In: *Bünygyi Szemle*, 1987/9. 68. et seq p., Dános Valér: A szervezett bűnözés. A szervezett bűnözés elemeinek megjelenése a hazai bűnözésben. Kandidátusi értekezés (kézirat). Budapest. 1990. Hivatkozta Bócz Endre: A szervezett bűnözésről és a bűnszervezet fogalmáról. In: Györgyi Kálmán Ünnepi kötet. KJK Budapest. Bolcsik Zoltán – Gazdag Tibor: A Nemzeti Nyomozó Iroda. In: *Bünygyi Szemle* 2005., 12. 111-130. o.

9 Gellér Balázs: Gondolatok a büntetőjog jelentőségéről a szervezett bűnözés elleni fellépéssel kapcsolatban. In: Gellér Balázs – Hollán Miklós (szerk.), *Fiatal büntetőjogászok tanulmányai a szervezett bűnözésről*. Budapest, Rejtjel, 2004.

10 Lásd: OKRI Kriminálpolitikai Konceptió III. pont; Btk.MIII. Általános Indokolás I. pont

sítási intézkedés, zár alá vétel, lefoglalás) az adott vagyoni előnyt elvonják. Ilyen módon a szervezetek büntetőjogi jogalanyisága – a *bűnszervezet* – nem más, mint a gombhoz varratott kabát: olyan anyagi jogi felelősségi formára volt szükség, amely drasztikus és prompt beavatkozást enged. Ez pedig egyedül kriminalizálás útján volt lehetséges.

Nem a bűnszervezet az egyetlen olyan büntetőjogi felelősségi terület, amely kikezdi a hagyományos, természetes személyekre alapozott és egyéniesített bűnfelelősség elvét. Egyrésztől megfigyelhető magának a bűnösségi elvnek a háttérbe szorulása.¹¹ A szakigazgatási – gazdasági, környezetvédelmi és foglalkozási – büntetőjog tényállásaiban megjelenik a szigorúbb, objektív felelősség (ez jellemző jelenleg a vagyonekobzás intézkedésre is); továbbá teret nyer a más személy cselekményéért viselt büntetőjogi felelősség (erre példa a magyar büntetőjogban a vesztegetés Btk. 253.§ (3)–(4) bekezdéseiben írt fordulata, továbbá a közösségi csalás Btk. 314.§ (3)–(4) bekezdéseiben írt alakzata). Másrésztől jelen van a büntetőjogi felelősség időbeli előrehozatala, amivel a stádiumok rendszere borul fel: egyre több a sui generis előkészület és az absztrakt veszélyt kriminalizáló tényállás (előbbi a bűnszervezeten kívül a terrorcselekmény kriminalizálásánál, míg az utóbbi jellemzően a veszélyeztető karakterű szakigazgatási cselekményeknél figyelhető meg).¹²

E tendenciákra figyelemmel érdemes a bűnszervezet anyagi jogi szabályozásának változásait értékelni. A jogalkotó nem volt egyszerű helyzetben, ugyanis olyan legális definíciót kellett találnia, amely egyszerre képes figyelembe venni a felelősség alkotmányos és jogállami kellékeit, valamint hatékonyan szolgálja az állam büntetőjogi igényének érvényesítését. A definíció egyben a kriminalizálás érdekében választott jogtechnikai konstrukciót is meghatározza.

(Folytatása következik)

11 Kis Norbert: A bűnösségi elv hanyatlása a büntetőjogban. UNIÓ. Budapest. 2005. 339. o.

12 A témához kapcsolódóan lásd Ligeti Miklós: A veszélyeshulladék-bűnözés Magyarországon, In: Belügyi Szemle, 2005. 5., 52–89. o. és Az Európai Unió környezetvédelmi büntetőjoga, In: Ügyészek Lapja, 2006. 4., 45–58. o.

EURÓPAI MÉRCE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN – IV/A. RÉSZ

Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

(Egyezmény 5. cikk)

Az Egyezmény átfogó 5. cikke – a kiegészítésekkel – „inkább a szabadság védelmének klasszikus értelemben vett területét foglalja magában, mint az egyéb emberi jogi okmányokban megtalálható szélesebb jelentést”. Ez alapvetően az angolszász hagyományokra vezethető vissza, amelyek „feltően védik az egyént a személyi szabadságba történő jogtalan állami beavatkozástól, és bizalmatlanok a tárgyalást – az ítéletet – megelőző hosszú vizsgálati fogsággal szemben”.¹

Az 5. cikk – az Élethez való jogról szóló 2. cikk konstrukciója szerint – szabályozza a személyi szabadsághoz és biztonsághoz – mint fizikai biztonsághoz – való egységes jogot. Ez ugyanakkor nem foglalja magában „az állami előnyök követelését”, vagy „a személyes védelemre vonatkozó rendelkezést a fizikai támadással szemben”.²

Az 5. cikk 1. pontja szerint „Mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra”.

A szabadsághoz és a biztonsághoz való jog „túlságosan fontos egy demokratikus társadalomban”, és mint „egységes elv”, védelmet nyújt az állam/a hatóságok – akár eljárási, akár érdemi – önkényes beavatkozásával szemben. Biztosítékot jelent tehát az egyén számára az őrizettel, az előzetes

1 Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról; Hvg-Orac Lap és Könyvkiadó Kft., Bp., 1999. 39. o.

2 uo. 40-41. o.

letartóztatással, az ideiglenes kényszergyógykezeléssel stb. szemben. Azt is jelenti, hogy bárki egyszerűen csak azért nem veszítheti el a személyi szabadságát, biztonságát, mert önként aláveti magát a hatóságoknak, önként jelentkezik előttük. Ide vág a Be. 5. §-a (2) bekezdésének első mondata, mely szerint „mindenkinek joga van ahhoz, hogy szabadlábban védekezzen”.

Az Egyezmény ugyanakkor elismer bizonyos állami, avagy közérdekeket, amelyek indokolhatják a szabadságtól megfosztást, illetve mások jogainak védelme érdekében szükségessé, megengedhetővé tehetik azt.

„A szabadság azonban a szabály”, a szabadságtól megfosztás a kivétel (W. Svájc elleni ügye – E.J.F. 1997/2.) Ez az 5. cikk szerinti védelem lényege. Azt jelenti, hogy megfelelő egyensúlyra van szükség a demokratikus társadalmak közérdekből való védelme és az egyének jogainak védelme között. A szabályt s a megfelelő egyensúlyt semmi sem, így semmiféle eljárás sem veszélyeztetheti. A kivételeknek a szabadságtól/biztonságtól megfosztások eseteinek felsorolásakor tehát szigorúan meghatározott taxációt kell képezniük, s ezek a kivételek sem adhatnak alapot tág értelmezésre.

Az Egyezmény 5. cikkében szabályozott szabadsághoz való jog alóli kivételek felsorolása taxatív, s kizárólag csak a szoros értelmezésük felel meg a céljának, és tárgyának, hogy senkit szabadságától ne foszsanak meg. (Quinn Franciaország elleni ügye – E.J.F. 1997/2.)

A szabadságtól megfosztásnak – amely alatt az az állapot értendő, amelyben az egyén nem rendelkezik kontrollal a saját szabadsága felett, tehát több mint a mozgásszabadságba való pusztán beavatkozás, hiszen magában foglalja az önállóságot, a külvilággal – a családdal, a munkahellyel – való kapcsolat elvesztését, illetve korlátozását – „összhangban kell lennie az 5. cikk céljával, vagyis az egyének az önkényeskedéssel szembeni védelmével”. (Bizotta Görögország elleni ügye – B.H. 1997/11.) A kivételeket az Egyezmény 5. cikkének 1. pontja hat alponthoz sorolja fel, amelyek közül háromnak van büntetőeljárásjogi értelemben vett jelentősége.

„Szabadságától senkit sem lehet megfosztani, kivéve az alábbi esetekben:

- a/ törvényes őrizetben tartás az illetékes bíróság által történt elítélést követően,
  - b/ olyan személy törvényes letartóztatása vagy őrizetbe vétele, aki nem tesz eleget a bíróság törvényes rendelkezésének, illetőleg a törvény által megállapított kötelezettség teljesítésének biztosítása céljából történő letartóztatás vagy őrizetbe vétel,
  - c/ törvényes letartóztatás vagy őrizetbe vétel abból a célból, hogy a bűncselekmény elkövetése alapos gyanúja miatt az illetékes hatóság elé állítsák, vagy amikor ésszerű oknál fogva szükséges, hogy megakadályozzák bűncselekmény elkövetésében vagy annak elkövetése után a szökésben...”
- Az őrizet, az előzetes letartóztatás és az ideiglenes kényszergyógykezelés tehát szükségszerűen, kivétel nélkül szabadságtól megfosztást/szabadságelvonást jelentenek, de ugyanakkor már nem biztos, hogy a sajátos és limitált célok érdekében végrehajtott korlátozott beavatkozás a mozgásszabadságba

– így például a személymotoszás (Be. 150. §), ujjlenyomatvétel, felismerésre bemutatás (Be. 122. §), bilincshasználat (Rtv. 48. §) az 5. cikk hatálya alá tartozik. Ezek ugyanis rendszerint nem járnak együtt az ember saját szabadsága feletti önkontrolljának hiányával, jelentős korlátozásával, s a céljuk sem az egyén szabadságtól való megfosztása. Az ilyen állami/hatósági intézkedések is persze lehetnek önkényesek, céljaik és hatásaik között tehát támadhatnak ellentmondások.

A bilincshasználat általában nem jelenti az Egyezmény megsértését, ha törvényes letartóztatással vagy fogva tartással összefüggésben történik, és nem jár az adott körülmények között ésszerűen szükségesnek tartottnál nagyobb erőszakkal vagy nyilvánossággal. E tekintetben annak is jelentősége van például, volt-e indok annak feltételezésére, hogy az érintett megszökik, sérülést vagy kárt okoz, illetve bizonyítékokat tüntet el. (Ranineu Finnország elleni ügye – E.JF. 1998/4.)

Viszont szabadságelvonást valósít meg az, ha valakit testi kényszer alkalmazásával visznek vérvizsgálatra. (X-nek Ausztria elleni kérelme – BH. 1996/5.)

S nyilvánvaló szabadságtól való megfosztást jelentenek az egyéb szakértői vizsgálatokra való kényszerítések más esetei is. (Be. 106. § (1) bek.)

A szabadsághoz, biztonsághoz való jog alóli kivételek közül legjelentősebbek az őrizetek, az előzetes letartóztatások és az ideiglenes kényszergyógykezelések. (Be. 126. §, 129. §, 140. §).

A tanulmány tehát ezekre, az Egyezmény 5. cikke 1/c. pontjára korlátozódik a továbbiakban. Természetesen valamelyest kitér a hazai viszonyok, de nem annyira a jogi szabályozás, mint inkább a joggyakorlat érzékeltetésére. Egyetértek ugyanis Grád Andrásnak azzal a megállapításával, értéktételével, amely szerint „...Az 5. cikk sajnálatos módon nem éppen problémamentes a hazai jogi gyakorlat szempontjából. Azért kell elsősorban jogi gyakorlatot és nem pedig jogot írunk, mert néhány kivételt leszámítva nem annyira a jogszabályainkkal, mint amennyire az ezeken alapuló, nemegyszer erősen aggályos joggyakorlatunkkal vannak gondok”.³

A jogi szabályozás 2003. július 1-je óta EU-konform, a gyakorlat azonban változatlanul „nem egyszer erősen aggályos”, sőt szigorításra szorul. Ezt egyértelműen jelzik az utóbbi idők kártalanítási ügyei is. De talán önmagában abból is az elkerülhetetlen szigorítás következik, hogy egyes emberi jogi döntések a „különösen megalapozott gyanút” vagyis a „tisztázottság igen magas fokát” követelik meg a szabadságtól való megfosztáshoz, kiindulva abból, hogy a hazai jogban nem használatos a „különösen megalapozott gyanú”, és az ítélet meghozatalakor megalapozandó kérdések és tények között túlságosan finom a különbség”. (ld. később Hauschildt contra Dánia)

A régi beidegződések, a nyomozások eredményességének feltétlen prioritása tovább élnek, útjában állnak az európai-angolszász jogi kultúra, gondolkodás térhódításának. Ez leginkább az

³ Grád A.: Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezésről. Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. Bp 1998. 131. o.

arányosság követelményének érvényesülésében és a szabadságelvonást megalapozó okok ténybeli megalapozásában, illetve értelmezésében érhető tetten, de megmutatkozik az időszerűség tekintetében is. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R 80/11. sz. Ajánlása az ítélethozatalt megelőző fogva tartásról – őrizetről, előzetes letartóztatásáról – már 1980-ban abból indult ki, hogy emberességi és szociális okokból az igazságszolgáltatás érdekeivel összeegyeztethető minimumra kívánatos csökkenteni az ítéletet megelőző őrizet/letartóztatás alkalmazását. Általános elv tehát, hogy a bűnösség bizonyításáig ártatlannak vélelmezett, de bűncselekménnyel vádolt személy csak akkor helyezhető az ítéletig őrizetbe/előzetes letartóztatásba (a továbbiakban előzetes letartóztatásba), ha a körülmények feltétlenül szükségessé teszik ezt. Az ítéletet megelőző előzetes letartóztatás tehát csak kivételes, soha nem kötelező, és soha nem alkalmazható büntetési célokból. Amikor az ítéletet megelőző előzetes letartóztatás elrendelhető, a bíróságnak, ügyészségnek meg kell vizsgálnia azt is, hogy a fogva tartás elkerülhető-e alternatív intézkedésekkel. Az előzetes letartóztatás elkerülhetőségeit vizsgálva az érintett személynek a bíróság/hatóság előtt megkívánt időpontban való megjelenésére és az igazságszolgáltatás menetébe való be nem avatkozására vonatkozó ígérete mellett tekintetbe kell venni minden szóba jöhető alternatív rendelkezést (lakhely elhagyási tilalom, házi őrizet, óvadék) is. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1245/1994. számú ajánlása pedig az R 80/11. sz. Ajánlásnál is messzebb ment, amikor azt a megközelítést elfogadva, hogy az ítéletet megelőző őrizet ideiglenes, mégis visszafordíthatatlan vagy helyrehozhatatlan kárt okozhat a fogva tartott hírnevében, családi kötelekeiben, munkaviszonyában, egészségében, lelki egyensúlyában, s ez a jellege szerint kényszerítő és károsító intézmény olyan személlyel szemben kerül alkalmazásra, akit az eljárás e szakaszában ártatlannak kell tekinteni, szigorú alapelveket fogalmazott meg, így például a következőket:

- az ítéletet megelőző előzetes letartóztatás mindig választható és kivételes legyen, és csak akkor legyen elrendelhető, ha a kiszabható minimális büntetés jelentős;
- az állandó lakcímmel nem rendelkezőkkel és az idegenekkel szemben semmilyen körülmények között nem tehető hátrányos megkülönböztetés.

Ezt az ajánlást egy jelentés előzte, illetve alapozta meg, s ez külön is hangsúlyozta:

– Az ítéletig tartó előzetes letartóztatás kirívó megsértését jelenti – s minél hosszabb ideig tart, annál inkább – a minden modern, demokratikus jogérvényesítő rendszer által aláhúzott alapelvnek, az ártatlanság vélelmének. Ezért a két intézmény összeegyeztetésének feladata és a nyilvánvaló ellentét feloldása követelő szükség, amelyet legmagasabb fokon kell megoldani. E törekvésnek kedvező vagy kedvezőtlen eredményein nem több és nem kevesebb múlik, mint a személyes szabadság és méltóság, az igazság győzelme és magának a demokráciának a minősége.

– Az, hogy az előzetes letartóztatás sohasem alkalmazható büntető okokból, nem a várható börtönbüntetésből levezethető megállapítás, éppen ellenkezőleg, csak akkor rendelhető el, ha egyértelműen

hasznos és szükséges a bíraskodást biztosító eljárás akadálytalan előre haladásához, így ki kell zárni mindig, ha akadálytalanul akkor is igazságosság tehető, amikor a gyanúsított szabadon van. (EJF. 1997/2.)

A hatóságok nem jogosultak oly módon gyakorolni diszkrecionális hatalmukat, hogy az a beismerés megszerzésére irányuljon lealacsonyítással, avagy a szabadságelvonás kilátásba helyezésével.

A „mindenkinek joga van ahhoz, hogy szabadságban védekezzen” tételét, az arányosság elvét – azt, ha a törvény a kényszerintézkedések alkalmazása esetén az érintett személy alkotmányos jogainak korlátozását megengedi, az ilyen cselekmény elrendelésének az egyéb feltételek megléte mellett is csak akkor van helye, ha az eljárás célja kisebb korlátozással járó más cselekménnyel nem biztosítható (Be. 60. §), annak mérlegelését tehát, hogy az előzetes letartóztatás helyett alkalmazható-e a lakhely elhagyási tilalom, a házi őrizet mint enyhébb kényszerintézkedés – csak a 2003. július 1-jén hatályba lépő 1998. évi XIX. tv. vezette be. A jogalkotási késedelem tehát több mint húsz év, arra pedig, hogy a gyakorlatban megoldott-e legmagasabb fokon az ítéletet megelőző őrizet/előzetes letartóztatás és az ártatlanság vélelme közötti nyilvánvaló ellentét, e két intézmény összeegyeztetése, aligha adható megnyugtató választ. Ugyanakkor a szervezett bűnözés (és a terrorizmus) leküzdését szolgálni hivatott rendelkezések is különleges kérdéseket, problémákat vetnek fel.

Az Egyezményről és az ajánlásokról áttérve a Bíróság esetjogára, a megismerés olyan útjára lép az ember, amely a teljesség irányába halad, a tudás teljessége felé, amelynek hiánya a joggyakorlat nem egyszer erősen aggályos voltához vezet.

Kétségtelenül alapvető fontosságú – az esetjog szerint is –, hogy a szabadságtól megfosztás feltételei a belső jogban világosan meghatározottak legyenek, s hogy a jogszabályok, rendelkezések maguk is előreláthatóak legyenek az alkalmazásuk során. „...Az a gyakorlat ugyanis, amely a szabályozási hézagokra válaszul alakult ki, s mely alapján előreláthatatlan és határozatlan ideig tartanak fogva egy terhelten ... ellentétes a jogbiztonság elvével. (Barabnowski Lengyelország elleni ügye – EJF 2001/1.sz.)

Az 1998. évi XIX. tv. azonban nem ellentétes a jogbiztonság elvével, nem ismeri a „megelőző”, tehát az olyan őrizet fogalmát, „amely nem a szabadságelvonás időpontjához képest korábban elkövetett bűncselekmény alapos gyanúján nyugszik”. (Jelcius Litvánia elleni ügye – BH. 2001/7.)

A Be. 126. § (2) bekezdése, s a Be. 129. §-ának (1) bekezdése által meghatározott okok sem sértik az Egyezményt.

A Bíróság szerint „A terhelten (folyamatos) fogva tartása csak a társadalom jól felfogott – az előzetes letartóztatott személyi szabadságának tiszteletben tartásánál jelentősebb – érdekein alapulhat. A szabadságelvonás kérdéseiben döntési jogkörrel rendelkező nemzeti bíróságoknak ezért ilyen „kényszerítő társadalmi szükségleteket” kell megjelölniük határozataikban”. (Barfuss Csehország elleni ügye – BH. 2001/9.)

A „kényszerítő társadalmi szükségleteket” az őrizet/az előzetes letartóztatás általános törvényi feltételei (Be. 126. § (2) bekezdés) és különös törvényi okai konkretizálják, illetve hordozzák (Be. 129. § (1) bekezdés a-d. pont).

Az általános törvényi feltétel a nyilvánvalóan szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény megalapozott gyanúját jelenti meghatározott személlyel szemben.

(Az Egyezmény 5. cikkének 1/c. pontja a korábbi eljárási törvénnyel, az 1973. évi I. törvénnyel összhangban alapos gyanút említ, de ez nyilvánvalóan nem jelent tartalmi különbséget.)

Úgy tűnik, hogy „a szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény nem vet fel gyakorlati problémát. Ez azonban csak látszat. Az R 80/11. számú – már meghivatkozott – Ajánlás szerint a bíróságoknak tekintetbe kell venniük a bűnösség megállapítása esetén feltehetően alkalmazandó büntetést, az előzetes letartóztatás ugyanis nem rendelhető el, ha a szabadságelvonás nem állna arányban az alkalmazandó büntetéssel...”

Vagyis nem csupán a szabadságvesztéssel fenyegetettség, hanem a várható büntetés súlyossága is követendő/ajánlott szempont. Az 1245/1994. számú Ajánlás előzményét képező jelentés emellett van: „Ha nem áll fenn arányosság a bűnösség megállapítása esetén feltehetően letöltendő büntetéssel kapcsolatban, ha tehát az aránytalanság kezdettől fogva fennáll, a bírák nem érezhetik magukat az őrizet elrendelésére feljogosítva”. (EJF. 1997/2.)

Az esetjogi döntések leginkább az „alapos”, a „megalapozott gyanú” értelmezésére adnak iránymutatásokat. Az Egyezmény nem a komoly gyanút, hanem az ennél magasabb követelményeket magában foglaló „alapos (megalapozott) gyanút” kívánja, illetve követeli meg.

Az előzetes letartóztatás megalapozottsága, így az alapos (megalapozott) gyanúé is, s a különös okoké is tényektől függ. Kérdés tehát, hogy a gyanúnak mennyire kell „határozottnak” lennie. „Az 5. cikk 1/c. pontja ... nem feltételezi, hogy a hatóságoknak elegendő bizonyítékkal kell rendelkezniük a vádemeléshez akár az őrizetkor, akár az előzetes letartóztatáskor. A gyanút megalapozó tényeknek nem kell olyan szinten lenniük, mint azoknak, amelyek elítélést, vagy akár vádemelést tesznek indokolttá, ami a bűnügyi nyomozás folyamatának egy következő állomása. Mindazonáltal ahhoz, hogy a gyanú megalapozott legyen, konkrét tények vagy információk kellene, melyek az objektív megfigyelőt – a bírót – meggyőzhetik afelől, hogy az érintett valószínűleg bűncselekményt követett el”. (Erdagöz Törökország elleni ügye – EJF. 1998/4.)

Az alapos gyanú tehát olyan konkrét tények vagy információk fennforgását tételezi fel, amelyek az objektív megfigyelőt meggyőzik. A meggyőzés és párja a meggyőződés pedig a tények, információk értékelésétől, mérlegelésétől függ.

Ez alól a követelmény alól nincs kivétel, a szervezett bűnözés (a terrorizmus) leküzdésének nehézségei sem vezethetnek az e követelmény alóli felmentéshez.

„...Tisztességes egyensúlyt kell tartani az Egyezmény – a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot szabályozó – 8. cikke 1. pontján alapuló egyéni jogok gyakorlása és a 8. cikk 2. pontján alapuló azon állami kötelezettség között, hogy hatékony intézkedéseket kell tenni a terrorista bűncselekmények megakadályozására.” Ez nyilvánvalóan vonatkozik a szervezett bűnözésre is. Vagyis ilyen ügyekben is „A bíróságok rendelkezésére kell állniuk ... olyan tényeknek, amelyek alkalmasak a meggyőződés kiváltására: egy adott személy alaposan gyanúsítható az állított bűncselekmény elkövetésével”. (Case of Murray v the U. Kingdom – BH. Melléklet 1996/1.)

A megalapozott gyanú más megítélés alá esik úgynevezett közvetett tanúvallomások – „bűnbánók”, pentitók másoktól kapott információkon alapuló vallomásai – esetén. Ezek önmagukban nem elégségesek, „objektív bizonyítékokkal is meg kell erősíteni az ilyen tanúvallomásokat...”

A bűnbánók együttműködése kétségtelenül fontos eszköznek minősül a maffia elleni harcban. A bűnbánók vallomásának felhasználása ugyanakkor bizonyos kényes problémákat is felvet, mivel ezek a vallomások természetüknél fogva manipuláció eredményei is lehetnek, vagy kizárólag arra a célra irányulhatnak, hogy biztosítsák a tanú számára a bűnbánókat megillető előnyöket, vagy akár bosszú eszközüül is szolgálhatnak.

A bűnbánó együttműködők vallomásaiban foglaltakat tehát – a manipuláció, a bosszú kizárása végett – más bizonyítékoknak is alá kell támasztaniuk. S mindezekben túl a bűnbánók közvetett forrásokból származó tanúvallomásaiban foglaltakat objektív bizonyítékokkal is meg kell erősíteni. (Labita Olaszország elleni ügye – EJF. 2001/2.)

„A pentitó által tett vallomásokat nagyfokú elővigyázatossággal kell kezelni. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a maffia vélelmezett tagjaival, illetve a maffiának az állami szerveken belül biztosított segítségnyújtással gyanúsítható személyekkel kapcsolatos eljárások különösen kényesek és bonyolultak. A maffia egyfajta büntető – ellenhatalmat képvisel, amely képes a közéletet közvetlen vagy közvetett módon befolyásolni, és az állami szervekbe is behatolni. Ezért – vagyis a szervezetnek a korábbi tagjai által szolgáltatott információ révén történő megrendítése céljából – van szükség részletekbe menő vizsgálat lefolytatására”. (Conrada Olaszország elleni ügye – EJF. 1999/2.)

Az 1245/1994. számú ajánlás alapját képező jelentés készítői szerint az ítéletet megelőző őrizetet/letartóztatást az illetékes bíróságok csak akkor rendelhetik el, ha arra a következtetésre jutnak, hogy „...szilárd, komoly és jelentős mértékű bizonyíték alapján merült fel az alapos gyanú. A bűnösség ilyen megállapítása természetesen a vádolt személy bűnösségének nagy valószínűségén, és nem a biztonságán alapul.

Továbbá amellet foglaltak állást, hogy „...komoly okoknak kell fennforogniuk azon meggyőződésre, hogy fennállt a szökés, az igazságszolgáltatás menetébe való beavatkozás és (súlyos) bűncselekmény elkövetésének veszélye”. (EJF. 1997/2.)

Az előzetes letartóztatás különös okai tehát különös gondosságot feltételeznek.

– A szökés veszélyét nem lehet kizárólag a lehetséges büntetés súlya alapján felbecsülni, azt egyéb lényeges körülményekre figyelemmel kell tekintetbe venni, amelyek vagy megerősítik a szökés veszélyét, vagy olyan kismértékűvé teszik, hogy nem igazolhatja az ítélet előtti szabadságelvonást. Ebben az összefüggésben figyelembe kell venni az érintett személy jellemét, erkölcsiségét, vagyonát, ahhoz az államhoz való viszonyát, ahol az eljárás folyik ellene és a nemzetközi kapcsolatait. (W. Svájc elleni ügye – EJF. 1997/2., Muller Franciaország elleni ügye – EJF 1998/3.)

Figyelembe kell venni az adott terület, térség elhagyásának egyszerűségét, a súlyos büntetés valószínűségét és a belső kapcsolatok hiányát, de más tényezőket, így az állami/hatósági cselekvés ésszerűségét is.

A Bíróság egy eseti döntésében úgy fogalmazott, (...) megérti, hogy a hatóságok úgy értékelték a szökés veszélyét, mint amely megnőtt a bűntárs vallomásának hatására, a büntető (és polgári jogi) szankciók ugyanis súlyosabbakká váltak, és az érintettben félelmet keltettek. A szökés veszélyének vizsgálatát azonban nem lehet kizárólag ilyen megállapításokra alapozni. Más egyéb körülmények, különösen azok, amelyek az érintett személy karakterére, erkölcsére, lakóhelyére, jövedelemforrásaira, foglalkozására, családi kapcsolataira, s ahhoz az országhoz való kötődésére vonatkoznak, ahol eljárást folytatnak ellene, megerősíthetik akár a szökés veszélyét, akár annak olyan megjelenését, amely már nem teszi szükségessé a vizsgálati fogságot. Egyébként számot kell vetni azzal a ténnyel is, hogy a szökés veszélye szükségszerűen növekszik a fogságban töltött idő múlásával, jóllehet a vizsgálati fogság időtartamának beszámítása a börtönbüntetés tartamába olyan természetű, amely lecsökkenti a szökés kísértését. (Neumeister Ausztria elleni ügye – EJF. 1997/2.)

– Az igazságszolgáltatás menetébe való beavatkozás tekintetében mindenekelőtt azt kell hangsúlyozni, hogy a Bíróság szerint a „...tanúkra történő nyomásgyakorlás veszélye, valamint a bizonyítékok megsemmisülésének kockázata, továbbá az elkövetők veszélyessége, az ügy bonyolultsága és a nyomozás érdekei, legalábbis kezdetben, elfogadható indokok, de ugyanakkor teljesen általánosak is. Ezek az indokok arra korlátozódnak, hogy csak absztrakt szinten tegyenek említést az adott bűncselekmény természetéről anélkül, hogy feltárnának olyan figyelembe vehető tényeket, amelyek alkalmasak lennének a szóban forgó veszélyek fennállásának alátámasztására”, amely alapvető követelmény. (Labita Olaszország elleni ügye – EJF. 2001/2.)

Hangsúlyozni kell azonban azt a Bíróság joggyakorlatában kialakított alapelvet is, amely arra ad iránymutatást, hogy „...egy szabadon levő személlyel szemben indokolatlannak tekinthető szélesebb körű korlátozások is elfogadhatók lehetnek egy fogva tartott elítélttel vagy az ilyen szempontból vele egy tekintet alá eső előzetes letartóztatottal szemben, aki ellen vádemelés lehetőségét is magában foglaló nyomozást folytatnak, hiszen az ilyen személy esetében gyakran fennáll az összjátszás veszélye.

Ami továbbá a szükségesség kérdését illeti, figyelemmel arra, hogy a kapcsolattartás tilalmát az eljárás elején alkalmazták, és hogy a gyanúsítás alapjául szolgáló bűncselekmények kiemelkedő tárgyi súlyúak voltak (minősített emberölés, stb.), a hazai hatóságok jogosan aggódtak az esetleges összejártság miatt. (Kokaveczi Pál Magyarország elleni ügye – BH. 2000/8.)

– A bűncselekmény elkövetésének a megakadályozása a bűnismétlés veszélye ugyancsak ésszerű indokot feltételez. Nem engedélyez ugyanis általános büntetőpolitikát a bűnözéssel folyamatosan fenntartott kapcsolataik miatt veszélyt jelentő személyekkel, csoportokkal szemben.

Csakis konkrét, meghatározott bűncselekmények megelőzéséről lehet szó. S a bűnismétlés veszélyét a terhelt előéletére való hivatkozás kellően nem alapozza meg. (Muller Franciaország elleni ügye –EJF. 1998/3.)

A Bíróság egy további eseti döntése a szervezett bűnözés speciális területén vizsgálja e különös ok fennforgását.

„Tekintettel az érintett személynek az állami – titkosszolgálati – szervezetben betöltött fontos funkcióira, valamint egy rendőrtiszt azon állítására, hogy az illető a maffiózók otthonában végzett házkutatások során stb. elnéző magatartásra szólította fel, valós veszélyét alapozta meg annak, hogy pályafutása során kiépített kapcsolatrendszerét felhasználva továbbra is felbecsülhetetlen segítséget nyújthat a maffia vezéreknek. Az újabb bűncselekmények elkövetésének kockázata tehát fennáll. (Contrada Olaszország elleni ügye – EJF. 1999/2.)

Egy bírói különvélemény is támpontul szolgálhat – kell, hogy szolgáljon – a bűnismétlés veszélyének megítélésakor.

A „...legsúlyosabban figyelembe veendő kérdés a jövőbeni bűncselekmény elkövetésének a valószínűsége. Olyan személy büntetésére vezet ugyanis, aki amellett, hogy bűnösségének megállapításáig ártatlannak tekintendő, nem fejezett be, illetve meg sem kezdett bűncselekményt. A fogva tartás büntetés, mert gyakran sokkal szigorúbb feltételek tárgya, mint amilyeneket az elítéltek esetében alkalmaznak”. (W.Svájc elleni ügye – EJF. 1997/2.)

A nemzetközi ajánlások s a strasbourgi esetjog azonban más szempontokból is meghatározó, illetve jelentős a joggyakorlat szempontjából.

– Az eddigiek alapján úgy is tűnhet, hogy az általános és különös okok önmagukban mintegy az ügy – egyéni – körülményeitől függetlenül és a bizonyítékok bizonyító erejének mérlegelése nélkül vezetnek, vezethetnek szabadságtól megfosztáshoz, az ítélet előtti őrizetbe, letartóztatáshoz.

Az R. 80/11. számú ajánlás ennek alighanem határozottan ellentmond.

A bíróságnak/az ügyésznek „... a megalapozott gyanú, a szökés, az igazságszolgáltatás menetében való beavatkozás és a súlyos bűncselekmény elkövetésének a veszélye mellett – tekintetbe kell venni az ügy egyéni körülményeit, és különösen a következő lényegesnek tekinthető tényezőket: a bűn-

cselekmény jellegét és súlyosságát, a bűncselekménynek az érintett személy által történt elkövetésére vonatkozó bizonyítékok bizonyító erejét, a bűnösség megállapítása esetén feltehetően alkalmazandó büntetést..., az érintett személyiségét, előéletét, személyes szociális és társadalmi körülményeit és különösen közösségi kötődését, az érintett magatartását, különösen a megelőző büntetőeljárások által esetleg rárótt kötelezettségeinek a végrehajtása során". (R 80/11. sz. Ajánlás – EJF. 1997/2.) A szabadságtól való megfosztásra vonatkozó hatósági döntésnek tehát az egyén, s az ügy összes körülményének átfogó, komplex értékelésén kell alapulnia, és nem nélkülözheti/nélkülözhetné a bizonyítékok bizonyító erejének vizsgálatát sem. S ez utóbbi tekintetében egy nonkonform hazai szabályozás okoz/okozhat gondot.

Nem annyira a Kommentár, mint inkább a Legfelsőbb Bíróság BK. 122. sz. állásfoglalásának indokolása – és a Bírósági Határozatok 2002. évi 3. számában megjelent 88. eseti döntése az többek között, amelyek – úgy tűnik – szemben áll az R 80/11. sz. Ajánlással.

A Kommentár által adott „megalapozott gyanú” fogalma nem tűnik ellentétesnek az „alapos gyanú” egyezményi fogalmával. Eszerint is az „elkövetői minőségre vonatkozó gyanú „megalapozott”, ha a hatóságnak a múltbeli történésekre vonatkozó törvényes eredetű ismereteiből (vagyis jogszerűen szerzett adataiból) közvetlenül, vagy/és ezekkel is számolva a köztapasztalatok szerint általánosan érvényesülő okozati kapcsolatra épített és a logika szabályainak megfelelő gondolati műveleteiből kirajzolódó tények összessége – ha az adatok hitelt érdemlőnek, s így a tények igaznak bizonyulnak – büntetőjogilag tiltott tettet alkotnak, s annak cselekvő alanya egy meghatározott személy: a terhelt.”⁴ A Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása azonban – különbséget téve a bizonyítékoknak a kényszerintézkedésben való állásfoglaláshoz szükséges mértékű értékelése (II-III. pont) és a bizonyítékok bizonyító erejének értékelése között – félreérthetetlenül kimondja, hogy „... a bíróságnak – következőképpen az ügyésznek – a kényszerintézkedés indokoltságát kell vizsgálnia, és ennek érdekében köteles értékelni az ügyész a gyanúsított vagy a védő által elé tárt bizonyítékokat. Ez kiterjed a bűncselekmény alapos gyanújának – mint a kényszerintézkedések általános feltételének – fennforgására, de nem jelentheti a bizonyítékok bizonyító erejének értékelését”. (BH. 2002/2.) Az eseti döntés II.pontja is ugyanilyen egyértelműséggel fogalmaz: „A bizonyítékok értékeléséről a bíróságnak az ügyet eldöntő érdemi határozatában kell számot adnia, mert az eljárás során feltárt valamennyi bizonyítékot a bizonyítási eljárás befejezése után lehet egyenként és egymással összefüggésben értékelni; a még folyamatban lévő ügy tárgyalási szakaszában nem lehet állást foglalni az egyes bizonyítékok bizonyító erejéről.” Tegyük hozzá, hogy az eseti döntésnek ezek a sorai még inkább érvényesek a tárgyalás előtti – döntéshozatali – előzetes meghallgatásra.

⁴ Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2005. 444. o.

A bizonyítékok bizonyító erejének értékelése azonban elkerülhetetlen. Az más kérdés, hogy a meg-alapozott gyanú nem követeli meg a bizonyítékok olyan erejét, amely alkalmas lehet az ártatlanság vélelmének a bíróság előtti megdöntésére, vagyis a vádemeléshez, még kevésbé a bűnösség kétséget kizáró bizonyossági ítéleti megállapításához.

– Egy további eseti döntés arra mutat rá, hogy az Egyezmény 5. cikke 1/c. pontjában meghatározott cél fennállását annak elérésétől, megvalósulásától függetlenül kell tekintetbe venni, vagyis az általános és különös feltételek fennforgását a döntés időpontjában a tények alapján lehet megítélni, s nem utólagosan.

Az tehát, hogy az őrizetbe vettek/letartóztatottak ellen nem emelnek később vádat, mert a további eljáráshoz – a bírói szakhoz – szükséges bizonyítékokat nem tudták beszerezni, nem jelenti szükségszerűen, illetve nem jelentheti önmagában azt, hogy a szabadságelvonás kezdeti célja nem volt összhangban az Egyezmény 5. cikke 1/c. pontjával. A bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja miatt kezdetben jogszerű szabadságelvonás jogszerűsége a későbbiekben meg is szűnhet, ha a kezdetben megvolt alapos gyanú elenyészik, megszűnik. (Erdagöz Törökország elleni ügye – EJF. 1998/4.) (folytatása következik)

AZ ELEKTRONIKUSAN ELLENŐRZÖTT BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS SVÁJCBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL BASEL KANTONRA

Bevezetés

Az elmúlt évtizedekben számos európai országban és Amerikában is egyre több nehézséget okozott a büntetés-végrehajtási intézetek túlzsúfoltsága. Emiatt kezdtek el kísérletezni – Nagy-Britannia sikeres EM-projektjeit követően – Svájcban is az Electronic Monitoring-al (továbbiakban: EM). Mielőtt belevágtak volna a kísérletbe, tapasztalatokat gyűjtöttek azokban az országokban, ahol ez a jogintézmény már működött, vagy legalább kísérleti fázisban volt – így Svédországban, Angliában, Hollandiában. Elsősorban a holland alkalmazási mintát vették segítségül a hat kantonban a kezdődő kísérleti projekthez.¹ Az Electronic Monitoring „a svájci büntetésvégrehajtás legújabb végrehajtási formája”.² A terheltségszabadságának korlátozását valósítja meg azáltal, hogy lakását nem, vagy csak meghatározott időben és meghatározott céllal hagyhatja el.

A cikk azt mutatja be, hogyan alkalmazzák Svájcban a hazánkban büntetőeljárású kényszerintézkedésként ismert házi őrizetet. Először az állam jogrendszere, ezt követően a svájci elektronikus házi őrizet és annak általános szabályozása, majd Basel kanton szabályozása kerül részletesebben ismertetésre.

1 Lehner, Dominik: Electronic Monitoring as an Alternative Penal Sanction in Switzerland. In: Mayer, Markus; Haverkamp, Rita; Lévy, René [Hrsg.]: Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?-Freiburg im Breisgau: Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, 2003. 115. o.

2 Baechtold, Andrea: Strafvollzug. – Bern. Stämpfli, 2005. 135. o.

A svájci államszerkezet és jogrendszer

Svájc 1848 óta kantonokból álló föderális szövetségi állam. A huszonhat kanton szuverén kis államként működik. Mindegyiknek külön alkotmánya, kormánya, parlamentje és több bírósága van. Az alkotmány szerint a kantonokat megilletik mindazok a hatáskörök, amelyeket nem utaltak tételesen a szövetség hatáskörébe. Saját jogszabályaik vannak, amelyek azonban nem lehetnek ellentétesek a szövetségi szinten alkotott jogszabályokkal. A büntetőtörvénykönyv megalkotása szövetségi kompetencia. A büntetés-végrehajtásról szóló jogszabály megalkotása a kantonok hatáskörébe tartozik, ezért egységes büntetés-végrehajtási törvény nincs az államban. A svájci Büntetőtörvénykönyvben szerepelnek a büntetések és intézkedések végrehajtásának általános előírásairól szóló rendelkezések, de a tényleges végrehajtásról szóló jogszabályalkotást a kantonok végzik.

Lehetetlen és szükségtelen is – főleg a kisebbekben – minden kantonban büntetés-végrehajtási intézet létesítése, ezért a kantonok „Konkordate”-okba szerveződtek, amelyek a büntetés-végrehajtás terén kötelező iránymutatásokat, normákat és ajánlásokat írhatnak elő. A három konkordátum (Nyugat-Svájc és Tessin, Északnyugat- és Közép-Svájc és Kelet-Svájc) koordinálja a büntetőpolitika, az intézmények tervezésének és a pártfogók gondozásának kérdéseit. A kantonok büntetés-végrehajtási hatóságai felelősek a büntetés-végrehajtásért, annak módjának kiválasztásáért és a feltételes szabadlábra helyezésért.³ Az elektronikus ellenőrzést a Szövetségi Tanács felhatalmazása alapján továbbra is az azt alkalmazó hét kanton szabályozza a végrehajtási törvényeik keretében. 2007. január elsején lépett hatályba a módosított büntetőtörvénykönyv, amelybe a tervek szerint belevették volna az electronic monitoring szabályozását is. Ezáltal egész országra kiterjedő egységes szabályozást hoztak volna létre, amelyet azonban egyelőre elhalasztottak, azzal az indokkal, hogy először a Btk. pénzbüntetés és közérdekű munka alkalmazásában történt módosításával összefüggésben kívánnak tapasztalatokat gyűjteni.⁴

Elektronikusan ellenőrzött büntetésvégrehajtás

Az elektronikusan ellenőrzött büntetésvégrehajtás – Elektronisch überwachter Strafvollzug – alkalmazási kísérlete 1999-től 2002-ig folyt Basel város, Basel-vidék, Bern, Waadt, Tessin és Genf kantonjaiban.⁵

3 Vö.: Seelmann, Kurt: Strafrecht, Allgemeiner Teil. – Basel ; Genf ; München : Helbing & Lichtenhahn, 2005. 189. o.; Schlechter, Hansjörg: Electronic Monitoring (EM) in der Schweiz – eine Alternative zur Haft. Wien JSt 2005, 81 1. o.; Weber, Jonas Peter: Der elektronisch überwachte Hausarrest und seine versuchsweise Einführung in der Schweiz. – Basel [u.a.]: Helbing & Lichtenhahn, 2004. 103. o.

4 Ausführungsbestimmungen zum neuen Strafgesetzbuch verabschiedet. Verordnung über das Strafregister umfassend revidiert. Medienmitteilungen, EJPD, 29.09.2006.

<http://www.ejpd.admin.ch/ejpd/de/home/dokumentation/mi/2006/2006-09-292.html> (2007. 04. 30.)

A modellprojekt keretében sikeresen próbálták ki az Electronic Monitoring-ot a rövid tartamú szabadságvesztés (Frontdoor) és a hosszabb tartamú szabadságvesztés (Backdoor) (a) végrehajtási formájaként. 2005-től Solothurn kantonban is alkalmazzák.⁶

Az EM nem önálló szankció, hanem a büntetés-végrehajtás egy formája – úgy mint például Svédországban – amely csak felnőtt elkövetők esetén alkalmazható.⁷

Különböző modellek kerülnek alkalmazásra, amelyeknél azonban meghatározott alapelvek és alapszabályok egységesek. Különbség van például az intézkedés tartamában. Elrendelhető rövid tartamú szabadságvesztés esetén egytől tizenkét hónapig, illetve a Backdoor változatban a – maximum harminc hónap időtartamú szabadságvesztés esetén – feltételes szabadlábra bocsátás időpontja előtt 2/3-al egy és tizenkét hónap között. Bern kantonjában közérdekű munkával együtt is kiszabható az elektronikus felügyelet. Ez arányosan történhet, eszerint legfeljebb 3 hónap közérdekű munka, legalább egy hónap EM-al együtt kombinálható. Különbség tapasztalható a gondozás intenzitásában is, Baselben és Bernben fokozottabb, míg Genfben és Tessinben a technikai kontroll intenzívebb.⁸

Amíg az Electronic Monitoring Amerikában csak ellenőrzés orientált, addig Svédországban és Hollandiában különösen, de Svájcban is nagy hangsúlyt fektetnek az ellenőrzés mellett szociális training-programokra.⁹

AZ ALKALMAZÁS ALAPELVEI, A RÉSZVÉTEL FELTÉTELEI

Az EM elsődlegesen munka- és szociális program, amelynek a középpontjában a strukturált napirend áll. Ez az elkövetővel egyetértésben meghatározott individuális program, amelynek célja a szociális és foglalkoztatási követelményeknek megfelelő életvitel kialakítása. Az elítéltnak meghatározott időben otthon kell lennie, amelyet elektronikus úton ellenőriznek. A büntető jelleget a szabadidő elvonása adja. A rövid tartamú szabadságvesztésnél¹⁰ ez segíti a börtönbüntetés deszocializációs következményeinek elkerülését, emellett ez a szabadságelvonásnak egy szociálisan elviselhetőbb végrehajtási formája.

5 Quelle: Securiton AG. In: Ulber, Peter: Electronic Monitoring: Der elektronisch überwachte Hausarrest. <https://forum.dergrossebruder.org/miniwahr/20020507000000.html> (2007. 04. 27.)

6 Ld.: Weber, 2004. 102. o.

7 Schlechter, Hansjörg: Electronic Monitoring (EM) in der Schweiz – eine Alternative zur Haft. Wien JSt 2005, 81 2.o.; Weber, 2004. 104. o.

8 Hansjörg Schlechter: Electronic Monitoring (EM) in der Schweiz – eine Alternative zur Haft. Wien JSt 2005, 81 2.o.

9 Abersold, Peter: Electronic Monitoring. Is big brother watching you? Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht 1998. 368. o.

10 Mit takar a rövid tartam kifejezés? Határának meghúzása három, hat és tizenkettő hónap is lehet; eltérően történik. Ld.: Weber, Jonas Peter: Der elektronisch überwachte Hausarrest und seine versuchsweise Einführung in der Schweiz. – Basel [u.a.]:Helbing & Lichtenhahn, 2004. 109. o.

A hosszabb tartamú szabadságvesztésnél előkészít a szabadon bocsátásra. A szabadságvesztés 2/3-ának letöltése után feltételes szabadlábra bocsátás lehetősége fennáll az EM-nál is.¹¹

A részvétel alapvető feltételei, hogy a terhelt rendelkezzen vonalas telefonnal, saját szállással, ellátandó tevékenységgel, munkával vagy képzésben vegyen részt legalább heti húsz órában. Szükséges a résztvevő és lakótársainak beleegyezése, illetve az elítéltnak viselnie kell az ellenőrzésből eredő költségeket (kb. 6,4 euro és 13 euro között). A programban nem vehetnek részt kábítószerfüggő személyek, a pszichikailag erősen korlátozottak, tartózkodási engedéllyel nem rendelkező, illetve kiutasított személyek.¹²

AZ ELEKTRONIKUS ELLENŐRZÉS VÉGREHAJTÁSÁNAK TECHNIKÁJA

Az elektronikus ellenőrzésben résztvevő személyek a bokájukon viselnek egy cigarettás doboz nagyságú adót, amely eltávolíthatatlan riasztás nélkül. A lakásban található telefonvonalra csatlakoztatott vevőkészülék továbbítja a terhelt jelenlétét igazoló jelzéseket a központba.

Ha az előírásokat nem tartja be, a jelzőrendszer az arra illetékes pártfogó felügyeletet riasztja, ahol azonnali intézkedésre – illetve ha hétvégén vagy este érkezik a riasztó jelzés, amikor nincs senki a pártfogó felügyelet gondozó helyén, akkor következő nap – kerül sor.

Svájcban állandó jelzőrendszer – nem GPS rendszer – működik, amely házon kívüli megfigyelést nem tesz lehetővé. Ez a rendszer csak a jelenlétet jelzi a lakásban, illetve a szerkezet bárminemű manipulációját és a személyre szabott napi program előírásainak megszegését vagy más szabályszegéseket.¹³

AZ INTÉZKEDÉS ELRENDELÉSÉNEK ÁLTALÁNOS SZABÁLYAI

Az EM szabályozása nem egységes a kantonokban. Közös rendelkezések az elektronikus házi őrizet elrendelése terén:

A bírói ítélet meghozatalát, a büntetés kiszabását követően a terhelt kérelmezheti büntetésének letöltését otthonában. Ekkor a végrehajtó hatóság megbízásából a pártfogó felügyelet megvizsgálja, megfelel-e a követelményeknek. Két szociális munkás – általában saját lakásában – elbeszélget az elítélttel. Ha megfelel az elvárásoknak, a kérelmet a végrehajtó hatóság elé terjesztik, amelyek pozitív döntése esetén beépítik a technikai eszközöket lakásba, és meghatározzák a heti tervet.

11 Hansjörg Schlechter: Electronic Monitoring (EM) in der Schweiz – eine Alternative zur Haft. Wien JSt 2005, 81 2.o.

12 Hansjörg Schlechter: Electronic Monitoring (EM) in der Schweiz – eine Alternative zur Haft. Wien JSt 2005, 81 4.o.

13 Hansjörg Schlechter: Electronic Monitoring (EM) in der Schweiz – eine Alternative zur Haft. Wien JSt 2005, 81 3.o.

Az előírások komoly megszegése esetén megszüntetik az EM-t, és a büntetés fennmaradó részét a büntetés-végrehajtási intézetben kell letölteni, illetve a szabadidőket rövidítik. E tekintetben súlyosnak minősül a megtévesztés, a bizalommal visszaélés, a technikai szerkezetek manipulálása és több, kisebb vétség elkövetése. Enyhébb vétségek tekintik az egyszeri idő túllépést vagy a jelentkezésnél a pontatlanságot.¹⁴

4. A BASELI SZABÁLYOZÁS

Az előzőekben ismertetett közös szabályok után részletesebben Basel rendelkezései kerülnek elemzésre. 1999-ben lépett hatályba Baselben az a rendelet,¹⁵ amely a svájci Büntetőtörvénykönyv rendelkezése alapján az elektronikus ellenőrzést szabályozza. A rendelet szerint elektronikus ellenőrzés rendelhető el húsz naptól tizenkét hónapig terjedő szabadságvesztés végrehajtása, illetve hosszabb tartamú szabadságvesztésnél feltételes szabadlábra bocsátás esetén végrehajtási fokozatként egy hónaptól tizenkét hónapig terjedő időtartamra. Az első esetben ezt közérdekű munkával is lehet kombinálni, ha az adott feltételek fennállnak. A részvétel feltételei (pl.: saját lakás) megegyeznek a korábban felsoroltakkal.

Az elítéltek az otthoni büntetés-végrehajtás napi 20 svájci frankba és a technikai, illetve telefonhasználattal együtt járó költségekbe kerül. E költségek csökkentésére, illetve elengedésére lehetőség van akkor, ha a terhelt személyi és pénzügyi helyzete ezt indokolja. Az elektronikus ellenőrzésre irányuló kérelmet legkésőbb 30 nappal a büntetés letöltésének, illetve az EM megkezdése előtt kell írásban benyújtani az Igazságügyi Rendőrségi és Katonai Igazgatóságnál. Ez megvizsgálja, hogy megfelel-e az alaki követelményeknek, majd átküldi a kérelmet az EM-Végrehajtási Hivatalához. Előírják – elítélt közreműködésével – a végrehajtási programot. Az Igazságügyi Rendőrségi és Katonai Igazgatóság engedélyezi – ha a megfelelő feltételek fennállnak, a terhelt számára készített programot elfogadja, és beleegyezik a részvételbe – az elektronikus ellenőrzést. A végrehajtási program tartalmaz munka-, képzési-, sport- és szabadidős programokat. Emellett megszab részvételi kötelezettséget is az elítélt számára meghatározott terápián, illetve csoportterápián, nevelési, illetve oktatási programon. Előírást tartalmaz a tartózkodásra, orvosi kezelésen való megjelenésre, alkohol- és drogfogyasztás megtiltására, kárjótételre, keresetkezelésre. Meghatározza, melyeket kell még az elektronikus házi őrizet megkezdése előtt elintézni. A végrehajtás ideje alatt az EM Végrehajtási Hivatal munkatársa a végrehajtás kérdéseiben segíti a terheltet. A pszichoszociális tanács-

14 Hansjörg Schlechter: Electronic Monitoring (EM) in der Schweiz – eine Alternative zur Haft. Wien JSt 2005, 81 4.o.

15 Verordnung über den Vollzug von Freiheitsstrafen in der Form des Electronic Monitoring
SGS 261.42 || GS 33.0742 || 1999. szeptember 1-jétől hatályos

adásba és gondozásba külső szervezeteket is be lehet vonni, ennek az átmeneti ellátása a basel-vidéki pártfogó felügyelet feladata. A terhelt kötelessége az EM felelős munkatársával teljes mértékben együttműködni, és annak utasításait követni. Amennyiben valamely oknál fogva nem tudja az adott program előírásait betartani, azt haladéktalanul közölnie a kell az illetékes munkatársnak. Legalább hetente 20 óra munka, illetve képzési elfoglaltság esetén adható be a kérelem házi őrizet végrehajtására. A lakáson kívül nem áll rendelkezésre szabadidő-töltési lehetőség, csakis és kizárólag a szigorúan meghatározott program szerint.

Svájcban a következőképpen alakul a szabadon felhasználható idő:

Hét	Szabadidő
1-4	5 óra szombatonként és vasárnaponként
5-8	8 óra szombatonként és vasárnaponként
9-végéig	péntek 17 órától hétfő 8 óráig

A hivatalos szabadnapok vasárnapnak számítanak. Hosszabb tartamú szabadságvesztésből EM-be történő átkerüléskor általában olyan progressziós fázissal kezdenek, amely ugyanolyan értékű. A program munkatársa adhat az elítéltnak járulékosan korlátozott szabadidőt legfeljebb heti kétszer. Ha a hétvégén dolgozik, akkor a szabadidejét áttehetik a hét másik napjára. Ha megszegi a szabályokat, egyszer csekélyen, akkor csak figyelmeztetést kaphat, ha durvábban eltér a programtól, vagy ismétlődően kisebb szabályszegéseket követ el, akkor megrövidíthető a szabadidő, vagy a progressziós fázis meghosszabbítható, illetve visszahelyezhető egy korábbi fokozatba. Ha többször durvább szabályszegést követ el, megtéveszti a hatóságot, vagy manipulálja a megfigyelés eszközét, akkor megszüntetik az elektronikus eszközzel történő végrehajtást. A szankció ellen panasszal lehet élni három napon belül írásban az Igazságügyi, Rendőrségi, és Katonai Igazgatóság Főtitkárságán. Ez kibocsát egy rendelkezést, amely megtámadható. Panasz esetén az Igazságügyi, Rendőrségi, és Katonai Igazgatóság hivatalból vizsgálja annak halasztó hatályát. Ha a terhelt lemond az EM végrehajtásban történő részvételről, az Igazgatóság dönt a további végrehajtásról.

Elektronikus ellenőrzés pro és kontra

Ha az elektronikus házi őrizet mellett és ellen kívánunk érveket felsorakoztatni, és a svájci példát vesszük alapul, mindkét oldalon szerepelhet argumentum.

Mellette szólhat, hogy a büntetés ilyen formában történő végrehajtása által a büntetésvégrehajtási intézeteket tehermentesíteni tudják, ezáltal a költségek is csökkennek. Előnyös a terhelt részére, mert elkerülheti a büntetésvégrehajtási intézetben rá károsan ható hatásokat. A lábbillincs ugyan a társadalomban stigmatizáló hatással bír, de azt megfelelően el lehet rejteni. A hozzátartozók kevésbé vannak

megterhelve, hiszen az elítélt továbbra is pénzt keres, nem esik ki az állásából, a munkahelyét nem veszíti el, gyermekét otthon neveli kiesés nélkül. Szociális kötelezettségeinek eleget tehet. Összességében az elkövető számára mindenképpen kedvezőbb büntetését otthon leülni korlátozásokkal, mint a büntetésvégrehajtási intézetben tölteni. A terhelt az engedélyezett szabadidejével szabadon rendelkezhet, amelynek mértéke a már letöltött büntetéshez igazodik.¹⁶

A pártfogók munkájukkal a kriminálprevenciót szolgálják, illetve ez a funkciója indirekt módon a megfigyelés technikai eszközeinek is.¹⁷

Ellene szólhat, hogy a társadalom nem fogadja el igazi büntetésnek, az általános nézet az, hogy a bűnözőt meg kell büntetni.

Funkcióját tekintve ellene szól, hogy a szökést, elrejtőzést és újabb bűncselekmény elkövetését nem tudja megakadályozni, holott ennek veszélye fennállhat.¹⁸ Ugyanez felvethető azonban az óvadékkal kapcsolatban is.

Hátrányos, és sokszor problémát jelent a terheltnek a költségek viselése. Nem egy esetben azért történt riasztás a központban, mert a telefonszámlát az elítélt nem tudta befizetni, és kikapcsolták a telefont, így nem volt kapcsolat a terhelt bokáján található adóból a vevőn át továbbított jelzéshez a központ felé. Mindez felveti a kérdést, nem lesz-e ennek az a végeredménye, hogy csak az anyagilag tehetősebb személyeknél alkalmazható. Problémát okozhat mind a családnak, mind a terheltnek az otthoni ellenőrzés, hiszen az otthon kvázi „börtön”-né változik, amelynek az EM után is érezhető nyomai maradhatnak.¹⁹

A terhelt ugyan több időt tölthet a családjá körében, de a sok otthon tartózkodás feszültséget is kiválthat a házastársak, élettársak között.

A szabadság túlzott beszűkítésének kérdése is felvetődik. Véleményem szerint a terhelt csak jobban járhat, ha otthon tölti az idejét, nem a börtönben, ahol a szabadság korlátozása szintén adott. A szakirodalomban tárgyalják az „ellenőrző háló” kiterjedését is (Net-Widening effect).²⁰

16 Seelmann, Kurt: Strafrecht, Allgemeiner Teil. – Basel ; Genf ; München: Helbing & Lichtenhahn, 2005. 197. o.

17 Ld.: Aebersold, Peter: Electronic Monitoring. Is big brother watching you? Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht 1998. 369. o.

18 Ld.: Aebersold, Peter: Electronic Monitoring. Is big brother watching you? Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht 1998. 369. o.

19 Ld.: Aebersold, Peter: Electronic Monitoring. Is big brother watching you? Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht 1998. 379. o.

20 Ld. a Net widening-ről szóló fejezet.

A svájci projekt részletes kiértékelésének pozitív eredménye oda vezetett, hogy azt a project végén mind a hat EM-mel kísérletező kantonban és Solothurn Kantonban is tovább vitték.²¹

A modellkísérletben összesen 719 elítélt vett részt. Ebből 676-an zárták a projektet sikeresen. 43 esetben korábban befejezték a végrehajtást. A sikeres végrehajtásnak 95%-a a Front-Door változatban, 5%-a Back-Door változatban történt Csak három személynél került sor közérdekű munkával történő kombinációra. A svájci kísérletben való részvételről szóló számadatokat az alábbi táblázat összesíti:²²

1999.01.01. - 2002.08.31.	Összesen	Front-Door	%	Back-Door	%
Basel-Vidék	46	39	84,8	7	15,2
Basel város	61	58	95,1	3	4,9
Bern	79	79	100	-	-
Genf	43	42	97,7	1	2,3
Tessin	184	163	88,6	21	11,4
Waadt	263	262	99,6	1	0,4
Összesen	676	643	95,1	33	4,9
Megszakítások	43 (6%)				
Összesen (megszakításokkal együtt)	719				

Tessin kantonban volt a legtöbb EM, amely valószínűleg arra vezethető vissza, hogy ott nem vezették még be a közérdekű munkát. Waadt kantonban pedig igen sok rövid tartamú szabadságvesztés büntetésre került sor, ezért több arányaiban a résztvevők száma. Összességében sokkal több résztvevője volt a modellkísérletnek, mint amennyire azt tervezték (400). Genfben kevés résztvevő volt, ami azzal magyarázható, hogy az ittas vezetők automatikusan ki voltak zárva a részvételből. A másik változatban (Back-Door) az elvárásokhoz mérten kevesebben vettek részt, amelynek egyik okaként említik azt, hogy sok külföldi elítélt van, akiket büntetőjogi kiutasításban részesítenek, amely kizárja a házi őrizetet. A másik oka az lehet, hogy a félszabadsággal összehasonlítva kevésbé tartják előnyösnek alkalmazását.²³

A költségek tekintetében kedvező hatású, mert a rendes végrehajtás napi 131 euró-t jelent, míg az EM csak átlagosan 35 euróba kerül (a résztvevő költségein kívül). Az esetek többségében közlekedési

21 Hansjörg Schlechter: Electronic Monitoring (EM) in der Schweiz – eine Alternative zur Haft. Wien JSt 2005, 81 5.o.

22 Id.: Weber, 2004. 191. o.

23 Weber, 2004. 194. o.

bűncselekmények elkövetőit helyezik EM alá (vezetés engedély nélkül, ittas vezetés, balesetek személyi sérüléssel).²⁴ A svájci projekt három év alatt 4.127.000 eurót emésztett fel. Ennek egyharmada a technikai berendezések, Network, Hardware, Software stb. költsége, a többi emberi erőforrásra fordított költség volt.²⁵

A résztvevők értékelésében – 2003-as forrás szerint – a terheltek többsége a lábbilincssel járó kellemetlenségekre panaszkodott. A megkérdezettek 55%-a azért kérte büntetésének letöltésére ezt a verziót, hogy az állását megtarthassa, 67% pedig a büntetés-végrehajtási intézet és stigmatizáló hatásának elkerülése miatt.²⁶

Legtöbbször a közúti közlekedésről szóló törvény, másodsorban pedig a svájci Büntető törvénykönyv szabályainak megsértése miatt kerül sor alkalmazására.²⁷

Végkövetkeztetés

Az elektronikus házi őrizetről sokaknak az orwelli ellenőrző állam jut eszébe. Én osztom Aebersold véleményét, miszerint ez sokkal inkább egy alkalmas eszköz – meghatározott esetekben – a büntetés-végrehajtási intézeten kívül, szociális gondozással egybekötött végrehajtásra, amennyiben az adott feltételek fennállnak.²⁸ Az eredmények alapján a büntetés-végrehajtással járó szociális következmények és költségproblémák egyaránt megoldásra leltek ebben a jogintézményben.

A végrehajtásnak ezt a formáját elrendelő hatóság tudatában van annak, hogy megfelelően kiválasztott terhelteknél a jövőjét helyes útra terelheti, a bebörtönzéssel járó szociális lecsúszást előzi meg. Mindemellett van büntető jellege.

Az elektronikus úton ellenőrzött büntetés-végrehajtás több, mint a Svájcban alkalmazott Tageweiser Vollzug²⁹, a félszabadság³⁰, a munkaexternátus³¹, mert a szociális kapcsolatok – családdal, rokonokkal, barátokkal stb. – fenntartását is lehetővé teszi.³²

24 Hansjörg Schlechter: Electronic Monitoring (EM) in der Schweiz – eine Alternative zur Haft. Wien JSt 2005, 81 5. o.

25 Lehner, Dominik: Electronic Monitoring as an Alternative Penal Sanction in Switzerland. In: Mayer, Markus; Haverkamp, Rita; Lévy, René [Hrsg.]: Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?. – Freiburg im Breisgau: Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, 2003. 119. o.

26 Viletta, Patrice: Patrial Results of the Evaluation of the Swiss Project on Electronic Monitoring in the Canton of Vaud. In: Mayer, Markus; Haverkamp, Rita; Lévy, René [Hrsg.]: Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?. – Freiburg im Breisgau. Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, 2003. 131. o.

27 Baechtold, Andrea: Strafvollzug. – Bern : Stämpfli, 2005. 137. o.

28 Ld.: Aebersold, Peter: Electronic Monitoring. Is big brother watching you? Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht 1998. 367. o.

29 Legfeljebb négy hét szabadságvesztés büntetés esetén rendelhető el. A terhelte bejegyzése szükséges hozzá. Szabad- és munkaszüneti napra esik, és több részletben történik a végrehajtás.

A társadalom számára megnyugtató, hogy csak igen szűk körben alkalmazható az EM. Az elítéltnak pozitív, kedvező prognózist kell mutatnia, nagy mértékű önfegyessel kell rendelkeznie. Ez azt jelenti, hogy elvileg azok kerülhetnek elektronikus házi őrizetbe, akik a szigorú feltételeknek megfelelnek, s ezzel a kriminálprevenciót szolgálják.

A svéd modellhez hasonlóan nem szükséges a bírói elrendelés – csak egy, a feltételeknek megfelelően meghatározott ideig tartó szabadságvesztésről szóló jogerős bírói ítélet –, a Büntetés-végrehajtási Hatóság dönt az EM-be történő felvételről.³³ Mindenesetre érdemes lenne megfontolni hazánkban is a svájci mintához hasonló alkalmazást, mind a büntetés-végrehajtással járó költségek szempontjából, mind a terhelt számára előnyös lenne, és a kriminálprevenciót szolgálná.

30 Hat hónaptól egy évig terjedő szabadságvesztés elrendelése esetén, ha nem várható a terhelt szökése, vagy újabb bűncselekmény elkövetése, akkor a munka- és engedélyezett szabadidején kívüli idejét a szabadságvesztést végrehajtó intézetben tölti.

31 Ha a terhelt szabadságvesztés büntetésének legalább a felét a büntetés-végrehajtási intézetben letöltötte, és nem várható, hogy megszökik, vagy újabb bűncselekményt követ el, munkaeexternátusba helyezhetik. Ez azt jelenti, hogy munkáját a munkahelyén elvégzi, és utána visszatér a büntetés-végrehajtási intézetbe.

32 Baechtold, Andrea: Strafvollzug. – Bern : Stämpfli, 2005. 135. o.

33 Albrecht, Hans-Jörg: Der Elektronische Hausarrest. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform. – Köln; Berlin : Heymann, 2002 84.o., Haverkamp, Rita: Elektronisch überwachter Hausarrest. Europa und die Schweiz. Neue Kriminlapolitik 1999/4. 5. o., Vallotton, André: Les arrêts domiciliaires sous surveillance électronique dans le Canton de Vaud. In: In: Mayer, Markus; Haverkamp, Rita; Lévy, René [Hrsg.]: Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?. – Freiburg im Breisgau : Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, 2003. 121. o.

JOG ÉS ZENE

Bevezető gondolatok

Miben ragadható meg a zene és a jog kapcsolata? Egyenes és közvetlen kapcsolat zene és jog között csupán olyan területeken ragadható meg, mint a szellemi alkotások joga, illetve a különböző dalok szövegeiben megvalósuló bűncselekmények (pl. a rágalmazás). Ezekben az esetekben lehet egyértelmű jogi relevanciája a zenének, mivel nem lenne jó, ha jogszabályok kommentárjai jelennének meg dalban, illetve ha törvények hatályba lépését zenei kiadványok megjelenéséhez kötné a jogalkotó.

Közvetett, ámde annál fontosabb kapcsolatot fedezhetünk fel az emberi jogok és a zene között. Ahhoz, hogy a zenét az emberi jogokkal értelmes összefüggésbe hozzuk, a zene társadalmi és politikai jelentőségét kell hangsúlyoznunk: azt a hatást, amely a hallgatók mozgósításában lelhető fel. Ez megtörténhet a zenén keresztül is, magában a dalban, annak üzeneteként, illetve a zenész egyéb megnyilvánulásaiival, például nyilatkozatokon keresztül. A legegyszerűbben azt lehetne mondani, hogy a zene hatásai között szerepelnek olyan csoportképző mechanizmusok – ezek mentén zenei szubkultúrák is kialakulnak és működnek –, amelyek képesek befolyásolni a hallgatók öltözködését, viselkedését, beszédét, és nem utolsósorban, gondolkodását is. Ez az a fő lehetőség, amellyel néhány évtizede jó és kevésbé jó célok megvalósítása érdekében egyaránt élnek a zenészek és a zene mögött álló személyek. Tanulmányomban ennek a lehetőségnek, a mozgósító hatásnak a nemes célokra való felhasználását igyekszem bemutatni.

A rock műfajának kialakulása és szerepe a társadalomban

Tanulmányomban az emberi jogokkal összefüggésbe hozható rockzene történetével foglalkozom. Ennek több oka van: egyrészt ez a hozzám legközelebb álló zenei kategória, másrészt a rock már kialakulásakor képes volt rengeteg embert megmozgatni, és ennek a zenének a történetében található a legtöbb próbálkozás a hallgatók tudatos gondolkodásának ösztönzésére. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy kevesebb értéket tulajdonítanak más zenei stílusoknak, vagy hogy azokat céltalannak tartanám, csupán a rockzene története ad igazolást gondolataimnak, hiszen ez a leginkább mozgalmi jelleggel bíró stílus.

Rockzene alatt értem az ötvenes évek közepétől kibontakozó, napjainkban is népszerű, főleg elektromos hangszerekkel előadott, leginkább gitárközpontú, lüktető ritmusú zenét, amelynek számos ágazata alakult ki, a rock'n'rolltól, a hard rockon, a punkon, az új hullámon, a hard core-on keresztül a metal különböző fajtáiig.

Az említett stílus születése időben az ötvenes évek közepére tehető,¹ mert ekkor jött el az idő az amerikai fiatalok számára, hogy saját szeletet követeljenek maguknak a kultúrából, hogy szabadidejüket a felnőttek társadalmától elkülönülten tölthessék el, számukra kialakított klubokban, sajátuk tekintett zenével. A kialakulás helyszíne pedig az Amerikai Egyesült Államok, nem véletlenül, hiszen itt alakultak ki korábban a rock eredőinek számító rhythm'n'blues és country & western. A rhythm'n'bluest „a feketék által feketéknek játszott táncolható ritmusú zene”²-ként aposztrofálják. A másik forrás, a country & western, a falusi kisközösségek lakói által, főleg gitár és hegedűkísérettel előadott zene. A két műfajban a közös vonás a közösségi jelleg, mindkettőnek az a lényege, hogy emberek egy csoportját hozza össze a zenében. A rhythm'n'blues adja a rock'n'roll ritmikáját, a country & western pedig a dallamvilágát, a végeredmény mégis egy merőben új zenei stílus. A rock'n'rollban sokan fenyegetést láttak, hiszen közel hozta egymáshoz a fekete és fehér ifjúságot, ugyanis ebben a stílusirányzatban mindenki egyenlőnek számított, egyaránt voltak fehér és fekete rock'n'roll zenészek.³

A rock'n'roll kialakulása tehát meglehetősen demokratikus folyamatnak tekinthető: alulról szerveződött, hiszen közösségileg formált igényt az ifjúság az őket elkülönítő kultúrára. Ezért a rock'n'rollt követő, abból táplálkozó zenéket és az azokhoz kötődő gondolatvilágot, illetve egyéb művészeti eszközöket a többségi társadalom ellenkultúra névvel illette a következő évtizedben.

1 Elvis Presley és Bill Haley zenéjét tartja a rockirodalom kezdőpontoknak, de hogy melyikük volt előbb, arról meg-
egyezés nincs.

2 Ungvári Tamás: *A rock mesterei*, 1974.

3 Simon Frith: *Sound Effects- Youth, Leisure and Politics of Rock'n'roll*, 1981.

Az ellenkultúra kifejezéssel általában a hatvanas évek másképpen gondolkodó, politikailag is aktív amerikai és európai ifjúságának mozgalmait jelöljük. A többnyire fehér középosztálybeli egyetemista fiatalokból álló mozgalmak együttesen léptek fel a korszak olyan problémáival szemben, mint a háborúk, az atomkísérletek és a kifejlesztés alatt álló atomfegyverek pusztító erejének fenyegetése, a rendőrség túlkapasai, a különböző kisebbségi csoportok jogainak megtagadása és kirekesztésük a társadalomból, a szigorú erkölcs, és természetesen a mindenkori politikai hatalom tömegmanipuláló módszerei. Az ellenkultúra mozgalmait⁴ tehát a korszak gazdasági-politikai és közéleti jelenségeivel, valamint az azok iránti társadalmi érzéketlenséggel szemben foglaltak állást. Gyakorlati eszközeik között leginkább olyan kulturális elemek vannak, mint a zene, a képzőművészet, a színház, a filmek és a különböző „happeningek”.

A hatvanas évek társadalmi mozgalmainak tehát egyik közös nyelve a zene volt. Ez mindvégig elkísérte útján a csoportosulásokat, ezért az akkori zenék a kor közérzetének hiteles dokumentációját nyújtják. A hatvanas évek idején Amerikában és Európában a polgárjogi, háborúellenes és diákmozgalmak nagyon sok fiataalt vonzottak. Gondolatviláguk több zenekart is megragadott. Az együttesek dalaikkal a mozgalmak mellé álltak, és további híveket hoztak. Ide olyan zenészek és zenekarok tartoznak, mint a Beatles, a Rolling Stones, Bob Dylan, the Who, a Jefferson Airplane, illetve a Grateful Dead stb.

Olyan eseményekkel és jellemzőkkel teli ez a korszak, amelyekre még évtizedekkel később is sokan hivatkoztak. Meghatározói voltak az időszaknak a diákzavargások,⁵ a demokratikus törekvések⁶ és a csoportos véleménynyilvánítások. Mindezek olyan tünetcsoportok, amelyek a tudatos társadalom létét igazolják, és egyben a szabadságra törekvés bizonyítékai, ezért a hatvanas éveket a modern szabadságfogalom megalapozása időszakának is tekinthetjük.

A hetvenes évek elejére az ellenkultúra a végét járta, a mozgalmak feloszlottak, átalakultak, megmaradó darabjaikból szekták alakultak ki. A zenekarok társadalmi bázisaiból pedig leginkább a kiadók kovácsoltak tőkét. A hetvenes évektől a korábbi ellenkultúra is lassan a tömegkultúra részévé vált. Ennek indoka az idő múlása, illetve ezzel párhuzamban az ellenkultúra résztvevőinek felnőtte válása. Mindazonáltal ez a folyamat lehetőséget teremtett, hogy a rock szélesebb rétegekhez

4 Diákmozgalmak: USA: Free Speech Movement, Students For Democratic Society (SDS), Youth International Party (yuppiek); Franciaország: FNEE, UNEF, CLER, MAU; Olaszország: Lotta Continua, Potere Operaio, Vörös Brigádok; NSZK: Sozialistischer Deutscher Studentenbund (SDS), Nagy-Britannia: az LSE diákjai; Hollandia: provók. Amerikai Fekete polgárjogi mozgalmak: Déli Keresztény Vezetők Konferenciája, Fekete Párducok, Fekete Muzulmánok. Az első zöld mozgalmak: Greenpeace. Feminista mozgalmak: MLAC, Women's Lib

5 1968-as nanterres-i diáklázadás

6 Az amerikai polgárjogi mozgalmak, a hippik és az engedékeny társadalom jegyében a feminizmus és a homoszexuálisok elfogadásának harcosai

is eljuthasson, több embernek válhasson élete részévé, mondanivalóját sokan befogadhassák. A hetvenes években bontakozott ki a punk zene, és ez a rock'n'roll újbóli felfedezésének számított. Az ötvenes évek óta eltelt húsz év rock-alkotásait megkérdőjelezve kezdtek el zenélni olyan punk zenekarok, mint a Sex Pistols, a Buzzcocks, a New York Dolls, akik az anarchizmust választották zenéjük ideológiai alapjává. A közöttük egyedülállónak számító londoni The Clash zenekar értékeket is próbált közvetíteni a rajongóinak. A Clash igen hitelesen adja vissza a munkás családokból származó ifjúság közérzetét a hetvenes évek közepének gazdasági válságában. Azért emelkedik ki a többi rockzenekar közül, mert tagjai híresek voltak arról, hogy emberségesen bántak a közönségükkel, közel engedték őket magukhoz. (Például bevitték a koncertre a rajongókat a hátsó ajtón, ha elfogyott a jegy, vagy a hotelszobáikba befogadták azokat, akiknek nem volt hol aludniuk a koncert után. A rock'n'roll tehát demokratikus forma, s ezzel nem fér meg könnyen, ha a rock sztárok maguk köré falat emelnek;⁷ ha minden eszközzel távol tartják maguktól azokat az embereket, akiknek a szeretete emelte őket a színpadra. A Clash a demokratikus zenészek ideálját a gyakorlatba is átültette. A nyolcvanas évektől az MTV (Music Television) megjelenésétől kezdve teljesen átrendeződött a zeneipar, ugyanis a zenék iránti keresletet ez a médium könnyen tudta befolyásolni. Ettől kezdve gyakorlatilag az MTV döntő tényezővé vált abban a kérdésben, hogy ki lehet sikeres, és ki nem. Sőt, a nyílt és a videoklipekben látható burkolt reklámok sugárzásával egyértelművé tette, hogy a zenei tömegkultúra is a fogyasztói társadalom szerves részévé vált, ráadásul annak egyik mozgatórugója, ami az ifjúságot illeti. Mindamellett, ennek a korszaknak köszönhető a fejlődő országok problémáinak állandó szószólója, napjaink egyik legnagyobb befolyással bíró együttese, az ír U2 zenekar.

Célok és zene

Ahogy a rockzene a tömegkultúra részévé vált, és egyes zenekarokra már milliók voltak kíváncsiak világszerte, ezt a kedvező körülményt többször is hasznosították nemes célok érdekében. A segélykoncertek szervezése napjainkban is jellemző, de ennek egyik első komolyabb próbálkozása az 1972-es George Harrison által szervezett Bangla-desh volt. 2005-ig a legnagyobb szabású figyelemfelhívó és segélyező rockkoncertnek számított az 1985-ös Live Aid. Kiötlője Bob Geldof annak érdekében gyűjtött pénzt, hogy Etiópia és Szudán éhezéstől sújtott régióit, alapítványán – a Band Aid Truston –⁸ keresztül, élelemmel és annak megtermeléséhez szükséges infrastruktúrával legyen képes ellátni. A híres koncertet két helyszínen, Londonban és Philadelphiában tartották,

⁷ Lester Bangs: *Psychotic Reactions and Carburetor Dung*, 1987

⁸ 1985 és 2004 között a Band Aid Trust 144 millió \$-t költött éhínségben szenvedőket segélyező projektekre olyan országokban, mint Burkina Faso, Csád, Eritrea, Etiópia, Mali, Nigéria és Szudán

és számos híres zenész, illetve zenekar⁹ vett részt rajta. Ennek is köszönhető, hogy közel két milliárdan kísérhették figyelemmel a televízió keresztül is. A megmozdulást 2005-ben Live 8 címen, 10 helyszínen újra megszervezték. Ennek kimondott célja volt, hogy a G8 országai engedjék el az afrikai országok (amúgy behajthatatlan) tartozásait.

Napjainkban a zenész hírességek civil szervezetekhez csatlakoznak, vagy saját civil szervezeteket alapítanak, és célkitűzéseik között sokszor valamely emberi jogi probléma megoldásának keresése is szerepel. Az előbbire példa az OXFAM¹⁰ Make Trade Fair kampánya. Ez a kereskedelem méltányosságát tűzte célul, és olyan zenekarok támogatják, mint az REM és a Coldplay. Szintén a civil szervezetek zenészek általi támogatottságát példázza az Amnesty International Make Some Noise kampánya. Ők többek között a darfuri krízisre hívják fel a közönség figyelmét. Léteznek olyan kampányok is, amelyek ártatlanul, vagy éppen tisztességtelen tárgyalások során elítélt személyeknek való igazságszolgáltatásról szólnak, ilyenek a Free Mumia¹¹ és Free Satpal Ram¹² projektek, előbbit a Rage Against The Machine zenekar, utóbbit az Asian Dub Foundation formáció propagálta. Léteznek olyan civil szervezetek is, amelyeket zenészek hoztak létre és alkotnak. Ezekre példa a MASS¹³ („Musicians Against Sweat Shops”). Ezek bojkottálják a dolgozókat kiszipolyozó, őket alig kifizető cégek termékeit. Egyéb szervezetek, a „Metalheads Against Racism”¹⁴ vagy az „Artists Network Of Refuse and Resist”¹⁵ általában a művészek aktivista tevékenységeit fogják össze hasonlóan, mint a „Rock and Rap Confidential”¹⁶. A legérdekesebb hasonló civil szervezet az amerikai „Axis of Justice”. Ők különböző zenekarok koncertjein hozzák össze a helyi jogvédő szervezeteket az érdeklődő zenekarokkal és rajongóikkal. Így, hidat képezve, teremtik meg köztük a kommunikációt, és segítik a zenészek és rajongótáboraik bekapcsolódását az emberi jogok területén kifejtett aktivista tevékenységekbe. Magyarországon hasonló próbálkozásnak számít az Amnesty International Control Arms kampánya, amely egy fegyvergyártást és fegyverkereskedelmet ellenőrző és korlátozó nemzetközi egyezmény megalkotása érdekében gyűjtött támogatókat a közelmúltban. Ebben komoly segítségnek bizo-

9 Status Quo, Ultravox, Sting, Phil Collins, U2, Queen, David Bowie, The Who, Elton John, Madonna, Paul McCartney, Mick Jagger, Bob Dylan stb.

10 Oxford Famine Relief

11 Mumia Abu Jamal nevű philadelphiai fekete újságíró, akit egy rendőr meggyilkolásának ügyében, koholt bizonyítékokkal ítélték halálra, de még életben van. Később az ügyben eljáró bírót felmentették, mert bebizonyosodott, hogy faji előítéletek is vezették az ítélet meghozatalában. Az ügyet újra vizsgálják.

12 Satpal Ram indiai származású bevándorló Angliában, akit egy étteremben bőrfejük megtámadtak, és védekezés közben halálos sebet ejtett támadóján, aki később, mivel megtagadta, hogy egy fekete orvos ellássa, belehalt a sérüléseibe.

13 www.nosweatshop.org

14 www.metalheadsagainstracism.org

15 www.artistsnetwork.org

16 www.rockrap.com

nyultak olyan magyar zenekarok, mint a Ladánybene 27, a Superbutt, a Blind Myself, az Anima Sound System, a Hollywoodoo és még sokan mások.

Ezeket a fenti tevékenységeket én „rocktivismus” elnevezéssel láttam el, ami a rockzene támogatásával kifejtett emberi jogi aktivizmusra utal. A rocktivismus tehát az emberi jogi aktivizmus egy olyan változata, amelynek speciális helyszíne a koncert, ahol a zenekar azzal nyújt támogatást, hogy az akció központi üzenetét tartalmazó felhívásokat intéz a közönségéhez, akik így figyelnek fel a szóban forgó problémákra, mint a családon belüli erőszak, a guantanamoi börtön és fogolytábor, a szudáni humanitárius krízis stb és képesek az ügyet, ill. a szervezet munkáját támogatni petíciók aláírásával, levélírással stb.

Az adott téma kapcsán számos további kérdéskört és problémát lehetne megvizsgálni, így azokat a társadalmi-gazdasági körülményeket, amelyek a rock'n'roll kialakulásának táptalaját adták, a hatvanas évek mozgalmainak konkrét céljait és eredményeit, a hetvenes évek társadalmi problémáinak zenei vetületét, a zene szerepét és lehetőségeit a fogyasztói társadalomban, és nem utolsósorban, a rocktivismus jövőjét.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL

Büntetőjog

BÁRD KÁROLY Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában.
A tisztességes eljárás büntetőügyekben - emberi jog-
dogmatikai értekezés.
Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp., 2007.

HOLÉ KATALIN – KADLÓT ERZSÉBET (SZERK.) A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
magyarázata. I-VIII. kötet. Magyar Hivatalos
Közlönykiadó, Bp., 2007.

Gazdasági jog

BOÓC Á. – SÁNDOR I. – TÓTH M.

TÖRÖK G. – ÚJLAKI T: Csődjog. Második, hatályosított, átdolgozott és
bővített kiadás. Lezárva: 2007. május 31. HVG-ORAC
Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2007.

DARÁZS LÉNÁRD Vertikális kartellek. CompLex Jogi és Üzleti Kiadó,
Bp., 2007.

SIMON ISTVÁN (SZERK.) Pénzügyi jog II. Osiris Tankönyvek. Osiris Kiadó,
Bp., 2007.

Közigazgatási jog

- CSIBA TIBOR – ROTHERMEL ERIKA Közigazgatási bírászkodás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2007.
- LÓRINCZ LAJOS A közigazgatás alapintézményei. (Második, átdolgozott, bővített kiadás). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2007.

Munkajog

- CZÚCZ OTTÓ – SZABÓ ISTVÁN (SZERK.) Munkaügyi igazgatás, munkaügyi bírászkodás. Radnay József 75. születésnapjára. Szent István Társulat, Bp., 2007.
- PÁL LAJOS – RADNAY JÓZSEF – TALLIÁN BLANKA: Munkajogi kézikönyv. Negyedik, átdolgozott kiadás. Lezárva: 2007. július 1. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2007.

Polgári jog

- KÓRÖS ANDRÁS (SZERK.) A Családjog kézikönyve 2007. I-II. (Negyedik, átdolgozott kiadás). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2007.
- MAGYAR E. – TOMBÁCZ E.
FÜLÖP S. – TESZÁR L. Előzetes vizsgálat – hatásvizsgálat – IPPC. Lezárva: 2007. CompLex Jogi és Üzleti Kiadó, Bp., 2007.

Általános téma

- BENCZE JÁNOS Tekintetes Bíró Urak. A Pécsi Királyi Törvényszék történetéből 1872-1914. Pannónia Könyvek, Pécs, 2007.
- HORVÁTH ZOLTÁN Kézikönyv az Európai Unióról. (Hetedik, átdolgozott kiadás). Lezárva: 2007. július. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Bp., 2007.
- ÓRIÁS NÁNDOR Emlékeim töredékei. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2006.